ÎN ACEST NUMĂR:

Elena Ceaușescu: CARNETE SECRETE (2)

serie nouă nr. 27 (1272) august 1990

CONVORBIRI LITERARE

FONDAT 1867 DE „JUNIMEA"

săptămînal editat de uniunea scriitorilor din romania

CE NU PUTEM UITA

S-a întîmplat ceea ce era de așteptat să se întîmple: a reînviat Piața Universității. „Lichidată" la 13 iunie, ea a prins iarăși viață după două luni, strîngîndu-i laolaltă, seară de seară, pe numeroși bucureșteni. Azi mai mulți decît ieri, mîine mai mulți decît azi. Ceva mai darnică decît înainte, televiziunea ne-a furnizat în emisiunile informative imagini din cel mai fierbinte punct al capitalei. Îi sîntem recunoscători pentru promptitudine. Am văzut, așadar, sute de oameni adunați acolo, scandînd lozinci anticomuniste și antiprezidențiale, încercînd să reocupe carosabilul și fiind împrăștiați de forțele poliției, înmulțite estimp prin sciziparitate. Am văzut oameni loviți cu bastoanele și cu cizmele, arestați și expediați cu dubele la secțiile de poliție. Am văzut, apoi, ce nu ne-am fi imaginat vreodată că vom vedea pe străzile Bucureștiului: companii de scutieri dispuși în triunghi, înaintînd tropotitor cam în felul în care se zice că porneau la atac legiunile romane. Și l-am văzut pe domnul ministru de interne, nervos, cu un zîmbet înfricoșător lipit pe chip, declarîndu-se partizanul definitiv al nonviolenței și al legalității, dînd ample explicații asupra noii strategii însușite de forțele din subordine. Îl felicităm pentru această inovație, eficace și atît de plăcută vederii, încît mai că am fi tentați a presupune că la mijloc vor fi fost un ochi și o mînă de experimentat regizor de filme istorice.

Judecînd după înregistrările video ale poliției, cei ce-și dau întîlnire în Piața Universității la ceas de seară sînt inși dubioși, de regulă fără ocupație, adolescenți vagabonzi, în majoritate tuciurii. Noile metode se îmbină armonios cu cele deja verificate. Se încearcă, iarăși, acreditarea ideii că „piețiștii" se recrutează precumpănitor din straturile deloc onorabile ale societății. Ochii noștri au văzut pe ecranele televizoarelor altceva, iar presa, nu neapărat de opoziție, ne confirmă că e vorba într-adevăr de tineri, mai ales muncitori, nemulțumiți de vertiginoasa deteriorare a condițiilor de trai. Încrezători în promisiunile F.S.N.-ului din timpul campaniei electorale, jubilatori în zilele imediat următoare anunțării rezultatelor oficiale ale alegerilor, ei trăiesc acum o cruntă dezamăgire. Se simt înșelați, trași pe sfoară. Dacă și singurul om în care avuseseră încredere nu s-a ținut de cuvînt, ce să mai aștepte? În aprilie și mai, Piața Universității devenise simbolul luptei pentru democrație reală. Manifestanții din august cer infinit mai puțin: o existență cît de cît decentă. Și, amănunt semnificativ (probabil și incomod de vreme ce televiziunea insistă asupră-i), ei nu aparțin nici unei formațiuni politice. Grava bănuială aruncată asupra demonstranților din mai, anume stipendierea lor de către partidele istorice, nu poate fi trecută și în seama actualilor demonstranți. Căci, încă o dată, nu programele ideologice, nu revendicările politice. îi adună în piață, ci precaritatea vieții lor zilnice. Într-un fel, situația actuală seamănă cu aceea din decembrie, cînd tot lipsurile i-au mînat pe oameni în stradă. Nu cumva tocmai asta voiau să sugereze manifestanții din orașul de la Dunăre, care purtau deasupra capetelor portretul fostului dictator? Sau poate că lucrurile sînt încă mai grave decît atunci?

E trist că guvernul refuză să învețe din experiența celui mai apropiat trecut, preferînd soluția reprimării nemulțumirilor. Nu mai departe decît în urmă cu opt luni, cei aleși acum în fruntea țării cîștigaseră masele prin măsuri de rapidă îmbunătățire a condițiilor de viață. Asta voiau oamenii și asta li se dăduse. Azi, aceiași lideri cred că pot face abstracție de cerințele elementare ale cetățenilor la adăpostul forțelor de poliție. România riscă să redevină un stat polițenesc, adică o dictatură. Numai că, dacă pînă în decembrie oamenii suportau privațiunile închipuindu-și că dictatura e eternă, atunci au învățat că nimic din ceea ce e împotriva firii nu dăinuie o veșnicie. Iar o asemenea învățătură nu se uită ușor.

AL. DOBRESCU

Număr ilustrat cu lucrări de EDWARD MUNCH

Disperarea — pîinea noastră . cea de toate zilele

Tot mai mulți cetățeni români pleacă din România. Sub fosta dictatură ar fi vrut să plece toți, oriunde, numai să scape de comunism, de securitate, de mizerie și umilință, de disperare. Și totuși mai aveau o speranță: paranoicul este bătrîn și va muri și, orice conducător îi va lua locul, va fi oricum mai bine. După puțin timp însă de la moartea acestuia, disperarea a invadat iar o țară condamnată la nefericire. O disperare poate mai grea, mai nemiloasă, conștientă că scorniceșteanul este în oameni, mai viu și mai deșănțat ca oricînd și că nu mai poate fi ucis.

De la 23 august încoace românii și-au pierdut patria. Munca le era furată, gîndirea interzisă, gura astupată cu pumnul puterii, intimitatea violată; vecinul te turna la securitate, prietenul putea fi cel mai viclean securist, soția suspectată, copiii erau mințiți pentru a nu se afla prin ei ce gîndește familia. Acasă, la slujbă, oriunde în societate, omul se simțea nesigur, străin, pîndit, amenințat. În propria lui țară el se simțea asediat din toate părțile, primejduit în toate chipurile, avînd în față spectrul dispariției prin frig și înfometare ca persoană fizică și prin degradare și umilință și disperare ca persoană morală.

Și o culme a acestei disperări și alienări era groaza lui de el însuși, de ceea ce se surprindea gîndind și simțind, fie că făcuse compromisuri și se disprețuia cu amărăciune, fie că, departe de maculare, își dădea seama că nu-și mai iubește țara, că țara lui a dispărut; nemaiavînd încredere în nimeni, temîndu-se de toți ceilalți, observînd colaborarea majorității cu puterea, se întreba dacă poporul român mai există, dacă o mînă de oameni de care nu se îndoia că și-au păstrat demnitatea, mai poate reabilita o zdrobitoare majoritate indiferentă, lașă, colaboratoare la degradarea generală.

În afara țării, toți ne disprețuiau, și pe drept cuvînt. „Retragerea românului în fața istoriei", „pasivitatea lui filosofică (sau mioritică)", nu mai erau decît niște explicații penibile. Și atunci omul disperat de existența poporului, pe care-l vedea redus la o turmă obedientă și servilă, și care contribuia zi de zi la propria ei umilire și degradare. Și se disprețuia și se ura pe sine însuși pentru această disperare, care era neputință paroxistică, îndepărtare paroxistică de umanitatea din sine. Și se disprețuia în primul rînd că este român și uneori negarea furibundă a românismului își dădea seama că este tot românism și că, oriunde ar pleca și oricît de bine ar trăi altundeva, va rămîne român prin umilință pe care a trăit-o și pe care n-a putut s-o depășească. Și a pleca în Occident, a reuși acolo, putea fi o consolare pentru demnitatea lui etnică adînc rănită? Fiindcă cine mai era cel ce reușise în Occident? Mai era el un român? Nu. Era un om fără patrie, căci dacă exterior o mai avea și s-ar fi putut întoarce la ea, interior o abandonase, o renegase, se desfăcuse de ea. Trebuia să-și dea seama că reușita, bunăstarea lui și a familiei erau mai importante decît patria, deci patria reprezenta mai puțin pentru interioritatea lui. Iar consolarea că este un cetățean al lumii nu-l satisfăcea. Căci trebuie să fii adînc înrădăcinat undeva, să iubești din tot sufletul un loc și un popor, pentru a avea dreptul să te proclami oriunde la tine acasă și iubitor al omenirii.

Și atunci ce-i rămînea? În țara lui sau în afara ei, era un proscris, un străin, un traumatizat. Se agăța poate de ideea mîntuitoare a jertfei. Dar și aceasta se dovedea derizorie. Un aparat infernal și diabolic de viclean și de mîrșav putea face din noblețea sacrificiului său un gest ridicol sau al unui bolnav psihic, în cel mai bun caz, căci se prefera anihilarea în tăcere și în întuneric a celui revoltat și dornic de a-și trezi conaționalii. Și atunci își dădea seama că nu mai poate scăpa de disperare, că este condamnat la atrocele exil interior (și exterior) al disperării, al disperării nu doar că nu va trăi niciodată omenește, ci se va uza în frig, foame, muncă mizeră și derizoriu retribuită, că nu va cunoaște bucuriile vieții, dar și că va fi totdeauna străin în sine însuși, și va încerca să-și devină tot mai străin pentru a nu mai trăi umilința de a gîndi și simți ceea ce este.

Pentru că trebuia să-și dea seama, că ceea ce deveniseră toți, îngrozitorul marasm în care se scufundaseră, nu era — cum susțineau cu lașitate unii și ca reacție de apărare — doar opera unui om diabolic și paranoic, ci opera tuturor. Faptul că un astfel de om putea să se mențină la putere, și chiar cu ușurință, îi incrimina pe toți. El era unul, și era incult, prost, nebun, rău, pervers și animalic. Atunci cum putea determina o nație să i se prosterne, să-l lingușească, să-l preamărească, să se înjosească susținîndu-l și preamărindu-l. Ipochimenul și ipochimena nu contau, erau niște bieți viermi. Dar dacă sute de mii și chiar milioane îl adulau într-un mod oribil, dacă oameni infinit mai dotați decît cele două creaturi, erau complicii lor întru dezumanizare și abjecție, a cui era vina? Nu era una colectivă, o îngrozitoare vină a tuturor? Și cum poți să scapi, dacă nu vrei pur și simplu să te minți, de acest adevăr, confundat acum cu disperarea însăși?

Nu-l putea consola gîndul că și Hitler a înjosit poporul german, iar Stalin a făcut cu cel rus ce-a vrut, într-o oroare de proporții apocaliptice. Pentru că nu toate popoarele au avut asemenea dictatori, nu toate popoarele au ajuns într-un stadiu de halucinantă degradare.

Și cînd coșmarul acestei disperări părea că nu se va mai sfîrși, decembrie a adus o explozie de speranță și purificare. Iluzorii și speranța și purificarea. Fericiți sînt doar cei care au murit: ei au crezut că a venit timpul cînd jertfa este eficientă, este mîntuitoare, și și-au dat viața cu bucurie, recuperînd patria și poporul în subiectivitatea propriei dăruiri supreme; ei au crezut cîteva ore într-o patrie și un popor reînviate și purificate și s-au contopit cu idealitatea fulgurantă a acestora, întorcîndu-se în fericirea omului care și-a găsit patria și sufletul lui însuși ca patrie — și au murit fericiți. Dar cei ce au rămas trăiesc o disperare acum și mai atroce: comunismul e abolit, cele două creaturi ucise, și totul nu doar a rămas ca înainte, ci mizeria morală este și mai terifiantă.

Iarăși sîntem în disprețul națiunilor, care se feresc de noi ca de ciumă. Nimeni nu mai vrea să colaboreze cu noi sau să ne aibă parteneri. Lumea întreagă a asistat stupefiată la atrocități cavernare, la instigarea oficială la pogrom, la vînătoarea de inteligențe, la reinstaurarea cinismului ca principiu de conducere. Dreptatea se face numai în vorbe și pe hîrtie, justiția e batjocorită, criminalii ridicați la ranguri, foștii securiști, nomenclaturiști și colaboraționiști promovați în funcții de conducere, eroii disprețuiți, hărțuiți sau băgați în închisori, luptătorii pentru adevăr calomniați și amenințați cu moartea, etc., etc.

Desigur, toate acestea aparțin comunismului care nu vrea să dispară. Dar de ce sîntem singura țară în care se întîmplă așa ceva? Și omul se întreabă dacă mai are o Țară, dacă mai are un popor, dacă el însuși nu trăiește cumva în afara oricărei noime, în grotesc și absurd și aberație. Mulți pleacă iar de pe locurile acestea. Unii se duc mînați de cîștig, dar alții de oboseala de a mai spera că vreodată se mai îndreaptă la noi ceva. Nu vor găsi nicăieri o patrie, nicăieri nu se vor găsi pe ei înșiși.

O disperare neagră ca moartea e pîinea zilnică a Omului în România.

Cînd își va recîștiga el patria și în patrie pe sine?

Nicolae IONEL

Colectivul de redacție: Radu ANDRIESCU, Liviu ANTONESEI (redactor șef adjunct), Emil BRUMARU (redactor șef adjunct), Sânziana CARAMAN, Mariana CODRUȚ, Nicolae DABIJA, Nichita DANILOV, Daniel DIMITRIU, Alexandru DOBRESCU (redactor șef), Gabriela Codruța GAVRIL, Valeriu GHERGHEL, Mădălina GRIGORAȘ (prezentare grafică), Ion HADÂRCA, Alina MUNGIU, Constantin PRICOP (secretar general de redacție), Horia ZILIERU.

(G)URRRA ! POLIȚIA ROMÂNĂ ALTOIEȘTE

Evenimentele din săptămîna care a trecut au tulburat încă o dată „liniștea" bravilor noștri guvernanți. De data aceasta demonstranții nu mai cer nici post de televiziune liber, nici alungararea nomencla-turiștilor din posturile în care s-au cocoțat folosind complicitatea naivității unui popor mințit timp de cinci decenii, nici eliberarea deținuților politici. Au ieșit în stradă pentru că pur și simplu le este foame. Dar sătulul nu crede flămîndul și atunci, în loc de pîine, domnii parlamentari au apelat din nou la brava noastră „poliție", care s-a modernizat subit în ceea ce privește „mijloacele de luptă" folosind cu succes garantat ghioaga...

Hocus-pocus cu o bîtă

Iosefini din nou implicat? Se pare că da. Pentru că în cursurile intensive ale fragedei noastre jandarmerii pare a exista unul privind modul de a face să dispară cît ai clipi din ochi ditamai bîta. Cum? Iată subtilul procedeu: „Aș mai adăuga ceva: pe lîngă polițiști erau tot soiul de civili care aveau în mîini bîte de lemn. Cînd tensiunea a scăzut, au încercat să scape discret de ele, unul din ei lăsînd-o să cadă deasupra unui canal, chiar lîngă balconul Universității" (**R. L.**, nr. 203, 25 august 1990, p. 3). În replică, **România marrre** publică, în nr. 14, acest nostim anunț: „Om de bine, perdut obiect a muncii. O declar nulă".

Ofer cască polițai contra par solid

Se pare că în focul luptei cu neo-neo-legionarii flămînzi din Piața Universității unii ofițeri uită că în orice împrejurare ținuta lor trebuie să fie demnă, conform normelor regulamentare: «Am văzut un ofițer fără cască, în mînă cu un par. Rîdea colegul meu: „cu parul, cu parul?". El a zis da». (**R. L.**, nr. 23). Cerem domnului ministru de interne pedepsirea exemplară a polițaiului pentru ținută neglijentă în exercițiul „foncțiunii". Altfel, vreun binevoitor s-ar putea înființa cît de curînd la „organ" cu casca în proțap.

Fără deosebire de cetățenie

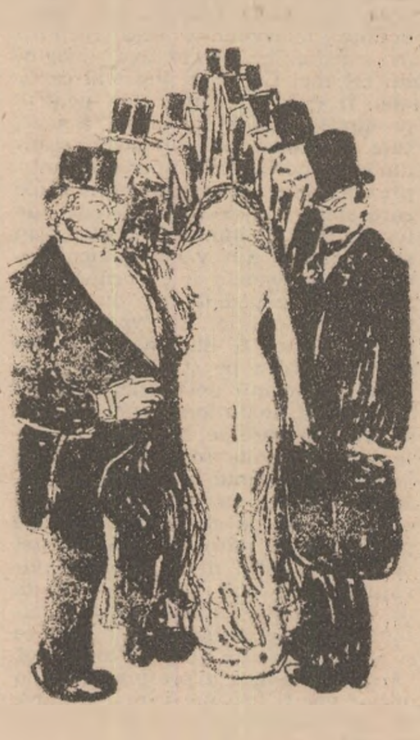
Cînd e vorba de datorie polițaiul român lovește fără milă în oricine, numai om să fie: „De altfel și un reporter de la „World News" (...) a primit un baston în față. Camera pe care o purta pe umăr a înregistrat această acțiune" (**idem**). Totul s-a petrecut în stilul tradiționalei ospitalități românești. Europa s-a mai îndepărtat de țara noastră cu două-trei mile englezești. Clauza națiunii celei mai favorizate cu alte trei-patru mile americane.

Și, mai ales, fără deosebire de sex

După ce tînăra Doina Cercel este rănită în decembrie de franctirorii tiranului (? !), ea este arestată în data de 30 iunie 1990 de către poliția română prin ordinul cu numărul 3131/90 (13 întors de două ori !) emis de Procuratură. În stilul deja caracteristic al Noii noastre Democrații organul competent începe cercetarea: «Protestează și intră în greva foamei (...). Anchetatorii nu țin cont, o lovesc fără milă pentru a declara unde sînt armele, ce depozit de muniții cunoaște (**sic! n.n.**) ... de ce a dat un interviu „Europei libere"?» (**Dreptatea**, nr. 160, 18 august 1990, p. 3). Autorii acestei isprăvi fac parte din Circa 18 de poliție a capitalei. Tînăra Doina Cercel are acum și leziuni la ficat. Nu-i nimic, băieți, ați fost firește în legitimă apărare, dar scoteți-vă odată cerceii din nas pentru că riscați să fiți recunoscuți și trimiși din nou la cules banane!

Ulița verde este mereu proaspătă

Polițaiul român este și un bun grădinar. Altoiește. Printre alte ocupațiii (astăzi cu mult mai numeroase decît pe vremea Vechii Democrații, deh, a crescut leafa, a crescut și volumul de muncă...), el mai găsește timp să îngrijească și această rezervație de importanță națională: **Ulița Verde!** Iată-i tunzînd... buruienile: „... și acolo (**la Măgurele, n.n.**) drumul de la dubă pînă la acel hangar a fost cu o trecere în revistă a rezistenței fiecăruia dintre noi la loviturile pe care ni le administrau, cu foarte mare plăcere..." (**Dr.**, nr. 161, 21 august 1990, p. 3).

După cum se știe de către oricine Codul Penal interzice cu desăvîrșire molestarea cetățenilor (liberi sau arestați, nu este nici o diferență!) de către anchetatori, polițai ori altă persoană cu funcție în Organ. În țara noastră această interdicție pare a fi facultativă, așa cum polițaiul pare a fi el orice altceva (mardeiaș, ciomăgar, ghiogar etc. etc.) decît un om al legii. Pînă cînd, domnilor gvardiști, vă veți mai lăsa în seama pulsiunilor bestiale? Cîtă vreme Parlamentul român va mai accepta această flagrantă încălcare a celor mai elementare drepturi ale omului? Cît timp veți mai tolera bătaia ca formă de restructurare a societății? Luați seama bine: sub Ceaușescu se proceda la fel. Iar bomba este deasupra capetelor voastre. Și nu mai cred că poporul nostru va mai trata cu atita blîndețe, cum s-a întîmplat în 22 decembrie, pe acești hominizi al căror sadism pare incurabil...

Emil GHIȚU

Tabachera cu pirați

Bocet de adult

Nuieluşă de alun,
Ce să-ţi spun să te îmbun ?
Să-ţi dau whisky cu magiun,
Leafa-ntreagă să-mi consum
Ca dementul, pe-un furou,
Pentru dalbul tău popou ?

Surioară, surioară,
Face-m-aş mai către seară
Pernă grea
De catifea
Să stai în genunchi pe ea
Şi pervaz la geamuri late
Să te sprijini şi în coate
Ca să-ţi fie mai comod
Intr-un fel şi într-un mod.

Rouă candel de piper,
Prin ce vrajă, ce mister
Mi-a intrat în inimă
Ţiţa ta cea minimă
De-am rămas trăsnit şi fix
Ca Hristos pe crucifix
Cu glezna şi mîna-n cuie —
Cuişoare de duduie ?

Gîndurile-mi sînt în spini
Delicaţi şi foarte fini,
Ochiu-i plîns, gura mi-e arsă.
Cînd o să-mi surîzi întoarsă
Din coapse, de la portiţă
Fragedă, de dormitor,
Încleiată de amor,
Actriţă ?

Emil BRUMARU

Clipele vieţii

Fecioară, Mumă şi Regină (II)

„Numele Fieraru, îmi ziceam, poate fi ţigănesc".

Este notoriu că bolşevicii au uzat din plin de complexele de orice natura ale oricăror minorităţi — unguri, evrei, ţigani, germani, handicapaţi, analfabeţi etc. pentru a le îndrepta contra „duşmanilor poporului" şi „contrarevoluţionarilor". Un şchiop analfabet, care se întîmpla să fie şi ţigan, putea fi mai uşor dresat în meseria de a tortura şi ucide, căci burghezo-moşierimea era vinovată de tarele, ponoasele şi complexele sale. În ce mă priveşte, deşi am fost uneori victima unor astfel de produse ale educaţiei comuniste, prototipuri ale „omului nou", am socotit întotdeauna că a fi ţigan sau evreu şi torţionar în acelaşi timp ţine de purul accident. Ce contează că sinistrul Frunze a fost romaq? În consecinţă, mi-am zis, dacă Aurora Fieraru era o deţinută anticomunistă care se întîmpla să fie ţigancă, faptul nu putea face nici o diferenţă. Şi de asemeni, nici faptul de a fi „blondă sau brună", urâtă sau frumoasă, adolescentă sau bunică. Era cineva care pur şi simplu trecuse prin celula aceea, respirase acel aer irespirabil (nu aveam o fereastră care să se deschidă), dormise în acel pat de fier cu paie putrede, se decisese din cine ştie ce motive, şi reuşise cumva să'şi scrijelească numele pe chingar de fier, iar apoi îşi urmase un destin despre care nu voi afla niciodată nimic. Faptul că se angajase în întreprinderea (dificilă şi riscantă) de a'şi scrijili numele, şi chiar cu o oarecare eleganţă, denotă fie naivitatea adolescenţei, fie o simplitate de spirit (multe femei şi fete de la ţara erau închise în acei ani ai „colectivizării accelerate"), fie ultimul strigăt al unei fiinţe ce se stinge, de boală, de mizerie, de bătrîneţe, de disperare. Sau poate se aştepta să fie, sau fusese condamnată la moarte.

Nu am aflat niciodată nimic despre Aurora Fieraru, cine a fost şi ce soartă a avut. Poate foarte bine să fi fost una din acele „fetiţe-cu-părul strîns în fundiţe", de la Vaslui, condamnate de Tribunalul Militar din Iaşi pentru că arseseră portretul Anei Pauker. (Cei închişi o dată pentru un delict politic erau de obicei arestaţi din nou şi din nou, cu sau fără motiv, căci odată „contrarevoluţionar", contrarevoluţionar mureai).

Sau una din mărcţele partizance din Făgăraş, sau o ţărancă din Bucovina care dăduse un caş şi o pâine oamenilor lui Motrescu. (Şef de partizani anticomunişti din Nordul Moldovei, condamnat la moarte în 1959 de Tribunalul Militar din Botoşani şi împuşcat de călăii lui Drăghici la Jilava).

Când, după o anchetă care a durat nouă luni, am fost în fine judecat şi condamnat (pentru un „delict" care în România antebelică se pedepsea cu o simplă amendă) şi am ajuns la Penitenciarul Jilava sau Fortul Nr. 13, m'am găsit în aceeaşi celulă de pe secţia a doua cu un avocat din oraşul Făgăraş pare-mi-se, un domn Roşca, în vârstă de circa 50—55 de ani, de o energie, un un patriotism şi optimism care mi-au redat încrederea în viaţă şi în viitorul naţiunii. Era închis pentru a treia oară, şi de dată asta pe un termen care depăşea limita de bătrâneţe la care un om normal ajunge de obicei, în condiţii de viaţă normale. Era condamnat pentru colaborare cu partizanii din munţii Făgăraş, iar fratele său se afla şi el în închisoare, probabil chiar în Fort. De la el am aflat că Alba, eroina partizanilor din Făgăraş, fusese prinsă de comunişti, şi deşi gravidă, fusese condamnată la moarte. Dl. Roşca bănuia, şi experienţa sa în materie de puşcărie politică mă obliga să iau aminte, că Alba se afla în Fort, la Celula Zero, în aşteptarea execuţiei.

(Va urma)

Mihai URSACHI

SFÎRŞITUL ISTORIEI ?

Nu e prima oară cînd se pune această întrebare. Francis Fukuyama i-a asigurat însă de curînd un impact considerabil, provocînd o „reacţie în lanţ", pe fundalul dezbaterilor despre post modernism şi despre nevoia unor explicaţii globale asupra timpului nostru. Cum se explică aceasta? Judecînd după felul cum au fost privite de contemporani alte încheieri de secol, cea de acum, coincidentă şi cu sfîrşitul mileniului, nu poate fi decît un nou prilej de bilanţuri, sinteze profeţii. T. te nutresc un fel de nelinişte specială, ca şi cum finalul de ciclu ar putea deveni, printr-o stranie decizie, sfîrşitul umanităţii însăşi. O serie de împrejurări acutizează acest sentiment, care pe alocuri tinde să devină speculaţie psihologică, dacă nu isterie pură şi simplă. Mai întîi, sincronia acestui final cu unele mutaţii geopolitice de amploare, apoi eşecul spectaculos al regimurilor comuniste şi intrarea în noua vîrstă a revoluţiei tehnologice crează o disponibilitate în plus pentru abordări de tip viitorologic, însă şi o propensiune escatologică. Se evocă deja **post-istoria** ca un fapt pe care, de la Hegel încoace, destui gînditori au voit să-l definească. Celestin Boulge îl utiliza încă la începutul secolului. Prin anii '50, pe cînd lumea apuseană îşi lua avînt după marea conflagraţie, se şi vorbea de „omul postistoric" (Roderick Seidenberg), iar filosoful Pierre Naville spunea că de sfîrşitul istoriei se poate vorbi numai atribuindu-i un sens şi prevăzîndu-i un termen final. **Epilegomenele** lui H. Lefebvre păstrează, nu fără temei, echivocul originar al cuvîntului, căci în franceză **fin** înseamnă deopotrivă **sfîrşit** şi **scop.** „Provocarea" n-a avut, atunci, efectul scontat. Abia peste un sfert de secol, după consumarea marelui **boom** tehnologic, Charles Morazé putea să constate recrudescenţa ideii în cauză, vorbind chiar de o „eră postistorică". Lumea se îndrepta, cu paşi inegali, sincopaţi, spre un nou tip de raporturi, bazate pe deschidere, transparenţă, dialog. Sistemul comunist îşi pierduse vigoarea iniţială, iar analiştii întrezăreau deja, nu fără contestaţii, sfîrşitul unei epoci de confruntare. „Nu există victorie finală în istorie", declara Joseph Joffe (1979), pe cînd în Estul Europei aveau loc convulsii caracteristice pentru criza de sistem în care comunismul intra ireversibil. **El final de la historia** (J. G. Bermejo Barera, 1987) redevenea o temă „fierbinte". Disoluţia regimurilor din Est şi demolarea zidului de la Berlin, la finele anului trecut, păreau să încheie un ciclu, la definirea căruia istoricii erau chemaţi a-şi spune cuvîntul, alături de politologi, sociologi, antropologi. Analize remarcabile pe această temă s-au produs în serie, antrenînd reacţii şi controverse. Eseul subscris de Fukuyama anul trecut, în plină degringoladă a ideologiilor totalitare, a atras cel mai mult atenţia, relansînd interogativ problema unui sfîrşit al istoriei **(The End of History ?)**, sfîrşit pe care autorul îl plasează în ordinea imanentă, chiar dacă pe seama unor concepte de sursă hegeliană. Ideea autorului e că s-a ajuns, în lumea contemporană, la un grad destul de înalt de generalizare a valorilor democraţiei pluraliste pentru a se putea vorbi de începutul unei ere noi, nu lipsită de fricţiuni, care e **postistoria.** Este un fenomen ce priveşte deocamdată lumea apuseană şi el anunţă o relativă uniformizare economică a diverselor zone, pe seama unui mercantilism ce va progresa încă multă vreme. Care e **modelul uman** al noii ere ? S-au făcut deja speculaţii multiple, iar Fukuyama însuşi admite că s-ar putea instala în lume un „plictis postistoric", care să provoace finalmente la existenţă, reactiv, o nouă istoricitate, un alt ciclu de „evenimente". Schema hegeliană, simplificatoare, este evidentă şi urmările acestei reducţii de tip raţionalist au fost deja sesizate de comentatori. Ca istoric, sînt ispitit să mă întreb dacă universalizarea unui sistem, fie acesta şi cu tentă precumpănitor economică, e un fenomen ce rămîne în afara istoriei. Nu se confundă cumva istoria cu evenimentul şi chiar cu un anume fel de eveniment ? Întrebarea s-a mai pus, din altă perspectivă, în cadrul disputelor provocate de „noua istorie" şi condamnarea de către aceasta a „evenimenţialului". Or, s-a putut remarca, la scurt timp, că istoricii au revenit la eveniment, că lunga durată a structurilor nu trebuie să o excludă pe cea scurtă, unde se plasează evenimentul. Orice formă ar lua procesualitatea istorică, ea tot **istorie** rămîne. A respinge tirania evenimenţială nu înseamnă a refuza **de plano** orice eveniment. A ţine cont de „metamorfozele" şi „paradoxul" acestuia e o regulă de metodă asupra căreia s-a atras deja luarea-aminte. Schimbările produse la nivelul **formelor** nu anulează istoria însăşi, ci îi modifică numai modalităţile de expresie. Plecînd de la eseul în cauză, André Fontaine se întreba dacă după istorie va urma inevitabil plictisul. „Le drame est ancore devant nous", a fost răspunsul lui Alain Besançon, unul dintre exegeţii cei mai pătrunzători ai fenomenului contemporan, secondat de Anthony Hartley şi alţi comentatori. Chestiunea „postistoriei" merită desigur un examen mai atent, în alt cadru.

Al. ZUB

Confruntări cu avocatul diavolului

(care ţin loc de introducere la „Cele zece porunci ale înţelepciunii")

Cred că am reuşit să mă încurc în digresiuni, dar în principiu asta vroiam să spun : că nu mă pot dispensa de iluzii, însă nu mă pot închide perfect liniştit în ele, fără să mai vreau să ştiu ce se petrece în afara lor. Înţeleg, de pildă, de ce idealizăm (sau ca să nu generalizez : de ce am idealizat eu) timpul clasic şi in... clasica. De fapt, mi-a plăcut să mă compar nu numai cu Don Quijote, ci şi cu Pygmalion ! El s-a îndrăgostit de o statuie, eu m-am îndrăgostit de toate statuile greceşti... Numai că deosebirea, observ azi, e uriaşă. Pygmalion s-a îndrăgostit de o statuie creată de mîinile lui. Eu am făcut o pasiune adulterină, m-am îndrăgostit de statuile create de alţii. Pe vremea aceea sentimentalul din mine făcea cam tot ce vroia, fără să întîmpine mari opreliști în calea lui. Spiritul meu critic era încă în formă larvară, iar persoanele adulte aveau alte treburi decît să se uite la un adolescent retras şi cam colţos, gata să-şi apere cu pumnii timiditatea, dacă era nevoie.

Şi poate şi mai bine, pentru a lămuri dubla necesitate, de iluzie şi de adevăr, ar fi să reamintesc povestea frumoasei Psyche. Singura condiţie pe care i-a pus-o Eros cînd a luat-o de pe muntele unde fusese abandonată şi a dus-o într-un palat îndepărtat a fost, se ştie, să nu caute să vadă vreodată chipul bărbatului care o răpise. Într-o noapte, însă, Psyche a încălcat această condiţie. A aprins în taină un opaiţ şi, la lumina lui, l-a văzut pe zeu. Eros a dispărut atunci, iar tîlcul legendei pare să fie acesta : nu încerca să vezi, să cunoşti, ceea ce nu-ţi e îngăduit să vezi, să cunoşti ; fericirea are nevoie de acceptare şi de ignoranţă pentru a dura; punînd-o sub o lumină puternică, o alungi. Dar putea oare Psyche să respecte un legămînt care-i cerea să-şi trăiască norocul cu ochii închişi ? Mai devreme sau mai tîrziu, ea trebuia, cred, să aprindă opaiţul, ca să vadă lîngă cine dormea, deoarece e destinul nostru, se pare, sau blestemul nostru, să vrem mai mult decît ne e dat. Putem rezista la orice, zicea Oscar Wilde, cu excepţia ispitei... şi trebuie să admit că nu e destul să ai credinţă pentru a muta muntele.

(va urma)

Octavian PALER

Despre vinovăţia scriitorului...

•Cărţi noi în R. D. Germană • Discuţia în jurul Christei Wolf cu prilejul apariţiei volumului Ce rămîne •

În Republica Democrată Germană se poate observa în momentul de faţă o adevărată explozie a aşa-numitei literaturi documentare şi de mărturie, literatură ce se concentrează, în primul rînd, asupra trecutului apropiat. Pînă şi editura Partidului Socialist Unit din Germania ascuns acum în spatele numelui Partidul Socialismului Democratic, editura Dietz, a început să publice nu numai cărţile unor eretici ai comunismului ca, de pildă, celebra carte a lui Leo Trokţi **Crimele lui Stalin**, apărută prima dată în anul 1937 la Zürich, ci şi **Discursul secret al lui Hruşciov la cel de-al XX-lea Congres al P.C.U.S.** din anul 1956. Discutarea crimelor din timpul stalinismului ocupă un loc însemnat în producţia de carte estgermană, contribuind astfel la recizelarea culturii, nu numai politice, germane despărţită şi de frontiere ideologice. Cartea lui Wolfgang Leonhard, **Revoluţia îşi demite copiii**, ce a văzut lumina tiparului în Republica Federală Germania deja în anul 1955, a reapărut acum în R.D.G. Leonhard, trecut prin şcoala cominternului, unde a cunoscut pe activiştii comunişti din mai toate ţările lumii, inclusiv pe Ana Pauker, s-a reîntors după război împreună cu viitorul dictator estgerman, Walter Ulbricht, în zona de ocupaţie sovietica, unde i-au fost încredinţate sarcini importante, atît politice cît şi social-culturale. Leonhard a fost unul dintre activiştii stalinişti care şi-a dat foarte devreme seama de efectele nocive ale ideologiei comuniste, ceea ce l-a determinat să se refugieze, mai întîi, în Iugoslavia şi apoi în Germania Occidentală. Volumul **Revoluţia îşi demite copiii** este unul dintre cele mai interesante şi, totodată, revelatoare documente despre mecanismele puterii totalitare şi ar stîrni cu siguranţă un larg interes şi la cititorii din România, unde acest gen de literatură, din păcate, mai este un fel de cenuşăreasă.

Prin înfăptuirea uniunii monetare s-a făcut primul pas în vederea reunificării celor două state germane. Unificarea politică, socială şi economică ce va avea loc în decembrie a stîrnit în cercurile intelectuale germane o discuţie aprinsă asupra rolului ce l-au jucat, mai ales, scriitorii sub regimurile comuniste est-germane, pornind dela faptul ca unul dintre aspectele principale ale politicii oficiale răsăritene a fost „despărţirea intelectualilor de populaţie prin acordarea unor privilegii". Cine a respectat această regulă, supunîndu-se „contractului social" nescris cît şi canoanelor oficiale, s-a bucurat de o existenţă comodă. Asupra literaturii acest „aranjament" a avut efecte mai mult decît nocive, oferindu-se unor impostori şanse de a se autodeclara scriitori. Discutarea acestui „aranjament" devine mai problematic în cazul unor scriitori adevăraţi care din diferite motive, subiective sau de altă natură, au acceptat ca operele lor să devină un fel de marfă de export culturală, binecotată în occident. Prozatoarea est-germană, Christa Wolf, a devenit astfel dintr-un „caz artistic" un „caz politic" după ce în urmă cu cîteva săptămîni i-a apărut cartea intitulată **Ce rămîne** la editura vest-germană **Luchterhand**. Wolf, candidată la premiul Nobel pentru literatură, a fost în trecut mai mult decît „o firmă culturală" pentru guvernul din Berlinul Răsăritean. Din diferite considerente, de multe ori extraliterare, criticii din occident au menajat-o. Întrebările incomode de-abia acum au fost puse. Christa Wolf a introdus, e drept, în limbajul politic actual german termenul „gheonoaie", desemnînd astfel persoanele care şi-au schimbat în ultima clipă atitudinea politică şi civică, făcînd o întorsătură de 180 de grade. Acum i se pune chiar întrebarea dacă nu face parte tot din acea stranie specie de păsări care au apărut după „revoluţia blîndă" din R.D. Germană. Totodată, Christa Wolf e întrebată cum de a fost posibil ca ea, ca scriitoare apreciată, nu şi-a dat seama că statul est-german nedorit de cetăţeni a fost un produs sintetic al istoriei postbelice. Cert e că prozatoarea a susţinut în mai toate scrierile sale ideea identităţii estgermane, chiar şi după marea demonstraţie din 4 noiembrie 1989, cînd vechiul guvern comunist a fost nevoit să dispară de pe scena politică. În prima povestire a Christei Wolf, **Cerul dragostei** (publicată în 1965 şi-ntr-o traducere românească) apare deja acea idee a identităţii specifice R.D.G.-iste. În povestirea de dragoste amintită, unul dintre parteneri părăseşte ilegal R.D. Germană, adică după opinia scriitoarei partea „mai bună" a Germaniei. De-a lungul anilor Wolf a pledat mereu pentru R.D.G. — chiar şi toamna trecută a mai lansat o chemare aproape disperată în favoarea salvării R.D.G.-ului ameninţat de destrămarea iminentă. Evoluţia ulterioară a arătat că între Christa Wolf şi covîrşitoarea majoritate a est-germanilor n-a existat în această problemă nici un consens. Călătorind de multe ori în occident, scriitoarea a fost întrebată cum poate să suporte traiul în acel sistem. Conflictele existente în societatea socialistă, explica autoarea, un scriitor le poate transforma în „conflicte productive" pentru opera sa, creînd cărţi interesante. E adevărat, cărţile Christei Wolf au fost interesante, bine scrise, dar în aceste cărţi sistemul n-a fost criticat niciodată, ci doar unele „deformări" ale sistemului. Această atitudine i se repreşează acum în mai toate publicaţiile din est şi din vest. Compromisul cu societatea în care a trăit, s-a concretizat chiar şi-n publicarea a două variante a aceleiaşi cărţi: Este vorba de celebra **Casandra** apărută într-o formă cenzurată în est şi sub forma integrală în vest. Din această cauză, criticul Franck Schirrmacher îi şi reproşează „incapacitatea de a recepta societatea modernă ca un sistem complicat compus din grupuri ce se află într-o permanentă competiţie. Ea a înţeles, după toate aparenţele, societatea în care a trăit ca o variantă a unei familii mic burgheze bazată pe structuri autoritare. De această „familie" autoarea, de fapt, nu s-a dezis niciodată. Mai mult: I-a rămas loială pînă-n ultima clipă. Sigur că i se reproşează acum şi tăcerea într-o serie de probleme politice şi culturale, mai ales că, datorită notorietăţii sale, riscurile de a deveni o victimă a represiunii erau limitate. Dacă s-ar fi pronunţat public asupra unor chestiuni de actualitate imediată, aceasta ar fi avut şanse să determine conducătorii statului să adopte poziţii conciliante sau chiar să-şi schimbe atitudinea într-o problemă sau alta. E drept, Crista Wolf, a protestat împotriva expulzării poetului şi şansonetistului Wolf Biermann. În ceea ce priveşte răscoala populară din 1953, invazia din Cehoslovacia şi cea din Afganistan, morţii prin împuşcare la frontiera germano-germană ea n-a suflat nici un cuvînt în sprijinul victimelor, preferind mai degrabă să joace rolul unei „apărătoare" a suveranităţii spirituale a R.D. Germane — cum nota sarcastic un comentator în „Frankfurter Allgemeine Zeitung". Şi posibilităţi de intervenţie, sus de tot, le avea Christa Wolf, asemenea tuturor privilegiaţilor regimului. Nu întîmplător i-a telefonat direct lui Honecker în octombrie 1989, cînd i-a fost brutalizată fiica de către poliţie, pentru că aceasta luase parte la demonstraţiile antiguvernamentale. Între 1963 şi 1967, a devenit membru supleant al C.C al P.S.U.G., părăsind acest partid în vara anului trecut. Data exactă a demisiei din partid nu a dezvăluit-o nici pînă azi! În acest context, apariţia cărţii **Ce rămîne** e mai mult decît stranie. Acum, după ce au văzut lumina tiparului zeci de cărţi, articole şi eseuri ce poartă semnătura Christei Wolf, pentru prima dată apare-n centrul unei povestiri securitatea, de parcă această organizaţie teroristă de stat nici n-ar fi existat. Fără îndoială, scriitoarea s-a simţit traumatizată de prezenţa securităţii, care-n anul 1979 a „filat-o" — pentru a folosi un termen tehnic — zi şi noapte. După desfiinţarea securităţii textul privit din punct de vedere documentar constituie mai mult decît un anacronism, fiindcă nu aduce nimic nou referitor la această organizaţie. Astfel, textul se autodevalorizează — asta şi datorită prăpastiei în timp care desparte data redactării povestirii, anul 1979, şi data finalizării, 1989, respectiv, apariţiei 1990. Valoarea literară a unui text, bineînţeles, n-are nimic de-a face cu data apariţiei. Aprecierile literare ale comentatorilor vest- şi est-germani sînt divergente, mai ales că textul în cauză a fost analizat nu numai cu ajutorul unor criterii extraliterare, adică moral-politice, etice şi social-istorice, ci şi poetologice şi strict stilistice. Luciditatea şi obiectivitatea dezbaterii literare pe marginea unei cărţi a fost acoperită, în mare, de discuţia despre poziţia etică a scriitorului, discuţie care şi-a găsit în personalitatea Christei Wolf nu doar un simplu ţap ispăşitor jertfit într-o lungă ceremonie publicistică pe altarul unei probleme vechi cît literatura. Întrebarea despre vinovăţia scriitorului într-un stat totalitar nu s-a pus prima oară. Disculparea unui scriitor talentat de păcatul tăcerii, soră cu complicitatea tacită, aruncă, în anumite cazuri, şi o lumină nefavorabilă asupra criticilor transformaţi în apărători ai unui sistem generator de nedreptăţi. Celebrul dicton al lui Walter Benjamin, că orice literatură bună este bună şi din punct de vedere politic, îşi pierde credibilitatea trezită pus faţă-n faţă cu realitatea unor opere de valoare create chiar într-o dictatură de către scriitori compromişi moral. O discuţie asemănătoare cu acea de acum s-a mai purtat în Germania, imediat după terminarea ultimului război. Amintim în acest context doar controversele purtate în jurul poetului Gottfried Benn, filozoful Martin Heidegger sau prozatorul Ernst Jünger. Analogiile între cele două sisteme totalitare, din pricina cărora milioane de oameni au îndurat suferinţe de nedescris, sînt evidente: Fascismul şi comunismul sînt, în esenţă, ideologii antiintelectualiste. Diferenţa de bază constă într-un fapt, totuşi semnificativ. Fascismul n-avea neapărat nevoie de ajutorul intelectualilor în vederea realizării dezideratelor sale, pe cînd bolşevismul a fost chiar opera unor intelectuali. Ideologia comunistă a avut o puternică atracţie asupra unor intelectuali de prim rang, pînă-n momentul şocului provocat de monumentala operă a lui **Soljeniţîn, Arhipelagul Gulag**. Şocul Gulagului, resimţit mai întîi în Franţa, şi de-abia mai tîrziu în Germania se datorează poate discuţiei neterminate pînă azi despre trecutul traumatizat al fascismului. Discuţia detabuizantă, şi totodată „terapeutică", se duce acum în paralel. Lui Ernst Jünger, amintit mai sus, nu i se reproşează degeaba atît publicistica nazistă cît şi petele biografice de nuanţă fascistă. Pe bună dreptate, se pune acum întrebarea prin ce s-a făcut vinovată Christa Wolf. Doar prin faptul că a scuzat intervenţia în Cehoslovacia sau doar prin tăcerea suspectă cînd zeci de scriitori est-germani au suferit persecuţii din partea securităţii, bucurîndu-se mai departe de privilegii rezervate nomenclaturii de partid şi nomenclaturii intelectuale fidele partidului? Aceste şi multe alte întrebări vor fi puse, cu siguranţă, şi altor scriitori. Chiar dacă-n cazul Christei Wolf „apărătorii" vorbesc de un „McCarthysm postmodern" şi susţin că numai cei ce au trăit sub un regim dictatorial au dreptul s-o „judece", fiindcă au împărţit aceeaşi pîine amară, aceste argumente ne aduc în mod fatal aminte de voci asemănătoare din România care reproşează, de pildă, exilaţilor exilul! Moralitatea scriitorului e indivizibilă. Şi dreptul de participare la o discuţie publică îl au cu toţii, şi cei ce au trăit sub un regim dictatorial, şi cei din afară. Poate cei care încearcă să împiedice această discuţie aprinsă din jurul Christei Wolf, discuţie necesară pentru toate ţările est-europene ieşite din zodia comunismului, suferă de ceva mai grav decît de „melancolie posttotalitară" cum afirma recent Ţvetan Todorov.

30 iulie 1990, Berlinul Occidental

William TOTOK

Cum ne văd germanii?

— o discuţie cu Doamna Paula Mühlbächer, inginer din München —

● de ce trebuie uriţi tinerii? ● Ţiriac vorbeşte prost nemţeşte ● nemţii n-au încotro, trebuie să-l înţeleagă ● Eram singurii care rupsesem complet cu comunismul ● ca româncă, o spun cu mare durere, dar e o imagine foarte proastă ● două declaraţii puse una lîngă alta ● să mai crezi azi că poţi face ceva fără ajutor! ● polonezii au „mafia" lor ● noi sîntem singuri ● cel mai cunoscut este Mircea Dinescu ● nimeni nu mai vrea să ştie nimic despre România ● Onoarea, cînd nu ai ascendenţă von Bismark, eu ştiu... ●

Doamna Paula Mülbächer este originară din România. A plecat acum trei ani din ţară, prin căsătorie, şi lucrează, ca inginer chimist, într-o întreprindere de lîngă München. Vizitîndu-ne la redacţie, am avut o discuţie cu Domnia sa în legătură cu imaginea României în Germania, cu dificultăţile adaptării acolo, cu situaţia din ţară.

— Aţi plecat din ţara acum trei ani. Ne-ar interesa, în primul rînd, ce vi s-a părut schimbat în oameni faţă de momentul plecării.

— Ce m-a impresionat în mod deosebit este faptul că, am impresia, nu mai sînt iubiţi tinerii. Asta m-a mişcat mult, eu cred că tineretul unei ţări trebuie să fie — şi este — ceea ce are ţara aceea mai înaintat, mai nobil.

— Aţi înţeles de ce se-ntîmplă acest lucru?

— Încetul cu încetul am înţeles. Şi asta m-a durut grozav. Nemţii dacă au vreun cult pentru ceva, atunci au un cult pentru copii şi bătrîni. La noi, lăsăm în pace şi copiii şi bătrînii, dar nu ştiu ce-avem cu tinerii...

— Ce să avem? În decembrie, au reuşit să spele faţa acestei ţări de laşitate, de ruşine. Au fost foarte iubiţi atunci, „copiii noştri în stare de graţie", acum au devenit „golani", „drogaţi". De ce credeţi D-voastră că s-a intîmplat asta?

— Aş putea să dau un citat din Ţiriac, pe care şi nemţii, să ştiţi, îl citează ca pe Dumnezeu. Odată cineva i-a spus că nu este prea iubit, iar el a răspuns: pentru ce să fiu iubit? Trebuie să fiu temut şi respectat. Iar Ţiriac, după nenumărate vizite făcute în România, a spus că singurul lucru care lipseşte efectiv în ţară este opoziţia, opoziţia existentă fiind ridicolă. El crede că singurii care pot opune efectiv opoziţie, o opoziţie care să ferească regimul de a se îndrepta spre excces, sînt tinerii. A şi făcut un apel către tineri în această privinţă...

— Credeţi că Ţiriac are dreptate?

— Eu cred mult în Ţiriac, este un om care a reuşit extraordinar, şi-a făcut o platformă... De pildă, el vorbeşte nemţeşte îngrozitor dar nici nu-şi bate capul, să-şi bată ceilalţi capul să-l înţeleagă! Şi chiar şi-l bat!

— Nemţii îl înţeleg oricum...

— Binenţeles, căci au ce învăţa de la el.

— Cum este văzută acum România în Germania?

— Cu multă durere trebuie să o spun, ca româncă, dar foarte prost. După primul val, în care aveam platforma cea mai fantastică din toate ţările foste comuniste... Ştiţi cum era? Oamenii care auziseră cîndva că sînt româncă, mă opreau pe stradă, treceau peste reţinerea lor obişnuită, cereau adrese din România ca să trimită ajutoare. Ne bucuram de o enormă simpatie... Eram singurii din toate ţările astea comuniste care am rupt clar cu comunismul, care am spus că am terminat-o definitiv...

— Iar acum?

— Datorită evenimentelor din iunie, totul s-a schimbat. Televiziunea noastră a arătat tot ce s-a întîmplat. Să vă dau un singur exemplu — au arătat declaraţia preşedintelui Iliescu în care acesta spunea că mulţumeşte minerilor că l-au ajutat într-un moment greu... apoi, au dat declaraţia premierului Roman în care spunea că nu oficialităţile au chemat minerii. Aceste două declaraţii puse una lîngă alta au determinat reacţii de tipul: România va merge pe drumul ei, departe de Europa, departe...

— Doamnă Paula Mühlbächer, pe 13 iunie, eu eram în Berlinul Occidental şi-am văzut toate jurnalele din acea seară. Pe 20 şi ceva de programe, toate începeau cu evenimentele din România, deci cu brutalităţile poliţiei, cu „incendiile". A doua zi, înainte de plecare, am mai apucat să văd intrarea minerilor în Bucureşti. Aţi văzut aceste imagini?

— Sigur că da, sigur că da. Orice român urmăreşte acolo tot ce se spune despre România. Începuse iarăşi o perioadă din asta în care urmăream din oră în oră toate emisiunile. Pot să spun că atunci am pierdut enorm, atunci am pierdut, poate, totul. Aici nu cred că se înţelege asta. De pildă, de cînd am venit, am auzit discuţii în tren, pe stradă, în care oamenii spun că ne vom descurca singuri, că vom face faţă, că vom ajunge la o dezvoltare extraordinară şi fără străinătate. Mi se pare cu totul surprinzător să crezi că în ziua de azi, în anul 1990, e posibil asta fără nici un ajutor. De ce, oare, atunci Havel îl invită pe preşedintele Germaniei să vadă împreună **Festivalul** de la Salzburg?

— Aveţi dreptate, dar să revenim puţin la „momentul minerii". Trebuie să vă spunem că D-voastră, în Vest, aţi fost printre privilegiaţi, noi aici n-am putut vedea nimic din toate acestea la televiziune. Vă puteţi imagina aşa ceva?

— Ca să fiu sinceră, rămîi cam fără replică... La noi, s-a văzut totul, s-a mers chiar mai departe, la analiza evenimentelor, la comentarii. Adică, de exemplu, analizînd modul de mişcare şi de comportare al minerilor, s-a constatat că, între ei, existau şi persoane foarte bine antrenate şi exersate în acţiunile întreprinse. Comentatorii îşi puneau întrebarea dacă nişte mineri se comportă chiar aşa...

— Au făcut şi presupuneri privind identitatea unor asemenea persoane?

— Li se părea — şi mie mi se pare — incredibil ca nişte mineri să se comporte în felul acesta, cu o aşa abilitate şi... şi cruzime.

— Ştiţi, probabil, că în ultimele luni, îndeosebi după evenimentele pe care tocmai le-am evocat, un mare număr de români nu se mai întorc în România. Bănuim că adaptarea la o lume nouă nu e uşoară. Cum sînt ei primiţi acolo, ce impresie lasă, de pildă, germanilor?

— Ce să vă spun? Începutul... De exemplu cînd am ajuns eu în Germania, toţi se purtau de parcă mi-ar fi fost foame, frig şi sete mereu. Voiau mereu să-mi dea ceva. Aveau despre noi impresia unor flămînzi, a unor sărăntoci. Pentru ei, dacă veneai din România însemna că trebuie să-ţi fie foame, sete, frig. Mai este ceva — eu nu sînt rasistă, dar cei care strică mult imaginea României în străinătate sînt ţiganii. Am fost şi eu oprită, în München, de o voce plîngăreaţă care-mi zicea: „daţi-mi cîteva mărci, că mie mi-e foame, n-am ce mînca, sînt din România". Sînt foarte mulţi ţigani care cerşesc, care ne cam fac de rîs...

— Ştim că aveţi o familie „nemţească" din partea soţului, dar sînteţi româncă, cum suportaţi condiţia exilului? Nu există un sentiment de singurătate?

— Lucrurile sînt diferite de la naţie la naţie. De pildă, polonezii au un fel de „mafie", sînt foarte uniţi, se întîlnesc mereu şi se ajută. Despre evrei, ce să mai spun. Singurii care nu sîntem uniţi — nici măcar în străinătate — sîntem noi, românii. Poate pentru că, pentru mulţi, la început, a fost foarte greu şi-atunci îi lasă şi pe ceilalţi să treacă prin greutăţile prin care au trecut, cu un fel de răutate şi satisfacţie... Un exemplu: la o clinică era o doctoriţă româncă. În momentul în care clinica a fost cumpărată de un român, primul lucru pe care l-a făcut a fost s-o dea afară pe româncă. Sînt lucruri de neimaginat. Nu mai spun de perioada de dinainte de Revoluţie în care nici un român nu lua legătura cu altul pentru că nu ştiai dacă nu e mai bine să vorbeşti cu un neamţ decît cu un român, chiar dacă nu puteai fi eu neamţul pe aceeaşi coordonată sufletească. Fiecare mai avea ceva de apărat în ţară şi nu puteai şti cu cine ai de-a face. De pildă, imediat după sosire, cînd nu ştiam limba germană bine, singura slujbă pe care mi-o puteam lua era să lucrez ca documentarist la **Europa Liberă**. Eu aveam o fiică în România şi i-am întrebat dacă se poate păstra secretul colaborării cu postul lor. Mi-au răspuns că nu. Dacă nici ei nu-ţi puteau garanta un secret, vă imaginaţi cum era în rest!

— Ce este mai dificilă — adaptarea profesională sau cea socială, în viaţa cotidiană?

— Cea profesională nu ridică nici un fel de probleme. Lucrurile nu-s mai complicate ca la noi. Ceea ce a lipsit la noi este aparatura modernă, în rest, ca specialişti, sîntem competitivi. Dar adaptarea socială este foarte dificilă. Să te obişnuieşti că vecinul e un străin... să nu întreţii cu el nici un fel de relaţii. Nu ştii niciodată cît cîştigă, asta nu se discută, banii sînt un subiect tabu. O mulţime de lucruri sînt altfel, multe nu sînt ca la noi...

— Impresia mea, după o vizită în Danemarca şi Germania, a fost că lumea occidentală e complet diferită de a noastră. Aţi avut senzaţia asta, măcar la început?

— Din punct de vedere profesional — nu, chiar dacă totul e de ultimă oră. În rest, sigur că am avut această impresie. După aceea te mai obişnuieşti — şi cu abundenţa, şi cu funcţionalităţile, dificile rămîn relaţiile cu oamenii.

— Rudele D-voastră de origină germană au avut aceleaşi dificultăţi?

— Poate nu în aceeaşi măsură, pentru că ştiau perfect limba, dar le-au avut. Ceva curios — dacă, în ţară nu i-am auzit aproape niciodată vorbind româneşte între ei, acolo i-am auzit de foarte multe ori. Semn că le lipsea şi lor ceva de acasă, chiar dacă sînt nemţi sută la sută.

— Înainte de a începe să înregistrăm, ne-aţi spus că la televiziune aţi văzut numai chipuri urîte de români. Şi la televiziunea română, cînd se dădeau imagini din Piaţa Universităţii, se întîmpla acelaşi lucru. Se făcea un fel de selecţie a imaginilor. Cînd am fost în Piaţă, am văzut că erau tot felul de chipuri — şi mai urîte, şi mai frumoase. Imaginile văzute de D-voastră erau filmate de reporteri germani ori erau preluate de la televiziunea română?

— Nu ştiu. Reporterii germani filmează peste tot, pentru că ei au grijă să fie acolo unde se întîmplă ceva. Dar nu ştiu dacă acele imagini erau luate de ei. Însă este frapant că imaginile din Rusia, din Polonia, din Cehoslovacia, sînt imagini cu oameni frumoşi, iar ai noştri păreau toţi negri şi urîţi... nu-i recunoşteam pe români. Pentru că noi sîntem un popor frumos, de ce trebuie să ne vadă germanii într-o imagine atît de urîtă? Am venit în ţară şi m-am bucurat să văd tinerii pe stradă, frumoşi cum îi ştiam eu.

— Aş vrea să vă pun o întrebare în legătură cu figurile culturii române. Care sînt mai cunoscute, ce nume sînt în continuare în actualitate?

— Cred că acum cel mai cunoscut este Mircea Dinescu, poate cam singurul. De pildă, recent, a avut o emisiune la televiziune, pe primul program şi la o oră de maximă audienţă, în jurul orei 20, o emisiune lungă de circa trei sferturi de oră, se chema **Mircea Dinescu, poet al Valahiei**. O emisiune foarte frumoasă, cu imagini splendide, o emisiune pentru un poet. Dar Mircea Dinescu a făcut şi nişte declaraţii nu prea potrivite: „Ştiţi cum este poporul român? Dacă bunul Dumnezeu vrea să-i dăruie ceva, el cere să moară şi capra vecinului". Nu cred că a făcut bine. Asta era o imagine potrivită, mai degrabă, într-un discurs parlamentar de la noi, nu la televiziunea germană. A doua zi, o mulţime de nemţi au venit să mă întrebe: „ce fel de oameni sînt românii ăştia ş.a.m.d.".

— Alţi români n-aţi mai văzut, după 22 decembrie, la televiziune?

— Ba da. Mulţi, foarte mulţi, din păcate nu reţin numele, majoritatea erau reporteri, jurnalişti saşi care trăiesc de mai multă vreme în Germania şi care erau invitaţi ca experţi în probleme româneşti. După incidentele de la Tîrgu Mureş, iar a fost un val de emisiuni, nemţii voiau să afle, erau şocaţi de scenele de brutalitate văzute la televiziunea germană. Întrebau: de ce sînt românii un popor atît de crud? Foarte greu au înţeles, că acolo, a fost vorba de altceva, că vinile nu sînt chiar unilaterale. Noi nici nu ştim să ne facem o imagine în străinătate.

— În încheiere, v-aş întreba ce-ar trebui să facă actuala conducere a României pentru a schimba imaginea deplorabilă lăsată după evenimentele din iunie, dar şi mai înainte?

— E foarte greu de răspuns. Pentru că ştiu, din păcate o ştiu pe pielea mea. Înainte colegii mei, alţi oameni veneau în fiecare zi şi-mi spuneau ceva, mă întrebau ceva despre România, începuseră să ştie multe, să se intereseze. După aceste evenimente, nimeni nu mai vrea să ştie nimic despre România. Cred că va trece mult timp. Ce se poate face? Nu ştiu...

— Nu credeţi că, în primul rînd, guvernanţii ar trebui să spună adevărul despre tot ce s-a întîmplat în România din decembrie încoace?

— Vedeţi Dumneavoastră, acesta ar fi un lucru de onoare.. Cunoaşteţi cazul Bascher din Germania. Un om care şi-a dat cuvînt de onoare că nu e implicat. A doua zi s-a văzut că acest cuvînt a fost fals. Soţia lui era o von Bismark, la care cuvîntul de onoare e sfînt. Se pare că lichidarea lui Bascher sau sinucidea lui e legată de acest lucru, de cuvîntul de onoare. Ei, eu ştiu, onoarea... Ha, ha, ha! În situaţia în care nu ai ascendenţă von Bismark! Nu ştiu.

— În ce priveşte onoarea, să ne gîndim la primii componenţi ai F.S.N. care, în decembrie, au spus că doar vor pregăti alegerile pentru ca, mai tîrziu, să participe la ele, ba chiar să le cîştige, cum era şi firesc. Iată o încălcare a onoarei....

— Da ştiu asta. Dar ce să faci?

Editurile în cădere liberă

Criza de fond pe care o străbatem, continuăm, vai, să o parcurgem ca pe un purgatoriu fără de capăt, se reflectă, iată şi în acest domeniu esenţial al unei culturi, producţia de carte. Cărţile cu adevărat importante sunt încă extrem de puţine, se vînd pe sub mînă, sau, în varianta cea mai rea, sunt comercializate la un preţ foarte piparat de către niste misiţi care-ţi cer, de exemplu, 600 de lei pentru Gherla lui Paul Goma. Şi iată cum niste miriapodice fiinţe-căpuşe pot profita de incompetenţa lucie a majorităţii „editorilor" romani. In afara casei de editură Humanitas, care dă dovadă de un profesionalism fără cusur, celelalte lucrează încă pe stil vechi. Titlurile sunt dictate de cine ştie ce hazard, cel mai adesea hazos, cărţile sunt subţiri, adevăraţi monştri de platitudine, şi toată această situaţie precară este oglinda cea mai fidelă a lipsei de pricepere a unor funcţionari, ce confundă editura cu un soi de taleioc, în care cositorul poate fi cumpărat cu titlul de argint, iar arama ca fiind aur verificat. Nu ignorăm, desigur, greutăţile „obiective", lipsa valutei obligatorii pentru achiziţionarea „dreptului de autor", neîncrederea editurilor şi autorilor străini, dezamăgirea lor în faţa unei democraţii romaneşti din ce în ce mai „originale". Fireşte nimeni n-a crezut într-o resurecţie imediată a vieţii noastre editoriale, dar a trecut deja mai bine de jumătate de an de la evenimentele din decembrie, iar piaţa cărţii n-a suferit nici o revigorare, ca şi cum bravii noştri editori s-ar afla încă într-un soi de torpoare euforică. Ceea ce ni se pare mai grav este însă un fapt de-a dreptul aberant: dacă editorul deşi stă şi-şi suge în continuare degetul mic în lipsă de altceva mai interesant de făcut, librarii sunt încă pedepsiţi pentru nătăfleala altora: au de realizat un plan de vînzare, întotdeauna irealizabil, o adevărată himeră, încît la chenzină iau numai 30 de lei şi asta în cazul cel mai fericit. Cum vedem, colţii incompetenţei muşcă din carnea altora. Şi ca să luăm un caz concret vom pune aşa, într-o doară, o nevinovată întrebare: ce cărţi cu adevărat interesante şi mai ales vandabile a tipărit pînă astăzi faimoasa editură Junimea, falimentară de ani buni? Cum poate un ins fin şi abil precum onorabilul director Nicolae Creţu să lase în continuare ca instituţia pe care o dirijează să fie numai o pură distilerie a nimicului? Sunt doar nedumeriri lipsite de orice răutate sau resentiment, la care nu răspunsuri birocratice am dori ci o consecinţă concretă, materială, ca să zicem aşa. Însă domnii noştri editori se ascund încă după hîrtii, povestindu-ne de fiecare dată numai reveria lor editorială inofensivă şi, ce-i mai rău, falimentară. Iar aceste reverii de catifea sunt plătite de către bietul librar, ţapul ispăşitor al păcatelor altora. Pînă cînd?

V.G.

ORGA DE TITLURI

Salve, Regina

Într-un cuib de rîndunică. Uriaş. De alamuri. Orga de la biserica Saint-Severin, pe rue des Prêtres Saint-Severin, la Paris. Cea mai veche orga din toate parohiile oraşului. În plin Cartier Latin. După tradiţie, numele lăcaşului de cult ar veni de la un pios ermit, numit Severin. Singuraticul. Mormîntul lui din secolul VI se află în preajmă. În veacul al XV-lea, patronul bisericii s-a schimbat cu un alt Severin, un abate de Saint-Maurice d'Agaune din Elveţia, chemat de regele Clovis pe lîngă el. Statuia acestui Severin veghează biserica. Incinta lăcaşului, devenit un edificiu gotic în secolul al XIII-lea, şi-a fixat rădăcinile în vecinătatea unor morminte merovingiene. Aici îşi aveau sediul adunările Universităţii. Apoi un incendiu şi reconstrucţia în plin apogeu al stilului flamboyant. Ascult orga.

20 mai. După ora 17. Sunetul urcă în armura de tuburi ce iau forma unui cuib de rîndunică. La orgă Michel Bouvard. Voce: Joël Sibille. Biserica a fost transformată în timpul Revoluţiei în magazin de praf de puşcă. A fost redată credincioşilor abia în 1802.

Amestecată în mulţimea auditoriului ascult **Ricercar** de G. Frescobaldi. Evlavia e încolţită de nelinişti politice. 5 versete pe „Une jeune fille" de E. du Caurroy, apoi două piese din „Noël" de Daquin.

20 mai. Alegerile. O zi de cumpănă în istoria contemporană a României. Ascult **altfel.** Corala de Bach **Von Gott will ich nicht lassen.** Un motet de A. Grandi **O Intemerata,** apoi o nouă corală de Bach **Nur danke alle Gott.** Cînd începe F. Couperin, cuvintele motetului **Salve, Regina** îmi taie respiraţia. Mi le transcriu de pe programul tipărit pe o hîrtie de un galben-portocaliu, artificial, aseptic: „Salve, Regina, Mater misericordiae, vita, dulcedo et spes nostra, salve. Ad te clamamus exsules filii Hevae..." „Către tine urcă strigătele noastre de exilaţi, de fii ai Eve". „Ad te suspiramus gementes et flentes in hac lacrymarum valle..." „Către tine se înalţă suspinele noastre şi plînsetele noastre, din adîncul acestei văi de lacrimi". „Eia ergo, advocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos converte". „O, mijlocitoarea noastră, întoarce-ţi spre noi ochii cei plini de mizericordie". „Et Jesum, benedictum fructum ventris tui nobis post hoc exilium ostende..." „Şi după acest exil... fă-ne pe noi să-l vedem pe Isus, rodul binecuvîntat al sînului tău". „O, clemens, o pia, o dulcis Virgo Maria". „O răbdătoarea, o bună, o dulce Fecioară Maria.

Mă dor cuvintele **exsules** şi **exilium. Exilaţi. Exil.** Azi se votează în România. Românii exilaţi în Franţa votează la Ambasada ce şi-a deschis, pentru prima oara, porţile mari. Stau la coadă, aşteptînd sa-şi ştampileze buletinele de vot, şi turiştii români. Buletinele sînt complicate. Descopăr pe liste nume ce contravin punctului 8 din Proclamaţia de la Timişoara. Prezenţa lor pe orice palier al puterii ne va face să ne simţim pe mulţi dintre noi ca nişte exilaţi în propria ţară. Cu ce drept îşi mai permite cineva sa ne exileze? Din adevăr, din democraţie, din Europa, din idealurile celor sacrificaţi în decembrie? Ascult orga de la Saint-Severin.... Un **Canto Llano de la Immaculada Conception de la Virger Maria** şi, la sfîrşit, un preludiu şi o fugă în re **minor de Bach. Trăiesc, însă, prin**tr-o surpare de sunete, aceeaşi stare în mulţi din noi obsedantă. Români în exil: un popor exilat chiar în ţara lui... vale de lacrimi... Alegerile vor instaura un procentaj strivitor? Un nou exil în totalitarism? Alternativa noastră ar fi luciditatea sau rugăciunea? Şi mă rog să fim lucizi, să fim treji, să nu ne mai lăsăm minţiţi şi înregimentaţi încă o dată. „Salve Regina". Către tine urcă strigătele noastre de exilaţi... Saint Severin, Singuraticul... De n-ar mai rămîne singurul, singuraticu' popor român într-o izolare de cobai supus experimentului unei „democraţii originale"... Un solitar, un lăturalnic exilat din Europa.

Arta de a trăi

După-amiază, în apartamentul profesorului Jean Chevalier. O personalitate. Alături soţia sa. Marguerite Chevalier. Ritualul unor gazde de o rară distincţie, invadată uşor de prietenie. Profesorul Jean Chavalier a fost director la U.N.E.S.C.O. E doctor în filosofie şi teologie. E celebrul coordonator şi autor al **Dicţionarului de simboluri,** apărut la Robert Laffont, lucrare din care voi traduce o pătrime, restul revenind celorlalţi membri ai echipei conduse de Irina Eliade. Jean Chevalier este şi autorul celor două cărţi despre sufism **Le Soufisme** (Paris, P.U.F., 1984) şi **Le Soufisme ou l'ivresse de Dieu dans la Tradition de l'Islam** (Paris -CELT, 1974).

În apartamentul domnului Jean Chevalier de pe rue Dubois, am cunoscut-o pe Joe Chioelle Leroneron sau Joëlle Leron, care mi-a devenit cea mai dragă prietenă din Paris. Elevii ei de la liceul Jules Ferry, din clasele mari, pot s-o confunde cu o colegă a lor. Iar prin Joëlle am cunoscut-o pe doamna Monique Nemer de la Departamentul „Documente" al editurii Flammarion.

În fiecare marţi, domna Monique Nemer discută îndelung cu domnul Charles-Henri Flammarion, actualul P.D.G. (Président Directeur General) al casei Flammarion. Un dialog despre programe, proiecte, noi colecţii şi titluri.

Responsabila sectorului de documente, mărturii, relaţii sociale a venit la editura Flammarion dintr-un mediu universitar pe care nu l-a părăsit, de vreme ce şi-a păstrat cursurile de la Nantes. De aici o mare ingeniozitate, necontaminată de ticurile „manuscrisocraţiei". Documentele sînt pentru Monique Nemer „des chevaux-legers" ai ştiinţelor umane. Ele intervin pentru a repera punctele de ruptură din societate, pentru a favoriza apoi analiza şi reflecţia. Această politică de „cercetaşi" **(éclaireurs)** presupune o vocaţie. „Asta e de fapt şi motivul pentru care eu caut autori care să fie înainte de toate oameni credibili în domeniu lor..." **Oameni credibili în domeniul lor...** Un criteriu de avut în vedere în editurile noastre.

De vorbă în biroul doamnei Monique Nemer de la Flammarion. Lumina aprinde reflexe înalte, cînd şi cînd, în bijuteriile de argint şi aur alb de pe mîinile ce-mi arată zeci de volume, alegînd atent cărţile pe care mi le dăruie. Podoabe inviate de cărţi... Ne vom revedea la **Mediterranée,** lîngă Odeon, cu Joëlle Leron Dar înainte ne vom întîlni toate trei la **Pont Royal.** Vreau să trec cu brio proba editorului occidental, în faţa blind-energicei Monique Nemer. Imaginea ei aşezată în spatele biroului sau căutînd volume în bibliotecă se şterge brusc. O revăd parcîndu-şi maşina cea nouă cu telefonul la bord — un editor primeşte sute de apeluri — lîngă **Mediterranee,** unde aceleaşi mîini toarnă sosuri diferite în alveolele care ţin, ca într-un cuib de siliciu, delicioasele stridii. Mănînc din alveolele negre-argintii pe care mi le oferă Monique Nemer. Joëlle Leron nu e atrasă de ospăţul nostru. Poveşti despre festinuri. O istorie şi un prezent al degustării. Poezia felurilor de mîncare. Şi desenele lui Cocteau de la **Mediterranée.**

Mi-aduc aminte de volumul lui Brillat-Savarin **Physiologie du goût,** scos în colecţia „Champs" de la Flammarion. O carte de memorii scrisă cu multă nobleţe şi un soi de solemnitate „asezonată" de jovialitate. O carte despre bucătărie al cărei limbaj „est la lettre gourmande", cum afirmă Roland Barthes.

O ciudată răsturnare a priorităţilor. Înainte să vorbesc despre „cartea intelectuală" de la Flammarion, mă opresc la acel departament al artei de a trăi. Înfiinţat doar de cîţiva ani la editură, deşi prima carte de bucătărie a fost tipărită în 1879. Marii maeştri ai gastronomiei prezintă manuscrise monumentale de reţete. Ca, de pildă, Lenôtre. Cele trei cărţi ale sale s-au vîndut în peste 300 000 de exemplare fiecare.

La cuisine du marche a depăşit o jumătate de milion de exemplare. Cartea de reţete a evoluat spre ceea ce numim „le beau livre", obiect frumos cu o machetă îngrijită ce implică un arsenal estetic prin fotografiile alese din vrafuri de probe. **Les fetes de mon moulin** de Roger Verge **Le goût de la France, Le goût de l'Italie, Le gout de la Chine** sau **Le goût juste des vins et des plats** de Jacques Puisais sînt cărţi ce depăşesc condiţiile grafice ale volumelor scoase în colecţiile de artă de la noi. Ca să nu mai vorbim de arta de a trăi, echivalentă a luxului, în volume precum **Splendeurs des fleurs** sau **Palaces et grands hôtels de l'Europe.** Viaţa ca stil în **Fleurs et decors** de Tricia Guild...

x

Vocaţia de editor a doamnei Monique Nemer cîştigă enorm din calitarea sa de profesor univeritar la Nantes. De altfel am cunoscut foarte mulţi editori care sînt profesori universitari, cercetători, specialişti, doctori în unul sau mai multe domenii. N-am întîlnit în Franţa nici un editor mediocru, nici un veleitar sau semidoct, nimic din acea zgură profesională pe care ţi-e dat s-o întîlneşti uneori în birourile atît de terne ale caselor noastre editoriale. Sistemul de competiţie şi de promovare nu-şi permite, în instituţiile de cultură occidentale, toate acele multiple compromisuri şi rotaţii de cadre din care se naşte şansa de a nu găsi prea mulţi oameni la locul potrivit. Mediocritatea are consecinţe nefaste cînd acţionează la nivelul factorilor de mediere. „De ce nu aveţi consilieri editoriali pentru editurile europene?" mă întreabă Monique Nemer. „De ce nu aţi avut un program editorial de urgenţă, după decembrie. cînd Europa era cu voi? De ce nu aveţi traducători? Echipe de anvergură în managemert-ul editorial?" Întrebările doamnei Monique Nemer afirmă o artă de a trăi cultura.

M-am dus s-o întîlnesc la editura Flammarion pe strada Racine, la numărul 26. S-o reîntîlnesc. Un sediu impozant a cărui arhitectură îţi sugerează ceva din „spiritul Flammarion" — sinteză de tradiţie şi modernitate. (va urma)

Doina URICARIU

Maladia etichetărilor și „golul etnic"

Mihai Ralea povestește în **Valori** (1935) următoarea întîmplare: „Am auzit odată două domnișoare, studente la fizică, discutînd o problemă în specilitatea lor. Discuția era contradictorie. Una avea argumente, cealaltă nu prea. La un moment dat, cea care nu mai avea ce spune i-a zis celeilalte:

— Așa îmi trebuie mie, dacă stau de vorbă cu o tuberculoasă!".

Ralea voia să argumenteze definiția inteligenței: **„omul inteligent e acela care nu confundă niciodată punctele de vedere".**

De ce mi-am adus aminte de această întîmplare? Spectacolul pe care ni-l oferă presa din ultimile luni pune la grea încercare pe acela care ar vrea să opteze pentru tabăra cu cel mai înalt grad de inteligență, care — firește — ar fi și în măsură să țină cîrma redresării societății românești. Or, din ambele direcții, ori de cîte ori cineva nu mai are argumente în polemicile cotidiene sau din cotidiene se salvează, punînd punct dialogului, cu o etichetare tenebroasă, menită să-l descalifice iremediabil pe adversar. Ne-a fost dat să aflăm că unii sînt **neofasciști și golani**, alții **neocomuniști, securiști**, o altă categorie intră la delictul de **antisemitism, șovinism** etc. pînă la acuza foarte gravă de **trădători de țară**. Cred că fenomenul, în ce ne privește, depășește sfera de interes a problemei ridicate de Ralea. Cei ce se insultă în ziare și pe stradă nu sînt toți lipsiți de inteligență, deși elementul acesta nu poate fi ignorat. Oricum, amploarea pe care a luat-o fenomenul **etichetărilor** la noi, ne diferențiază, și-n atare privință, de celelalte țări ale Europei de Est. În România, a fost posibil ca un epitet rostit de președintele Ion Iliescu, într-un moment de cumpănă (ca studenta fără argumente?), să facă o carieră de-a dreptul spectaculoasă. A născut chiar și o „țară" — **Golania!**

Evenimentele dramatice din 13—15 iunie 1990 arată că etichetările abuzive, de oriunde ar veni ele, constituie pasul către cea mai de jos probă a lipsei de inteligență — **violența**. De-aici pînă la un război civil n-ar mai fi mult. Unii chiar îl și așteaptă.

Este cu totul regretabil că aceia care abuzează de cuvinte nu-și dau seama că lucrează împotriva lor înșile și a cauzei pe care o slujesc. Nimeni nu-i infailibil. Este irațională, de pildă, înverșunarea cu care unii intelectuali din **Grupul pentru Dialog Social** sînt catalogați drept „trădători de țară". Din păcate, grupul însuși nu urmează ideea de **dialog**, monologînd (mai mult sau mai puțin strălucitor) în revista **22**, adesea cu înverșunarea etichetărilor, cînd ar trebui aruncate punți de legătură spre guvern, parlament, presa opozantă și diverse categorii sociale. Mulți i-au blasfemiat pe mineri, dar nimeni nu a intrat în dialog cu ei. Tendința e ca **adevărurile parțiale** să fie substituite **adevărului întreg**, de unde și convingerea că **dreptatea** ar procopsi numai pe unii, ceilalți fiind apodictic „descalificați" în fața istoriei. Se vede treabă, însă, că pînă și Dictatorul a avut partea lui de „dreptate", de vreme ce — culmea ironiei — muncitorii au început să scoată de la gunoiul istoriei portretul lui Ceaușescu și să manifesteze cu el. N-ar fi cumplit ca „epoca de aur" să-și merite numele prin comparație cu starea de lucruri ce se conturează? Oprirea ofensivei generale a **entropiei** în România ar cere, de urgență, o **reconciliere națională**, cel puțin pentru o perioadă de timp, dat fiind că vremurile pe care le traversăm sînt **anormale** pentru țară, putînd să-i periciteze însăși existența. Sigur e că într-o democrație intrată firesc pe făgașul ei, „antitezele" dintre partide sau între grupuri sociale și culturale nu devin „monstruoase" (I. H. Rădulescu), nu duc la sinucidere etnică, dimpotrivă. Dar pe actualul fond canceros, România are cel mult șansa de a se transforma dintr-un satelit al Moscovei într-o semicolonie a Occidentului. Asta dacă Moscova o va permite ca în cazul Poloniei sau Ungariei. Silviu Brucan — despre care nu se poate spune că este un ignorant în materie — a descris exact situația, în **Los Angeles Time** și **Politiken** (Copenhaga), 9 iulie 1990 (v. trad. din **22**, 3 august). Cele două țări (surclasate de inflație și cu mari datorii externe) au devenit teatru de experiment al unor teorii economice elaborate de Maurice Allais (deținător al Premiului Nobel) și Jeffrey Sachs, care și-au extins aria de acțiune din America Latină în Europa de Est: „Toți aceștia împing Europa de Est spre un soi de capitalism pe care nici măcar Vestul nu-l practică". E greu de crezut că ținta este transformarea fostelor cămări de provizie ale Moscovei în concurente ale marilor puteri economice, încît viitorul ar putea să le rezerve surpriza unor „secătuite semicolonii ale Occidentului". Pentru ca România să nu eșueze pe această pantă, d-l Brucan sugerează: „Putem combina politica economică a Coreei de Sud cu politica socială a Austriei". Mă rog, asta în cazul cînd vom fi lăsați să decidem în propria casă și dacă vom ști să supraviețuim răului care ne bîntuie azi. Acest rău este **discordia**, o veritabilă maladie a etniei noastre și care i-a împiedicat pe români să ajungă o mare putere la cumpăna dintre Orient și Occident, cu toate că teritoriul pe care s-au format a fost imens, știindu-se că tracii erau poporul cel mai numeros după indieni (cum aprecia un istoric antic). Dar un altul preciza că tracii n-au putut constitui niciodată o putere pe măsura înzestrării și numărului lor, deoarece nu erau **uniți**. Nici măcar spiritul latin nu le-a dat măreția imperială.

Așadar, ceea ce se-ntîmplă acum între români are rădăcini foarte vechi și s-ar putea ca aceia care cercetează cauzele violențelor din 13—15 iunie să le ignore. Este ciudat cum fatalismul dacic și geniul rău al discordiei au supraviețuit în mitul fundamental românesc — cel mioritic. Fiindcă ce-i, în definitiv, **Miorița** dacă nu tragica neîmpăcare dintre consîngeni și soluția ontologică a depășirii ei printr-o superbă reintegrare cosmică? Invidia fatală dintre ciobani prelungită în ostilitățile dintre boieri și domnitori a constituit un veșnic obstacol în calea conștiinței naționale și a unității de neam. Să nu ne mirăm că, într-un mileniu, marea insulă a românismului, din Panonia și pînă dincolo de Nistru, de la Cernăuți și pînă la ramurile balcanice, cîndva puternice, a fost roasă mereu pe margini, rotunjindu-se regresiv. Excepționalul publicist (ca și necunoscut) care a fost D. Bolintineanu, a observat printre primii viermele lăuntric al răului: „Nația română are un neamic puternic ce o ține neîncetat învinsă, răsturnată sub picioarele sale, ce-i suge viața, tinerețea, vigoarea, voința și orice mijloc de apărare. Acest neamic nu este nici **strein** (s.n.), nici armat, nu este nici tractatele ce regulează condiția politică a țărei. Acest neamic trăiește între voi, ne îmbată cu răsfățările lui dătătoare de moarte; dirigue toate spiritele sub voința sa fatală; nici o clasă, nici o partidă, nici o coterie nu poate să rupă lanțurile lui, și dacă vreodată vreunul a cercat să fărîme acest jug, a trebuit să cază îndată victima calomniilor celor mai vestejitoare. Acest neamic este spiritul de divizie între români, a cărui origină nu poate să aibă nimic nobil, nimic generos". **Opere**, 10, p. 61). Acest demon devastator, remarca Bolintineanu, a atras atenția și unor observatori străini nepărtinitori și care nutreau simpatie pentru poporul nostru. Este citat Saint Marc Girardin: „Toate acele certe și divizii interioare între români servă să compromită viitorul acestei naționalități înaintea Europei". **(Les Debats).**

Astăzi, istoria se repetă cu o uimitoare consecvență. Trebuie să remarc că nu este vorba, la noi, de o simplă luptă între partide, firească în condițiile unei democrații, ci de o exacerbare a unei vechi metehne, care l-a determinat pe Eminescu să elaboreze o teorie a **golului etnic**, schițată încă de Bolintineanu. Din nefericire, comentatorii operei lui Eminescu au trecut nepăsători pe lîngă această latură capitală a gîndirii poetului.

Bolintineanu sesizase că, pe lîngă nevoia adversității de idei, s-a insinuat o a doua cauză a discordiei tradiționale venind din „modul electiv al domnilor, care naște iarăși mulțime de alte tabere, care toate se urăsc și se luptă neîncetat". În **Influența austriacă...**, fără să cunoască publicistica lui Bolintineanu, Eminescu aprofundează aceste obsesii ale vieții politice românești: „De aceea să ne întrebăm fără părtinire cum întîlnim pe poporul nostru în istorie din momentul în care ea devine mai străvezie, adică de pe la începutul secolului al 14(-lea). Îl găsim **totdeauna dezbinat înlăuntru**, dezbinat în politica sa față cu vecinii". **(Op. cit.**, p. 166). Domniile elective au ațîțat invidia mioritică în așa măsură, încît au generat un **gol intraetnic** pe care intotdeauna l-au umplut **străinii**. Este cu adevărat surprinzătoare, prin ineditul și profunzimea ei, această **teorie a golului intraetnic**. Umplut de geniul ciobanului moldovean amenințat cu dispariția, **golul** a permis extraordinara împlinire spirituală românească; în schimb, umplut de străini, a dus la primejdia morții etnice și menținerea românilor într-o istorie a mediocrității (numită de Blaga „boicot al istoriei"). **Golul** împiedică **împăcarea antitezelor**, face imposibil **dialogul**. Să fie oare întîmplător că primii noștri filosofi sînt obsedați de „eșecul antitezelor"? Heliade vorbea de „antiteze monstruoase", iar lui Cantemir nu i-a scăpat „cearta" dintre **înțelept** și **lume**, el însuși simțindu-se victimă a luptelor pentru putere între consîngeni (v. Inorogul din **Istoria ieroglifică**). Bine, dar lupta pentru putere a dominat și istoria Angliei, bunăoară. Așa este, numai că la români, grație poziției lor la confluența dintre imperii, a dus la un veritabil defect național care le-a diminuat șansele ridicării între civilizațiile de prim rang ale Europei, în ciuda unor calități native excepționale. Cum s-a manifestat concret invazia elementului alogen în **golul** creat de adversitățile politice? Ne explică Bolintineanu: el observă că la alte popoare, în fața primejdiei, „părțile certînde" uită de neînțelegerile interne cînd e vorba să dea socoteală puterilor străine, pe cînd, la noi, grupările rămîn divizate și „devin instrumentul celor care lovesc în drepturile țărei". Un exemplu istoric concret: „Certele între Brîncoveni și Cantacuzini aduseră domnia fanarioților". **(Op. cit.**, p. 613). Și precizarea: „Armiile de invazie streine, în principate, erau mai totdeauna călăuzite de români ambițioși. Unii alergau la poloni, alții la unguri, alții la turci, alții la hanul de tătari, cărora le promitea felurite avantaje, toate cu perderea dreptului de autonomie al țărei". (p. 62).

Aceste observații nu și-au pierdut actualitatea. După război, **golul etnic** a fost umplut masiv de imperiul răsăritean, mutilînd ființa neamului nostru mai mult decît a putut-o face un secol fanariot. Vom înțelege tîlcul aprigelor dușmănii politice care ne amenință și-n prezent, de îndată ce am revenit la tradiția „domniilor elective", în varianta președinției republicii (lipsiți de monarhia ereditară și constituțională). Există oarecari similitudini între alegerea lui Cuza, în 1859, și cea a lui Ion Iliescu, în 1990. Pînă și cuvintele lui Alexandru Bîrlădearu la investirea președintelui ne-au reamintit de cele ale lui Kogălniceanu. Dar sub Cuza certurile dintre partide deveniră pustiitoare. Aici a venit inițiativa îndrăzneață a lui Ion C. Brătianu de a contracara efectele golului intraetnic ce se căsca amenințător, umplîndu-l, de astă dată, cu un **domn străin**, Carol I. Este un paradox greu de explicat pe care, probabil, Brătianu l-a înțeles printr-o fulgurație de mare politician. Dacă certurile interne favorizau insinuarea elementului străin, atunci **golul** trebuia umplut cu aceeași „otravă" în stare să vindece o gravă maladie istorică. Firește, exista riscul ca România să devină o colonie germană. Însă Brătianu a pariat pe două elemente: curmarea eligibilității monarhului și prezența axei de echilibru, acea **imparțialitate** pe care o putea aduce un domn străin în luptele dintre partide. Teoria emineesciană a monarhiei — cumpănă a ființei neamului, corespunde perfect acestei realități istorice a momentului românesc. Într-adevăr, cu toate ezitările de **străin** hotărît să se adapteze matricii stilistice românești (surprinse exact și de Paul Anghel în ciclul **Zăpezile de-acum un veac**), Carol I a știut, cu subtilă îndemînare — fiindcă și-a înțeles menirea — să țină cumpăna între principalele partide care s-au succedat la putere pînă în 1914. Marea Unire din 1918 este și opera vindecării statului românesc de vechea țară etnică. La reușită, contribuția culturii critice a fost esențială. Dacă ne gîndim bine, comedia certurilor politice a constituit obiectul satirei necruțătoare a lui Caragiale. Nici nu ne imaginăm cît de uriașă este contribuția lui Caragiale la vindecarea spiritului public românesc. El reduce seculara maladie la scara ridicolului, a unui patriotism trăncănit, punîndu-i un diagnostic necruțător — acela de **moft**. Ce va să zică **moftul român**? Că bizara luptă pentru putere, în numele „țărișoarei mele" (Cațavencu), este o imensă falsificare a sentimentului patriotic și că astfel de certuri ar trebui să se sfîrșească și chiar se sfîrșesc cu „pupături în Piața Independenței". (Aluzie, peste timp, și la Piețele de azi?). Cred că la aceeași realitate socială (în perspectivă ontologică) se referă și Eminescu într-o enigmatică însemnare despre **moftul român**: „Antitesele sunt viața. **Cea mai comică noțiune românească e moftul — antitesa neîmpăcată**, și-n sine atîta de ridicolă, dintre apariția esterioară și fondul intern". Altminteri, poetul zăbovește frecvent asupra „antitezelor eșuate" dintre partidele politice, demontîndu-le mecanismul pseudopatriotic.

Numai la noi (încă o dovadă că democrația ne este „originală"!) putea să apară, după 22 Decembrie 1989, un partid numit „liber-schimbist", cu un lider exeget al lui Caragiale. Oricum, treziți din somnul de patru decenii și lipsiți de instituția salvatoare a monarhiei constituționale (dictatura a fost un cumplit surogat al ei creat de Moscova), societatea românească a redobîndit (bolile recidivează), în forme aproape patologice, fenomenul măcinării interne. În lipsa monarhiei constituționale (unii intelectuali și politicieni o resimt și vor întoarcerea regelui Mihai; dar, din păcate, regele nu mai are moștenitori pe linie bărbătească, ceea ce poate fi un semn că destinul a hotărît ca românii să se descurce, de azi înainte, cu instituția președinției!), numai o **nouă cultură critică națională** ne poate salva de la un posibil dezastru istoric. Pe fondul impasului pe care-l trăim, a reapărut ideea că poporul român este incapabil să se autoguverneze. De fapt, sînt simptomele reactivării „antitezelor monstruoase" intraetnice. Tutela Moscovei pare să fi slăbit, dar formațiile politice create după revoluție au rămas cu meteahna de a pune mîna pe putere **cu ajutor străin**. Sînt dovezi că Ion Iliescu însuși a uzat de același procedeu, perpetuînd influența vecinului de la Răsărit. Totuși, Ion Iliescu este, totodată, alesul majorității covîrșitoare a poporului român. Această **legitimitate** îl face deosebit de **responsabil** în fața istoriei naționale. De aceea, actualul guvern nu mai poate fi acuzat că este o marionetă a unei puteri străine. În consecință, tendința opoziției de a-l determina pe Ion Iliescu să demisioneze nu are, deocamdată, legitimitatea internă. Așa se explică de ce această opoziție recurge la vechea meteahnă a luptelor pentru putere, amintind de domnitorii care veneau să ocupe tronul **cu ajutor străin**.

Ceea ce mă uimește (motiv foarte serios de îngrijorare) e că mulți intelectuali nu văd mașinăria ascunsă a istoriei naționale, pierzînd (din pricina **moftului naționalist** al lui Ceaușescu?) sentimentul **conștiinței naționale** care a nutrit forța tuturor generațiilor de intelectuali în făurirea României moderne. Se creează, astfel, o nouă ipostază a „golului etnic" care cască o prăpastie între intelectuali și masa poporului. O tragedie. Cu totul alta este situația în Basarabia, unde scriitorii sînt în avangarda renașterii ființei naționale. Să fie românii din România mai „proști" decît cei din Basarabia și să nu-i înțeleagă pe intelectuali? N-au trăit și unii și alții sub teroarea comunistă de import? Aș zice că basarabenii au avut mai mult de suferit, deoarece au fost și deznaționalizați cu o intensitate fără precedent. Cum de mai e posibil miracolul basarabean, iată un subiect de meditație pentru partizanii himericei Case Comune Europene. Dacă poporul nu-și înțelege intelectualii, vina nu este a poporului. Fiindcă salvarea noastră se află, totuși, în acest popor. Și atunci poporul român însuși va fi salvat de noi! Cum au făcut pașoptiștii, Hasdeu, Eminescu, Iorga, Blaga și strămoșii săi, cărturarii Școlii Ardelene.

Theodor CODREANU

„Societatea civilă ? N
occidentale, niș
optimizabil
comuniste și carul

-scriitorul Vasile GOGEA lide
Brașov, în dialog cu

● Societatea civilă, ve adunare născută din inițiativ presa românească era sublin teva zile după „mineriadă" ● au produs o priză de conști Eminescu ● m-am cam săt ● „cum adică ați dat libertă țional ● formele de reziste Frontul și Forumul ● parti țat, nici existent ! ● ar treb lism dinastic ● partidul c socialismul și național comu țional comuniștii sînt mai ip generalizat ●

— Vasile Gogea, știu că, la sfîrșitul lui iunie și începutul lui iulie, ai fost la Praga, la o reuniune internațională organizată de Forumul civic din Republica Cehoslovacia. Să începem prin a-mi spune ce s-a întîmplat acolo de fapt...

— Denumirea corectă a țării este Republica Cehă și Slovacă, știi, slovacii sînt foarte sensibili la asta. Reuniunea la care am participat a fost una pregătitoare pentru un nou **Forum european,** care se numește **Helsinki Citizen's Assembly** sau, mă rog, pe românește, **Adunarea Cetățenilor Helsinki,** un forum care s-a născut la inițiativa lui Havel și a lui Walesa, în urma întîlnirii celor doi din Polonia. Reuniunea din iunie-iulie a avut drept scop pregătirea Conferinței constitutive, de fapt, care va avea loc, în octombrie, tot la Praga În acest scop, funcționează un secretariat permanent din care fac parte membri ai **Cartei 77,** militanți pe tărîm civil, pacifist din toate aceste țări cu excepția Turciei și a Albaniei. Dincolo de aspectele tehnice, ale organizării conferinței din octombrie, tema principală de discuție a constituit-o un proiect de document elaborat de Jan Faber, un matematician olandez care a lucrat cu **Carta 77** în toată

perioada de dizidență, de ilegalitate. Acest document a fost completat cu observații extrem de interesante ale lui Jaroslav Sabata, unul din consilierii cei mai apropiați — și apreciați ! — ai lui Vaclav Havel. Discuțiile au durat mai multe zile și s-au încheiat cu o conferință de presă la care au participat reprezentanți ai presei cehoslovace și europene, conferință la care am participat și eu, transformîndu-mă în reprezentant al presei din România...

— Ce alți jurnaliști români mai erau prezenți ?

— O, presa din România era sublimă, numai că lipsea cu desăvîrșire ! Eram singurul ziarist din țară. Dar să las asta. Pot să-ți spun că tema discuției, formulată în felul următor : „Societatea civilă, un vehicol al integrării europene" a suscitat discuții deosebit de interesante...

Am avut o misiune foarte dificilă. . .

— Ai participat la aceste discuții ?

— Bineînțeles, dar nu mi-a fost ușor. Pentru mine, participant din România, venit acolo la puține zile după „mineriada" din 14—15 iunie, misiunea a fost deosebit de dificilă pentru că toți ceilalți delegați, mai ales în pauzele dintre ședințele de lucru, bineînțeles că săreau la mine cu tot felul de întrebări. Erau foarte interesați să afle ce se-ntîmplă de fapt în România. Mărturisesc că am avut o discuție destul de lungă cu reprezentantul personal al lui Havel, care a venit să transmită un cuvînt din partea lui, scuzîndu-l pe acesta că n-a putut veni personal — era imediat după alegeri și trebuia să formeze noul guvern... Acestuia i-am explicat pe larg punctul meu de vedere asupra a ceea ce s-a întîmplat. Ca o dovadă a interesului manifestat de Havel pentru evenimentele din România, mi-a fost înmînat textul discursului ținut de președintele Republicii Cehe și Slovace la Strassbourg, în fața **Parlamentului european.** Ți-am mai spus, parcă, cînd ți-am răspuns la ancheta despre politică și minciună, ce diferență este între discursurile lui Havel și cele ale lui Iliescu. Nu poți să faci nici o comparație, oricum nici una favorabilă președintelui nostru....

— Pentru că tema discuției de la Praga a fost „societatea civilă, vehicol al integrării europene", ce poți să-mi spui despre societatea civilă românească și despre modul în care a reacționat ea, să spunem, la evenimentele din 13—15 iunie ?

— Imaginea care mi-a revenit obsedant în minte după încheierea lucrărilor acestui forum european, la care am avut ocazia să particip, imagine care s-a structurat acolo, de fapt, a fost aceea a diferenței dintre niște bolizi, toate țările din Europa Occidentală, niște vehicole cu performanțe de viteză optimizabile, pentru celelalte țări foste comuniste, și cea a carului cu boi, pentru societatea civilă de la noi...

— Chiar așa ? Totuși, n-ai impresia că, după primul moment, să spunem de stupoare, după primele săptămîni de completă derută în societatea românească, n-ai impresia că, după aceea, s-a regăsit puțin, că ea a ripostat, nu spun foarte spectaculos, dar sănătos ? N-ai impresia că prin protestele colective publicate, prin marșuri și mitinguri, ea a produs niște anticorpi ?

— Eu cred că s-a produs o schimbare de priză de conștiință extraordinară la nivelul întregii societăți românești odată cu **Proclamația de la Timișoara,** cu **Alianța Națională pentru Proclamație** și, mai ales, cu ceea ce numim astăzi „fenomenul Piața Universității". Acest fenomen a pus societatea românească în fața unei forme de protest inedite, zic eu și nu doar eu, ci și alți observatori și analiști ai fenomenelor socio-politice mondiale, și anume faptul că pentru prima dată în lume s-a făcut greva foamei în grup, în aer liber și în public, formă de protest care a prins societatea românească complet nepregătită, ca să zic așa, total neantrenată. Sigur că nuclee de societate civilă existau și înainte de 13—15 inuie, ele sînt **Societatea Timișoara, Grupul pentru Dialog Social, Agora** de la voi de la Iași, **Forumul Astra** de la Brașov, sînt convins că există și alte asemenea nuclee. Sînt, de asemenea, convins că astfel de nuclee sînt — sau trebuie să devină — orice alte asociații cetățenești care sînt centrate pe susținerea și promovarea și obținerea în final a unei idei civile, oricare ar fi aceasta...

— Cum ai defini tu societatea civilă ?

— Uite, într-o discuție pe care am avut-o cu Vladimir Tismăneanu, cunoscutul politolog american de origine română, el îmi povestea că, de cîte ori vrea să explice studenților lui cum se naște societatea civilă, apelează la următorul exemplu: ce facem ca să avem un transport în comun decent ? Constituim o asociație de cetățeni care cer autorităților să organizeze un asemenea transport în comun. Dacă această asociație apare într-un regim comunist, totalitar, este limpede că transportul în comun indecent este rezultatul unui mod de planificare unic și aberant. Deci, orice asociație de felul acesta este deja un început de societate civilă. Faptul că aceste nuclee au existat s-a vădit cu prisosință în perioada următoare oripilantelor evenimente din iunie, cînd de fapt trebuia să-l sărbătorim pe Eminescuși cînd ne-am trezit cu o populație nouă în România, populația „mutrelor negre". Din nou o premieră, eu unul m-am cam săturat de „premierele" pe care România de la 22 decembrie încoace, le-a tot făcut: prima Revoluție care-a luptat în stradă, sîntem producători de populație spontanee — vezi Tg. Mureșul, vezi Piața Universității în 13—15 iunie, libertatea presei este o altă premieră extraordinară, nu ?, libertatea de a gîndi presă, dar imposibilitatea de a o tipări și difuza și multe altele asemenea premiere.

— Iar cînd o tipărești și-o difuzezi, îți dai seama că presa nu prea are efect, pentru că presa scrie, denunță nedreptățile, critică, iar efectele...

— Da. Efectele sînt practic inexistente.

Am dat românilor atîtea libertăți, ce mai vreți de la noi

— De ce ?

— Este aici un alt paradox extraordinar cu care lucrăm. El nu denotă altceva, de fapt, decît disprețul fantastic pe care puterea instaurată după 22 decembrie îl are tocmai față de libertățile pe care pretinde cu nerușinare că le-a acordat. Pentru că, cum s-a întîmplat la întîlnirea de la Paris între primul ministru Petre Roman, profesorul Geremek, primul ministru Antal al Ungariei, cînd Petre Roman a spus : „Bine, dar am dat românilor atîtea libertăți, ce mai vreți de la noi ?", Geremek a sărit ca ars și a spus : „Cum adică ați dat libertăți ? Dar nu aveți nici un fel de reprezentare asupra noțiunii de suveranitate a poporului?".

— Da, e interesantă întîmplarea, dar vreau să revin puțin, să precizăm un lucru. Cum știi, ieri a fost eliberat Marian Munteanu. Privești această eliberare ca un efect al presiunilor internaționale, ca un act de bunăvoință a puterii față de propria sa imagine în lume, sau este efectul unor acțiuni venite din partea societății civile românești ?

— Cred că disprețul acesta total pe care-l are actuala putere față de propria opoziție, pe care, într-un sistem democratic, avea datoria s-o protejeze, cred că acest dispreț s-a manifestat — și se manifestă — și asupra opiniei publice din străinătate. De fapt, aceste accente le-am putut vedea și-n discursurile lui Ion Iliescu, atunci cînd declară că „Occidentul să ne mai slăbească cu lecțiile despre democrație, să aibă mai multă înțelegere și să scoată mai mulți bani din buzunar, eventual, pentru noi". Cred că eliberarea lui Marian Munteanu se datorează mai ales datorită acțiunilor din interior, dar se datorează, în primul rînd, acestei prize de constituționalizării non-formale a societății civile la noi. Faptul că, în momentul de față, este pe cale să se structureze, să se definească în mod coerent și logic — iar eu sper că și eficient — un **Forum civic** la nivel național este un semn că, la un moment dat, se va putea oferi o alternativă actualului regim. Nu pot să vorbesc de putere, este vorba, acum, de un regim...

— Cum privești această alternativă de opoziție — ca reunind partidele existente, mai mult sau mai puțin istorice, mai mult sau mai puțin importante, sau ca o forță cu totul nouă, alcătuită, din cei nemulțumiți de toate partidele, și asupra structurării și chiar a înștiință a opiniei publice din țară de F.S.N. și de cele de opoziție ? Cum crezi că se va construi această alternativă ?

— Dacă privim puțin în jurul nostru, la ceea ce s-a întîmplat în Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, în R.D.G. și, în anume măsură, și în Bulgaria, va trebui să înțelegem că alternativa n-o mai pot oferi structuri politice pre-existente sistemului comunist. Înlăturarea sau momentul post-comunist nu înseamnă reînnodarea firului cu momentul în care s-a rupt istoria la noi. Acest fir trebuie legat cu actualitatea, cu contemporaneitatea. Or, peste tot au cîștigat formele de organizare a rezistenței anticomuniste pe care le-aș numi nenostalgice. Partidele zise la noi istorice sînt niște partide ale nostalgiei, care avînd acum ocazia să intre din nou în arenă, încearcă să urce România în trenul spre Europa exact în gara în care au fost ele debarcate, uitînd că, între timp, toată garnitura a făcut un anumit drum.

— Da, nu-i lipsit de corectitudine, măcar în linii mari, ce spui tu. Dar, dacă îți amintești, prin ianuarie, Ion Iliescu vorbea la un moment dat despre faptul că, în general, partidele sînt demodate etc. și încerca să substituie F.S.N.-ul unor mișcări de tipul Forumului civic, sau Solidarității. Nu crezi că, tocmai datorită acestei substituiri care a prins în oarecare măsură, va fi greu să se impună o formațiune autentică de acest tip ?

— Este foarte greu... mai ales că e vorba de ceea ce am mai discutat ieri, despre acel furt semantic. Dar, speranța mea este că nu se poate substitui un **Front** unui **Forum.** Frontul, semantic vorbind, presupune o organizație combativă, foarte bine structurată ierarhic și bazată pe o disciplină rigidă, pe o anumită unanimitate. Putem găsi numeroase exemple în istoria tuturor fronturilor care au existat în Europa, care mai există...

— Inclusiv la noi...

— Inclusiv la noi dar, dacă vrei, cel mai agresiv în momentul de față este **Frontul Popular** din Franța, dar mai sînt o mulțime, putem să ne gîndim, de pildă, la **Frontul** din Spania din timpul războiului civil. Pe cînd ideea și conținutul pe care le acoperă noțiunea de **Forum** sugerează ideea de dialog, de înlocuire a confruntării cu dialogul, de organizare pe orizontală, nu pe verticală, ceea ce, de fapt, presupune și integrare europeană...

— De acord. Am înțeles cum gîndești Forumul, cam așa îl gîndesc și eu, dar dacă vrei aș dori să mai discutăm puțin despre Front. În ciuda acestei rigidități organizatorice, nu ai impresia că, totuși, Frontul de la noi este o pălărie mult prea mare, că sub ea au încăput cam multe tipuri de personalități și de interese ?

Eu am spus încă din martie că Frontul e o coadă ieșită din spatele lui Iliescu

Bineînțeles. Eu, de pildă, am spus încă din martie, cordat televiziu Frontul, de fapt, tul este un fel crescut din spat deosebire de alt geopolitice, cînd nut o persona sonalitate gen

— Corect. Și apare deosebirea garia, de pildă. mișcare similar Universității a Mladenov și pe vea interes să s a tăiat creanga denov. Pe cînd este invers, ace mai pentrucă

— Exact. Așa

aspect mă gîn ce vorbeai. De este subliniat ș la un moment definirea statu comunist. Part este, nici astăz interzis, nici e pe față, nici

— Eu cred tate a făcut noastre, dar care ne condu timpul campan de uriaș ajuto

— Bineînțele că îmi asum adus cînd am această aprecier **Europa liberă,** de acolo. Și a versității, pe 15 cleu al societă

e bolizi, în ţările
ehicule
fostele ţări
u cu boi..,

umului Astra din
NTONESEI

integrării europene ● o vel şi Walesa ● La Praga, ipsea cu desăvîrşire ● cî- naţia şi Piaţa Universităţii trebuia să-l sărbătorim pe „premierele" din România n Forum civil la nivel na- comunistă nenostalgice ● nist nu este nici desfiin- răm cu noţiunea de socia- din România ● naţional ● deosebit de nazişti, na- n univers concentraţionar

terviu a-
ice, că
că Fron-
care a
scu. Spre
storice şi
a susţi-
o per-
nt!
impresia,
i şi Bul-
acolo, o
lin Piaţa
isia lui
rtidul a-
i, atunci,
tea Mla-
oi, totul
xistă nu-
aşa e?
la acest

exerciţiu, a avut şi această inabilitate politică, a cantonat revendicările în direcţia asta a anticomunismului abstract. Lozinca „Jos comunismul" pe care, de altfel, toată ţara şi-a însuşit-o, neexplicitată, a făcut ca vreo 3 milioane şi ceva de membri de partid să se înspăimînte şi să treacă „în front" la Front!

— Probabil că ai dreptate, Vasile Gogea. Şi nu doar Piaţa Universităţii a făcut greşeala asta, dar şi o parte a partidelor politice, în special ţărăniştii, în Dreptatea şi în unele mitinguri de-ale lor, au simplificat oarecum lupta împotriva comunismului. În opinia mea, lupta aceasta împotriva comunismului trebuie să fie o luptă împotriva structurilor de tip comunist şi împotriva unei ideologii criminale, nu împotriva unor persoane care au păcătuit. Pentru că persoanele pot păcătui şi se pot îndrepta, pînă şi creştinismul acceptă asta...

în timp
st lucru
în care,
ntrat cu
i partid
care nu
ţat, nici
nu este,
prezent!
ambigui-
cietăţii
artidului
i ales în
i-a fost

hiar da-
mi s-au
dată a-
terviu la
irmaţiile
aţa Uni-
e de nu-
agora în

— Exact. Eu aveam chiar un fel de teorie un pic mai elaborată, nu complet, dar ceva mai elaborată pornind de la întrebarea „cîte partide au fost în partidul comunist?" Pentru că, dacă admitem teza lui Ceauşescu privitoare la unitatea de monolit a partidului şi a societăţii, înseamnă că nu-l mai putem condamna şi nu mai găsim nici o formă de rezistenţă înainte de Revoluţie în toată ţara.

— Şi-atunci, cine a putut provoca Revoluţia?

— Exact. Or, cred eu, nu putem exporta toată dizidenţa. Am exportat ceva, dar nu se poate exporta totul. Eu cred că, în fostul partid comunist din România, au existat mai multe partide. A fost, mai întîi, partidul ceauşist, care include exact familia conducătoare. Şi, de aceea, sînt de acord cu observaţia lui Vladimir Tismăneanu că ar trebui să lucrăm, în cazul României, nu cu conceptul de totalitarism sau de dictatură comunistă, ci cu acela de socialism dinastic. Deci, a fost familia de pe tron. Pe urmă, a fost partid ce se poate defini prin comunitate de interese, de clasă ş.a.m.d. A fost apoi partidul comitetelor judeţene de partid, iarăşi care se poate defini specific. Toate aceste partide sau trepte, dacă vrei, din cadrul partidului comunist din România implică şi discuţii referitotre la responsabilitatea vis à vis de tragedia care s-a întîmplat în România în ultimii peste patruzeci de ani. Şi-acum, în ultimă instanţă, urmează partidul cotizanţilor...

— Cum?

Un fel de impozit politic

— Al cotizanţilor, un partid care nu avea nimic substanţial cu partidul comunist. Era o formă, dacă vrei, de impunere la un impozit politic. Atît. O altă invenţie de un cinism extraordinar pe care Ceauşescu a aplicat-o fără nici un fel de pudoare în România, impozitul politic. Voiai să-ţi faci o profesiune, voiai să ai o casă, trebuia să plăteşti acest impozit politic, care era chiar asta, te făcea un simplu cotizant. Sigur că această legătură bănească dintre cetăţean şi partid se transforma, la nevoie, într-o pîrghie de şantaj moral şi de control politic.

— Dar exista şi un partid al vechilor nomenclaturişti, din vremea lui Gheorghiu-Dej, puşi pe linie moartă de Ceauşescu, din care s-au recrutat, pînă la urmă şi în mod paradoxal, şi comuniştii de tip reformist, gorbaciovian, cum ar fi Brucan, Bîrlădeanu, Corneliu Mănescu şi ceilalţi... Nu?

— Sigur, dar acest partid ar fi al cincilea în interiorul unicului partid comunist. După părerea mea, membrii acestui al cincilea partid erau dispersaţi, aş zice, distribuiţi în toate celelalte patru trepte. Găsim, deci, membri ai partidului reformatorilor care s-au ascuns, cred că putem spune, după amendamentul tău, care s-au ascuns o vreme şi în partidul activiştilor şi în cel al cotizanţilor. Alţii au rezistat în rîndul partidului comunist judeţean, cum este, de plidă, Iliescu, după ce a fost eliminat din partidul comitetului central...

— Apare aici o problemă foarte interesantă. Înseamnă că Frontul însuşi nu este format numai din mai multe tipuri de oameni, adică din comunişti, din necomunişti sinceri, din aventurieri politici de tipul Voican-Dan Iosif, dar chiar şi din mai multe tipuri de comunişti...

— Bineînţeles, bineînţeles, cel puţi atît timp cît sîntem de acord că partidul comunist din România, de pînă la 22 decembrie, nu a fost deloc un monolit

— Păstrezi denumirea de partid comunist din România?

Doctrina comunistă nu are nimic naţional

— Da, eu o păstrez. rămîn la această denumire pentru că, mi se pare, doctrina comunistă nu are nimic naţional. Dimpotrivă, ea este una din ideologiile cele mai violent antinaţionale. Dovadă — toată această explozie de probleme etnice care a apărut în întreaga zonă est-europeană cînd a început prăbuşirea comunismului.

— Şi-atunci naţionalismul aproape fascist al lui Ceauşescu, al ideologiei ceauşiste ce era, de fapt? Un simplu machiaj, ceva care să atragă relativul naţionalism al românilor, care să mobilizeze relativa noastră xenofobie?

— Eu aş vrea să spun că aceste accente de „comunism naţional" au fost puse încă de Gheorghiu-Dej odată cu...

— Declaraţia din aprilie?

— Mai întîi, o dată cu retragerea trupelor sovietice, apoi cu **Declaraţia din aprilie 1964.** În rest, sigur că era un paravan, era un fel de umbrelă. De fapt, era un furt, o delapidare — de data asta, nu semantică sau: şi semantică, dar şi una de afectivitate, de psihism al massei.

— Deci, ceauşismul era un „naţional-comunism". A existat şi un naţional socialism de tip hitlerist. Care ar fi asemănările şi deosebirile dintre aceste două doctrine şi practici politice?

— Cu asemănările e simplu, sînt uşor de depistat, de fapt ele sar în ochi. Deosebirile? Părerea mea este că deosebirea esenţială constă în plusul de ipocrizie al naţional-comunismului. Această ipocrizie a fost semnalată încă din anii '30 de Panait Istrati, această conştiinţă dramatică a epocii, cînd a surprins, în urma vizitei lui în U.R.S.S., vizită care, de fapt, i-a fost fatală...

— Nu lui, aş zice, ci comunismului...

— Acum, putem să spunem şi comunismului, dar înainte de asta i-a fost lui aducătoare de multe suferinţe. Istrati a observat că, spre deosebire de nazişti, naţional-comuniştii au susţinut întotdeauna că vorbesc în numele altcuiva sau a altceva — în numele clasei muncitoare, în numele poporului, în numele binelui de clasă sau în general, în numele unui viitor luminos... Or, ce era viitorul luminos? Acum, o ştim cu toţii — un univers concentraţionar generalizat.

— Vasile Gogea, crezi că toate aceste furturi semantice şi ipocrizii în planul discursului, ne permit să definim comunismul în sensul unui cinism politic?

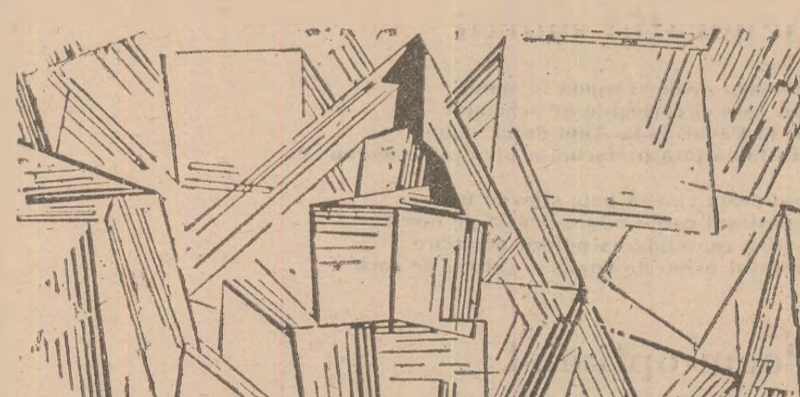
— Absolut, absolut. Am fost întotdeauna convins de lucrul acesta, am fost convins că deosebirea dintre Auschwitz şi România de pînă la 22 decembrie era aceea că noi trebuia să ne plătim şi gazele cu care eram gazaţi!

— Crezi că există elemente de continuitate între limbajul puterii dinainte de 22 decembrie şi cel al „noii puteri"?

— Cred că ţi-am mai spus ceva cînd ţi-am răspuns la ancheta despre minciuna politică... Dar să încerc să mai formulez o dată. Părerea mea este că elementele de furt semantic, construcţiile antifrastice şi ipocrite sînt reluate şi în discursul „noii puteri", dar cumva modernizate. De aceea, în momentul de faţă, este mai dificil de depistat — şi, în special, de dezvăluit — minciuna ce stă ascunsă în spatele discursului oficial. Mai ales că e un discurs ceva mai diversificat în funcţie de purtători — există un discurs al lui Roman, altul al lui Brucan, unul al lui Iliescu ş.a.m.d., care nu sînt totdeauna complet coincidente. Să luăm, de exemplu, discursul lui Iliescu — ai observat că a început să devină previzibil, repetabil, nu e altceva decît un efort de a raţionaliza ceea ce părea naţional la Ceauşescu. Este vorba de un fel de modernizare, de un retuş de tip cosmetic. Analizînd acest discurs devine limpede că idealul politic, social şi cultural al lui Iliescu s-a cantonat undeva la nivelul anilor 1965—1968, al comunismului reformist de tip Praga. Un ideal anacronic, care nu ajunge nici măcar la nivelul **perestroikăi** iniţiale. Or, între timp, pînă şi **perestroika** gorbaciovistă a mai evoluat... Ar fi suficient să comparăm discursurile lui Iliescu cu cele ale lui Havel ca să vedem exact unde ne aflăm. E trist, dar liderul nostru pare a nu putea depăşi nişte pre-concepţii în care s-a fixat în tinereţea sa — să-i zic — „revoluţionară" şi nu mai poate evolua teoretic. Din fericire, cel puţin în principiu, rolul unui preşedinte, conform legii electorale, este destul de limitat. Tot partidul comitetului central, un alt din fericire, discursul lui Iliescu nu este singurul discurs nici măcar la nivel oficial. În plus, spre deosebire de comunismul propriu-zis, există şi o multitudine de alte discursuri alternative sau de contestare care, sper, vor deveni credibile şi influente.

— Mulţumesc, Vasile Gogea. Să sperăm că măcar unele din observaţiile noastre se vor dovedi viabile. Să sperăm că lucrurile vor evolua spre deschiderea autentică şi completă a societăţii româneşti. În fond, ce ne rămîne de făcut?

— Bineînţeles, să sperăm. Ca şi tine, eu sînt optimist pe termen lung.

LYONEL FEININGER, Turnul Victoriei umanităţii, 1919

Petre STOICA

Antilirice

Buletin meteo

(iulie 1990)

Liga femeilor la menopauză spumegînd
împotriva studentelor cu pulpe fragede
pe asfaltul Capitalei urmele cizmelor de cauciuc
eşarfe negre în Piaţa Tiean An Men II
cărţile Universităţii pătate de fecale şi urină
promisiuni în care se împreună broaşte rîioase
înmulţirea exilaţilor înlăuntrul şi-n afara ţării
nomenclatura recitind un nou alfabet
terorişti transformaţi în grădinari blajini
copii cu burta umflată de ciorbă
buruieni pe morminte anonime teamă
lacrimi ploşniţe rîie sid
şi pîine uscată

starea vremii rămîne staţionară

Antilirică

Lăcustele roşii prefăcute-n privighetori
cîntă despre democraţia de tip nemaivăzut
care mărşăluieşte spre fericirea generală
călare pe broaşte mînate de bîte şi răngi

Elegie

Patruzeci şi cinci de ani mi-au ajuns
părăsit de nădejdi şi elanuri
caut o grotă în care să mor
printre păianjeni departe de semenii
care pun mercurialul înaintea decalogului

Linişte şi pace

Corbi cu ramura de măslin în cioc
rotindu-se deasupra balconului spre care
privim înduioşaţi încheierea războiului
care a durat trei zile cît trei veacuri

în morminte este linişte şi pace

sfîrşitul lui iunie 1990 d. Hr.

Canal 1952

Noapte cu împuşcături răzleţe
şi stele negre picurînd deasupra unui trup
la care ronţăie hienele care-au supt
din ţîţa luptei de clasă

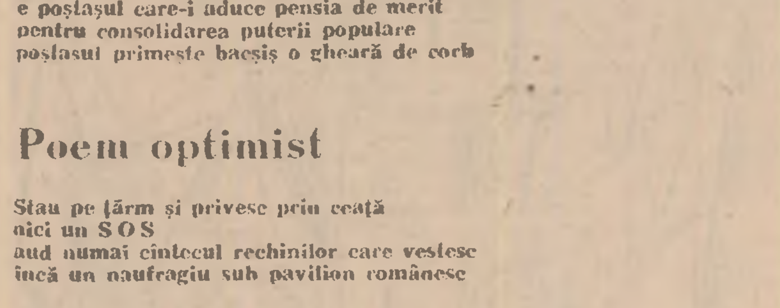
Generalul morţii

Noaptea geme şi asudă în somn
vin spre el cortegiile de schelete
de la Canal de la Aiud de la Sighet
din toată ţara prefăcută-n pivniţă de plumb

dimineaţa cineva bate sfios la uşă
e poştaşul care-i aduce pensia de merit
pentru consolidarea puterii populare
poştaşul primeşte bacşiş o gheară de corb

Poem optimist

Stau pe ţărm şi privesc prin ceaţă
aici un S O S
aud numai cîntecul rechinilor care vestesc
încă un naufragiu sub pavilion românesc

Dincolo de zăbrele

CUTIA DIAVOLULUI

Şi timpul s-o oprit, stă pe loc, căci nu se întîmplă nimic. Ce sens avea cuvîntul „trece" ? Căci timpul acolo era în afara vieţii. Ce sens ar avea trecerea zilelor sau a secundelor pentru o mumie sau pentru un mort ?

Şi clădirea închisorii are aceeaşi funcţiune ca zidul ce împrejmuieşte cimitirul. Şi zidurile închisorii trec prin trupul, prin carnea lui, rupîndu-l, sfîşiindu-l. Căci dincolo, afară, este copilul lui. Concentrat, tot misterul vieţii e în această graniţă de netrecut. Eu, „altul" Unde era cheia acestei separaţii ? Cheia închisorii ?

Adoarme. Căci cutia diavolului, acea invenţie diabolică, machiavelică ce îi violează clipă de clipă, zi şi noapte, neîntrerupt, gîndurile şi simţurile cu mii şi mii de imagini străine, deslănţuite, împlîntate cu sila în creier, pînă la durere, la anulare, s-a stricat. Este linişte. Imaginile, sgomotul, drogul furnizat închisorilor, tortura ascunsă şi subtilă de zi şi noapte, pentru distrugere, neantizare, nu mai funcţionează în mod providenţial, ritul satanic, celebrarea cultului diavolului s-a întrerupt.

Visează de adevărat că este departe în munţi..

DATA VIITOARE VOI UCIDE!

La masă, adîncit tot în sine, judecătorul de instrucţie, citeşte rapoartele poliţiei, fişa sa. Il măsură de sus pînă jos, curios, cînd intră.

— Dumneta ai părăsit ţara dumitale pentru a veni să faci aici delicte ?

— Pentru a ieşi dintr-o închisoare şi a intra în alta, răspunse, palid.

— Mda, dumneata eşti deja un evadat, îl aţinti el. De data aceasta legea nu va fi indulgentă !

—Dar cînd oare fusese legea indulgentă ?

— Dumneata ai trecut clandestin frontiera şi apoi ai evadat de la postul local al poliţiei. De atunci, de un an, dumneata eşti sub urmărire pentru trecere clandestină de frontieră, documente false, ofensă la adresa statului şi a justiţiei. La aceste delicte se adaugă cele ce ai comis ieri şi vei fi judecat zilele următoare. Există deja, oricum, un mandat de arestare pentru delictele comise, cu o condamnare în lipsă la doi ani. Te declar în arest ! Ai ceva de spus pentru disculparea dumitale ?

— Nu, nimic.

Căci era oare o vină că nu mai avea o identitate, un drept la existenţă ? Că prin lege nu mai exista ? Că însăşi viaţa sa, sentimentele sale, erau interzise şi manifestarea lor, căci copilul era peste frontieră, constituiau deja o sfidare şi o crimă ? Că viaţa sa şi sentimentele sale erau şterse cu tot atîta uşurinţă ca un cuvînt scris pe nisip ? Nu mai avea o identitate, o hîrtie, era asemeni unei fiare, res nullius, şi era dus în afara vieţii, în închisoare, asemeni ciumaţilor lui Caragea, în mormînt. Se născuse în altă ţară, unde-şi avea rădăcinile şi pe care şi-o pierduse. Ce altă sentinţă mai teribilă ca aceasta putea să fie ?

— Nimic, domnule judecător, repetă el.

Dar acesta începuse să citească hîrtii cu însemnări ce-i fuseseră confiscate la închisoare.

— Dumneata ai scris acestea ?, îl întrebă şi începu să citească.

Erau însemnări scurte, pe care i le inspiraseră contactul cu închisorile, cu tribunalele. Stat şi putere, citi judecătorul. În cea mai bună expresie a ei, puterea poporului, adică „democraţia", se manifestă în statul-cetate, „polisul" grec, direct, fără interpunerea unei clase de intermediari, aşa zişii „aleşi ai poporului", şi nu în ultimul rînd, fără presă, megafon publicitar mărit la o scară uriaşă al avuţilor şi puternicilor, adică al „nomenclaturii" sau „establishmentului".

— Dumneata pui pe picior de egalitate societatea democratică a Occidentului, unde ţi-a fost îngăduit să trăieşti, cu aceea totalitară din Est ?

Citi mai departe :

Satul roman centralizator este acelaşi cu al satrapiilor asiatice contra cărora au luptat Grecii în numele libertăţii, Grecii, apoi Macedonenii şi Tracii, de la Salamina şi Thermopile, pînă la luptele contra otomanilor.

Statul roman centralizator, devenit imperiu, este prototipul statului bizantin şi apoi al tuturor statelor moderne. Cucerirea romană a avut pentru toate popoarele europene aceleaşi consecinţe cu a aceleia spaniole asupra popoarelor şi civilizaţiilor americane care au dispărut. Unicul sistem democratic, acela al polisurilor greceşti, a supravieţuit în Evul Mediu la popoarele nordice (Vikingi), comunele italiene, oraşele libere germane şi elveţiene şi supravieţuieşte în oarecare măsură în orînduirile federale şi descentralizate ale constituţiei helvetice şi aceleia federale cu largi autonomii locale ale SUA şi probabil în cea engleză, unde există o osmoză între aleşi şi alegători, necunoscută în statele Europei mediteraneene, plăsmuită pe vechi tradiţii şi vestigii de reprezentare directă (adunările poporului de pe insulele normande şi instituţia Hyde-Park-ului). În Evul Mediu, timp de aproape o mie de ani de la retragerea romană şi pînă la apariţia primelor agregate statale independente, poporul român a cunoscut şi a făptuit un sistem de reprezentare directă, ignorat din păcate de istoriografia oficială. Obştea sătească, „satul" a fost pînă în timpuri recente adevărata structură bazilară a poporului român. Poporul român a creat în timpul acestui mileniu o biserică creştină fără ierarhie ! Un antemergător al spiritului liberator antiroman, nordic, protestant, al reformei, pînă astăzi ignorat ?

Apoi citi mai departe :

Evul Mediu este căderea completă a statului. Evul Mediu propriu-zis, acela al comunelor libere sau federate în cadrul unui imperiu, al unui sistem federativ, adică acela al comunelor libere în toată Europa centrală pînă în Transilvaia, este o epocă de mare stabilitate şi progres...

Revoluţia franceză a fost amestecul spiritului protestant cu spiritul latin catolic, din care a rezultat bonapartismul. Dar spre deosebire de revoluţia engleză de la 1648 contra suveranului pămîntesc, judecător absolut, revoluţia franceză de la 1789 s-a ridicat şi contra bisericii şi contra lui Dumnezeu însuşi. De aici şi-au tras originile pozitivismul în Franţa apoi marxismul, toate în numele liberei cugetări. Şi digurile au fost rupte. Spiritul grec decentralizator al polisurilor se poate adapta cu cel creştin, iudaic, deşertic, monoteist ? (Nu este Sfînta Treime o explicaţie dată tocmai de spiritul decentralizator grec ?) Dar monoteismul în fond este în firea omului. Este aspiraţia către absolut, diluată la popoarele Europei mediteraneene cu miriada ei de sfinţi, izbucnită în setea ei de absolut la protestanţii germanici. Nu este o acoladă de unire între Europa mediteraneană politeistă şi monoteismul creştin iudaic tocmai religia Daciei monoteiste a lui Zalmoxis, unde creştinismul se naşte spontan şi trăieşte fără stat şi ierarhie timp de 1 000 de ani ? Nu este această Dacie o acoladă de unire şi nu numai geografică, spaţială cu Europa nordică, protestantă ? Această sciziune adîncă între spiritul liber grec şi cel imperial roman nu apare poate ca şi în dispreţul insultător al latinilor faţă de Ioniţă Asan, împăratul nostru al Românilor şi Bulgarilor, şi nu este el poate acelaşi pe scară continentală în diviziunea de la Yalta ? Pînă cînd cea de-a treia Romă ?

Judecătorul lăsă hîrtia din mînă şi-l privi din cap pînă în picioare, dispreţuitor.

Aţi venit la noi, vagabonzi din patru colţuri ale lumii, ca să ne daţi şi lecţii de istorie ? De ce nu le puneţi în practică în ţara voastră?, zicea privirea lui. Apoi, fără să mai spună o vorbă, îi indică cu degetul uşa. Fu dus înapoi în celulă şi poarta grea a acesteia se închise cu sgomot de chei şi zăvoare. Era o încăpere strîmtă şi înaltă, în a cărei semiobscuritate pătrundeau razele unei lumini spălăcite, fără soare, de la o fereastră dreptunghiulară, aşezată ca o fisură în zid, la partea superioară a unicului perete ce dădea afară.

Stive de paturi metalice suprapuse cîte trei sau patru, cap la cap într-un şir de trei, aşezate de-a lungul peretelui, abia lăsau un spaţiu strîmt de trecere în cameră. Înspre uşă, pe un scaun vechi şi unsuros stătea o lampă de gătit cu gaz. Un dulăpior de lemn, vechi şi pătat de mucegeală, agăţat de zid, cu provizii pentru hrana deţinutilor şi nişte farfurii vechi, scorojite, de

metal, deasupra lui, era acolo singura mobilă în afară de paturi și scaun. Pe pereți erau scrieri din care una i-a rămas în minte. Plină de mînie, zicea: Data viitoare voi ucide!

O CRUCE, UN CAP DE DIAVOL

Deținuții discută. Enza, Sicilianul, povestește:

— Vă dau la toți un sfat dezinteresat, dragii mei. Dacă ai un dușman de care vrei să scapi, fă așa — zice —: ține 4—5 porci fără mîncare o săptămînă și apoi aruncă-l, legat dacă se poate, în mijlocul lor!

Risete.

- Eu am făcut asta de nenumarate ori și mi-a dat rezultate bune totdeauna.

— Dar de ce ai ucis?, îl întreabă Petre. Enzo devine dintr-o dată grav, reflectează și, cumpănindu-și cuvintele, răspunde serios:

— Dacă nu-i ucideam eu, mă ucideau ei pe mine, așa era situația. Era pe viață și pe moarte. Dar pe acesta din urmă nu l-am ucis eu, precizează el. Chiar dacă și-a permis, ca un ingrat, să declare carabinierilor, înainte de a muri, că am tras eu în el. Cum și-a permis o asemenea calomnie?, se indignează el, în timp ce ceilalți rid. Infamul! Eu eram la Gorița, la 700 de kilometri, în drum la cumnatul meu în Iugoslavia, cînd m-au arestat infamii! Nici urma de mine la locul delictului.

— Toți nevinovați!, comentează mucalit un alt Italian.

Se deschide ușa și un paznic îl duce pe Enzo la judecătorul de instrucție. Se întoarce după vreo oră, complet schimbat. Este galben, asudat. Au citit proba cu parafină la miini. Tremură.

— Ai mărturisit?, îl întreabă direct un Italian.

— Da, răspunde el.

— Ai făcut bine, îi spune Petre. Ți-ai ușurat sufletul.

— Da, spune și el. Se duce la zid și desenează o cruce. Pe zid sînt desenate o cruce, un cap de diavol. O zi pentru Dumnezeu, alta pentru diavol, explică el.

Pe seară, se apropie de Neculae un Bosniac. Mai are cîteva zile și se eliberează. A fost prins hoț de apartamente la Florența. Soția, o Italiancă, este închisă pentru trafic de droguri. I se destăinuie:

— Cei mai frumoși ani din viața mea — zice el — i-am petrecut în carcere. Noi greșim, dar plătim, zice. Ce vrei? Am nimerit în apartamentul altuia, căci am greșit ușa. Credeam că este al meu. face el haz de necaz. Apoi îi dă sfaturi lui Niculae:

— Tu nu ești pentru viața aceasta. Fă-ți pedeapsa, apoi ieși și urmează-ți calea cinstit. Ce-am făcut eu din viața mea, mergînd contra legii? Am ajuns la 39 de ani fără nici un rost. Soția în închisoare, eu în alt loc, tot în închisoare. Fetița de colo, colo, rămasă singură, pe la rude. Este viață aceasta?

Apoi cade pe gînduri.

— Cei mai frumoși ani din viața mea, spune nostalgic, cu privirea pierdută departe, au fost aceia pe care i-am petrecut la Banja Luka. Apoi mi-am lăsat familia, copilul, nu am mai lucrat și am început să umblu de colo colo. M-am apucat de băutură și de hoții.

Surprins, Neculae îl vede pe Bosniac, la puțin timp după aceea, făcînd planuri cu un alt deținut, pentru o nouă spargere peste cîteva zile, cînd va ieși. A fost totul o recitare ca la teatru, cugetă el, din experiența pe care o avea cu deținuții. Majoritatea sînt persoane infantile, neformate, care trec cu ușurință de la un rol la altul, de la milă la cruzime, de la fidelitate la trădare. Fluizi ca apa, care nu are nici o formă. Ar putea tot atît de bine să fie polițiști, păzitori ai averilor persoanelor, o jumătate de zi, iar apoi cealaltă jumătate de zi, să fure seara ceea ce au păzit dimineața...

Totul este egal. Aici este cea mai desăvîrșită egalitate!, cugetă el. Nimeni nu mai are nimic, toți trăiesc împreună și au același program. Omul este lăsat egal în pleavă, la discreția plebei. Ai intrat pentru o idee, inocent, ori ai intrat pentru cel mai abject delict, totul s-a șters, este egal. Nu mai este nici o limită, nu mai este rău sau bine. Asemeni acestui criminal pentru care Dumnezeu și diavolul sînt alături, egali. Totul este o pleavă, o apă și un pămînt. Lumea este un infern. Egalitatea la ultima ei consecință: închisoarea!

LUPII TRANSFORMAȚI ÎN PĂSTORI

Masificarea. De o parte suferința cu nimbul ei de sfințenie, de alta abjecția, dar în grăsime: porci îngrășați. Porci îngrășați în afaceri, în comerț, în libertate. Racila este înăuntru în oameni, iar nu afară, gîndi el. Și își aminti de ultimul Crăciun La Roma intră să cumpere felicitări. Abia de găsește cîteva. O fată drăguță, comunicativă, fără să o cunoască, intră în vorbă și-i spune:

— Ia din acestea, moderne, de Crăciun, din care am luat și eu.

Cațel îmbrăcați de Moș Crăciun, pisici, un noian, o mulțime de astfel de ilustrații puse în vînzare pentru Crăciun. Ce pervertire profundă a acestei societăți, transformată în plebe, sub un regim de 40 de ani, zis democrat! Ce sinistră farsă! Lupii transformați în păstori! La noi, cugetă el, au trebuit 40 de ani de interzicere a Crăciunului, dar poporul nostru nu l-a înjosit la caricatură. Iar aici, în plină libertate, de bună voie, îl profanează și-l transformă într-o batjocură. Mai este sau nu mai este aici divinitate, Crăciun? Dar nu este oare deja toată această lume o lume de epigoni, în care omul a ajuns caricatură de om, așa cum războiul a ajuns război de roșii, spaghete, de brînză, muzica a ajuns „beat“ și „rock“, iar tineretul „freaks“, „Hippy“. „Fans“ și drogați? Dar aici se poate exprima Poate spune pe față ceea ce cugetă. Dar dacă tot nu schimbă nimic, la ce folosește? Vocea se pierde în deșert în răcnetele muzicii rock, scrisul într-o mare de inepții și rotocoale pornografice. Iar locul lui unde este? În paradis? „Dincolo“? În Persia lui Khomeini? Dar nu este oare și paradisul — cugetă — o societate totalitară, omogenă, unde toți sînt la fel, ca și în această închisoare? Dar este o societate de selecție, de valori, unde numărul este strict limitat, tocmai pentru ca să fie omogenă, își spune el. Acesta este idealul, acesta este paradisul! Dar este posibil?, toți în unul și unul în toți. Aspirația veche ancestrală, către unitate. Iar el se găsește în toți în unul, dar în această închisoare, în infern, expresia deja realizată a imposibilului, a plevei de simțiri și euget. Unde este locul lui? Niciunde. Unde este salvarea?

PLANURI DE EVADARE

Atunci, din fericire, se deschise ușa și intrară paznicii să facă numărătoarea deținuților.

— 1, 2, 3, 4,... 14 hoți, raportă unul.

Neculae se ridică după numărătoare să raporteze.

— Eu sînt deținut politic și cer tratament ca atare.

Paznicii rămaseră uimiți. Deschiseră atunci matricula cu numele lui.

— Este pentru furt și contrabandă, zise unul dintre ei către șef.

— Eu am trecut ilegal frontiera, din cauza convingerilor politice m-am refugiat și nu mi s-a acordat azilul. Toate documentele mi-au expirat. Deținerea mea ca urmare a acestor împrejurări este dictată de motive politice. Fără a uita, asta în paranteză fie zis, că norocul orb al țării dumneavoastră de a se fi salvat de diviziune ca Germania se datorește și schimbului făcut la împărțirea Europei cu Iugoslavia și România...

Dar paznicii nici măcar nu-l mai priviră și ieșiră închizînd cu putere zăvoarele.

— Ai văzut, domnișorule?, îi rîse Bosniacul în nas, împreună cu alți cîțiva. Ai crezut că ești mare om de stat? Ha, ha...

Dar se ridică în apărarea lui un Italian voinic, cu aer cumsecade, cu care deja vorbise la ora de aer dimineața și care-i inspirase simpatie de la început,

— Ce vă amestecați în treburi care nu vă privesc?, le spuse el cu autoritate. Mai bine ne-am gîndi la necazurile noastre. Pe mine, bunăoară, m-au adus aici pentru că nu m-am oprit cu motocicleta la somația unui polițist de la postul de control pe șosea. Luasem motocicleta cumnatului și, cum nu aveam carnet de conducere, mi-a fost frică să opresc, m-am făcut că n-am văzut semnul, am cotit, am dat viteză și am crezut că am scăpat. Imediat au pornit în urmărire cu mașina, cu sirenele urlînd, au telefonat la celelalte patrule ale poliției, și, prins la o curbă între două mașini ale poliției, am căzut. M-au dus imediat la poliție, mi-au găsit un lănțișor de aur în buzunar. Era lănțișorul de aur al nevesti-mi. Le unde-l ai? E al soției mele, le-am zis. Aș! L-ai furat! Am și acum spatele vînăt de pumnii pe care mi i-au cărat, parcă ploua cu pumnii și cu cismele peste mine. Și cînd te gîndești că-l luasem să-l duc la un bijutier să-l vînd, căci aveam nevoie de bani, ca să facem masa la restaurant pentru fetița care face mîine prima comuniune. M-am ținut calm — și-și arătă mușchii splendizi era doar un fost campion de box — căci dacă-i loveam eu, îi făceam pe toți zob și apoi era mai rău. Ce să faci?, zise el. Pe mine m-au prins fără acte. Ei nici măcar nu știu cum mă cheamă. Puteam să le zic că mă cheamă cum vreau. Să nu fie afară gărzile înarmate — arătă el spre ușă — toți cîți sîntem aici, ușa asta cu o opinteală am scoate-o din țîțîni. Și apoi, își jucă el iar mușchii, ne-am duce acasă.

— Da, ne-am duce acasă, repetă și Neculae. Dar casa lui unde este?

Omul se apropie mai tîrziu de el și-i spuse:

— Prietene, eu cunosc locurile, căci sînt de aici. Nu fi disperat, căci există o posibilitate să ieșim de aici... Vino lîngă mine mîine la ora de aer.

Da, o posibilitate de a ieși de aici... Și inima îi bătu tare în piept. Viața destin? La ce bun? Căci nu există îi pare deodată făcută din straturi concentrice. Acesta, al cumplitei egalități. Apoi va trebui să treacă altul afară, căci și acolo tot urmărit este, tot în închisoare. Și apoi... O evadare dintr-o închisoare în alta și mereu așa... Sau aceasta era o evadare din închisorile invizibile mai tari, mai de netrecut chiar decît acelea materiale?

Mai bine să-și aștepte sentința. Nu a încercat odată să i se sustragă atunci cînd s-a născut în România? Cum să evadeze din destin? Se frămîntă toată noaptea aceea. Nu a fost niciodată un curajos. Dar acum ar risca. Adică nici n-ar risca. Pentru că, la urma urmei, ce ar mai avea de riscat? Nimic. De partea lui este numai cîștigul, victoria. Are poate dreptate Bosniacul acela, se gîndi. E un mișel. Și-a pierdut viața numai gîndindu-se, tremurînd la lucruri pe care nu ar fi avut niciodată curajul să le facă, poate nici măcar în gînd. Iar dacă a fost vreodată curajos, cînd a fost? Și-și reamintește faptele... Dar acelea au fost dictate de fiecare dată de disperare. Curajul lui a fost curajul orb al fricii, își zise el. Cînd a fost curajos? Mîine? Nu, niciodată. Și o spaimă ca de moarte îl cuprinde. Doamne, dacă nu mai iese niciodată de acolo?

Doamne, cum să iasă din destin?

Se trezește dimineața. Privește către tovarășul său, viitorul său camarad de evadare.

— Nimic de făcut, îi zise acesta trist și face un semn către ochiul de geam din perete. O lumină slabă, cenușie, ca de înserare prematură abia pătrunde. Un răpăit continuu de ploaie lovește sticla aburită.

— Ce mizerie, zice noul său prieten. Știam că lumea este scîrboasă, dar mai dezgustătoare ca asta nu mai este cu putință. Cum ai putut, Doamne, face pe om după chipul tău?, se întreabă el. Dacă un om este cu putință să trateze pe semenul său astfel? Și mai vorbim de civilizație...

EVADAREA

Destinul? Judecata? Dar unde era capătul, originea și poarta căderii?

Se luminează de ziuă. Enzo coboară din patul de deasupra. Privește pe perete. Ieri a fost rîndul lui Dumnezeu astăzi este rîndul diavolului. Însemnează lîngă cruce țeasta diavolului. Astăzi este judecata. Rîde satisfăcut. La timpul potrivit. Ha, ha. Cezarului i se cuvine ce este al Cezarului, zice el și apasă cu creionul pe țeasta diavolului.

— Astăzi, amicilor, merg la judecată. Și fără îndoială că pentru opera mea pe cealaltă lume, el, diavolul, mă va răsplăti. Voi fi un judecător sau un director de închisoare italiană de acolo ca aceea de aici, undeva în infern. Voi avea un post de conducere acolo. Ha, ha!

Intră gardianul și, în ordine alfabetică, sînt chemați. Căci sînt judecați de același judecător. Neculae se scoală.

— Noroc!, îi spun tovarășii.

— Noroc că e mort, zice rînjind Bosniacul, care astăzi se eliberează.

Se împleticește. Dar amețeala îi trece și iese pe culoar de unde sînt duși la matriculă și apoi încătușați.

— Curaj, îi susură Petre.

Îi pun cătușele Face cîțiva pași și deodată, în drum spre duba neagră, încătușat, se împleticește și cade. Trebuie că se face alb ca varul.

— Este mort, zice unul din carabinierii din escortă, de ce i-au mai pus cătușele?

— Ce faceți? strigă el la gărzile închisorii. Trimiteți morții la judecată!

. . . .

Asasinii, dă atunci să strige. Yalta, vivisecție! Dar cade răpus. Yalta!

(Fragmente din povestirea **Dincolo...**)

Emil RAȚIU

Mircea POPOVICI

Cina cea de taină

Nici nu mă tem nici nu m-ascund
cînd trec în ritmuri de mazurci
vivandiere cu șold plin
spre hoții adormiți în furci,
iar jos în portul cu scrumbii
și diguri răsturnînd merinde,
pe la ecluze fără șir,
mulțimea beată mă cuprinde.

În turn sub ceas de antimon
stau drept cu halebarda-n mînă
și țip comenzi prin ambrazuri
să bată clopotul de lînă
Cînd printre ramuri de măslin
bacante-au sinii pe gherghef
la cina cea de taină fac
cu toți enoriașii chef.

La usile batante

Să-mi pui om bun în palmă o monedă
chiar de oftez prin șapte arte;
e lumea roasă-n coate lîngă mine
și bate tactu-n tobe sparte

Eu am intrat la bal cu suprapreț
strîngînd la piept o muzicuță
și-am adormit prin spațiu, scuturat
de-o roată lipsă la căruță.

Și mi se bate ochiul stîng
și căni mă-nghit cu gurile amante;
om bun, chiar falsă, dă-mi moneda
să pun zăvor la ușile batante.

Cart la solstițiu

Iubito dacă vii-n solstițiu
îți dau capoate de argint
și la verandă pun zăbrele
să nu mai ieși din labirint,

Sînt scamator de meserie:
din brad fac scînduri de
și-apoi cutii de rezonanță
să-mi cînți pe discuri Odeon.

Îmi torn pe umeri o flanelă
din oaia cățărată-n furcă
și cald privesc la sobă păru
fuior prin hornuri cum se urcă.

Am pulsul un motor de h[illegible]
ce toarce lacu-n cerul spart.
Iubito, vina la solstițiu
că noaptea m-a numit de cart.

Corespondenţă din Paris

O scrisoare pur şi simplu...

Dragă Liviu,

M-am gîndit să-ţi fac o primă „corespondenţă“, deşi în continuare am o mare inhibiţie la scris. Să-ţi povestesc mai bine ce mi-a trecut într-o seară prin minte, să-ţi scriu ca să înţelegi cam de unde vine inhibiţia. Deci :

Tu îţi poţi imagina despre mine că stau la o masă într-un bistrou din strălucitorul Paris care, cum toată lumea ştie, se află în Occidentul opulent şi binefăcător, încercînd să afle din ziare, cele de aici şi cele primite din ţară, ce se mai întîmplă acasă. Eu îmi pot imagina despre tine cum stai în redacţie la „Convorbiri“ şi încerci cu încă un articol să explici oamenilor ce e (neo)comunismul, în speranţa că se vor dumiri, fie şi după ce l-au votat pe Iliescu. Eu te invidiez pe tine, tu (poate) mă invidiezi pe mine. Să ieşim însă din cercul nostru strîmt, care s-a lărgit de altfel considerabil de prin toamnă — s-a întins geografic, s-a îndesit demografic. Dacă a căzut Ceauşescu şi s-a întors Mihai Ursachi, înseamnă că Iaşul începe din nou să trăiască. Poate s-au mai întors sau se vor întoarce şi alţii, poate chiar şi eu. Sînt speranţe să fie mai bine, chiar dacă politic lucrurile stau destul de prost. Nu ştiu cîte voturi aţi cîştigat voi şi Frontul Popular (nu v-au confundat alegătorii cu celălalt Front ?), dar am văzut ce s-a întîmplat la nivel naţional. De ce-a fost chiar în halul ăsta? Poate pentru că unii ca mine au „dezertat“? Am votat aici, la ambasadă, dar mulţi n-au vrut să o facă, spunîndu-şi că e inutil. Să încerc să-ţi schiţez de aici propria mea versiune asupra evenimentelor. Nu ştiu dacă de la Iaşi sau de la Paris se poate vedea mai bine, dar oricum s-ar putea să te intereseze. Să o luăm sub forma unui jurnal prescurtat, alcătuit retrospectiv.

Noiembrie 1989 : „cad“ pe rînd Zidul Berlinului, Praga, Sofia... Europa de Est e pe cale de dezintegrare (nici nu i se mai spune astfel), doar Bucureştiul „rezistă“ şi Ceauşescu e reales în deplină unanimitate — minus voi, o mînă de oameni (despre „ceilalţi“ nu se ştia nimic). Încerc să contrazic scepticismul celor din jur, dar n-am alte argumente decît un patetism deplasat şi suspect: eu sînt aici şi ei acolo. Ne sînt tăiate toate posibilităţile de comunicare telefonică în ţară, în special la Iaşi.

Decembrie — Timişoara, apoi Bucureşti. Gata, s-a terminat — dar, de fapt, de abia începe. Primele semne de suspiciune: o notiţă în **Le Monde** care spune că 11 sovietici răniţi la Craiova (?) au fost spitalizaţi în Jugoslavia. Un prieten francez specialist în probleme româneşti e convins de la început că a fost vorba de **o lovitură de stat şi de o manipulare uriaşă.** Mie mi se pare că e o ofensă grosolană la adresa românilor care mor pe străzi, pornită din vechiul scepticism faţă de capacitatea lor (a noastră) de revoltă. Intelectualii care acceptă posturi după Revoluţie sînt suspectaţi de oportunism. Mie mi se pare că e tot o nedreptate (le convine „lor“ de la Paris să judece etc.). Continui să am reflexele din ţară. Numai procesul lui Ceauşescu, „montajul“ care s-a făcut, mi se par, ca şi celor de aici, o porcărie, dar accept explicaţia cu „urgenţa situaţiei“. Mai bine îl împuşcau pur şi simplu, se spune. Totuşi, ceva nu e în regulă.

Ianuarie 1990. Sosesc primii români, bineînţeles intelectuali. Mircea Dinescu la F.N.A.C. un grup de exilaţi, foarte ostili lui şi Frontului, îl supun unui tir de întrebări şi acuzaţii. Mircea se apără bine, francezii din asistenţă (dar şi unii români) sînt revoltaţi de o asemenea primire. Bunul simţ cere să avem puţintică răbdare, prea se vrea totul dintr-o dată. În presă **(Le Nouvel Observateur)**, apar primele semne de întrebare asupra informaţiilor din România, legate de numărul victimelor şi de existenţa „teroriştilor“. Se adaugă procesele „staliniste“ făcute lui Bobu, Dincă şi celorlalţi, tot felul de „amănunte“ cel puţin stînjenitoare.

x

În ţară, opoziţia devine tot mai activă, iar audienţa ei aici tot mai mare. A urmat ceea ce ştii — **Proclamaţia de la Timişoara**, manifestaţia din Piaţa Universităţii de la Bucureşti şi, în sfîrşit, alegerile. O ultimă mare mobilizare mediatică franceză, poate şi cu speranţa unui rezultat neaşteptat. Neaşteptat a fost, dar în ce priveşte proporţia victoriei lui Iliescu şi a Frontului. S-au schiţat cîteva explicaţii, apoi s-a lăsat linişte. Doar rechemarea luiAl. Paleologu şi... cutremurul au mai deschis în presă o mică fereastră spre România. În rest, pare să domine un mare sentiment de jenă după marea investiţie afectivă (şi nu numai) pe care au făcut-o francezii la adresa românilor...

x

Încerc să gîndesc ce s-a petrecut înainte de plecarea mea din ţară: lumea îşi punea speranţe în Gorbaciov şi în... securitate — numai ei ar putea face ceva ca să-l schimbe pe Ceauşescu, o mînă de dizidenţi închişi sau izolaţi la domiciliu, „în văzul lumii“, n-au nici o şansă. Timişoara: au fost sau nu „provocatori“ infiltraţi dinafară, care au stîrnit represiunea (cum s-a întîmplat în Cehoslovacia)? Indiferent dacă se va putea sau nu răspunde limpede, într-o bună zi la această întrebare, meritul celor care au ieşit în stradă, eroismul celor care au căzut şi răspunderea celor care au tras sau au dat ordin să se tragă nu vor fi prin nimic diminuate. Dar dacă Ceauşescu sau Nuţă au fost lichidaţi ca să nu spună ce ştiu? Oricum, rezistenţa Timişoarei şi explozia Bucureştiului vor fi de neuitat. Că armata şi securitatea au întors armele după ce au tras — e foarte bine, n-au aşteptat să împlinească „planul“ de 60 000 de morţi anunţaţi în procesul lui Ceauşescu, dar de ce a fost nevoie de tot spectacolul luptelor de stradă de după 22, dacă nu pentru a demonstra existenţa altei tabere, a „fidelilor“ şi a „fanaticilor“ lui Ceauşescu?Din care tabără nu făcea parte nici măcar primul ministru Dăscălescu de vreme ce a vrut să formeze un guvern după fuga tiranului... Deci, cum teroriştii s-au evaporat (toţi cei judecaţi acum sînt pentru fapte comise între 17 şi 21 decembrie), nu rămîn decît morţii ca probe pentru luptele de atunci. Dar cine i-a ucis? Nu cumva au fost împuşcaţi în confuzia generală, cînd nimeni nu ştia împotriva cui luptă? Cîţi au murit după 22 şi cîţi înainte ? Nu e vorba de o contabilitate meschină, ci de a şti cîţi au fost victimele vechiului regim şi cîţi ale succesorilor lui. Sînt convins că acei care au preluat puterea n-au vrut să se omoare oameni doar pentru a-şi acoperi propria lor poziţie şi a-şi demonstra combativitatea, dar rezultatul ăsta a fost — oamenii au murit cîteva zile la rînd doar din confuzie şi dintr-o teroare care acum apare tot mai mult calculată cu sînge rece de la distanţă.

Săraca ţară românească — după ce i-a fost dat să îndure atîtea a mai trebuit să se şi încreadă în cei care au minţint-o ca să „fie bine“. Din punctul ăsta de vedere, eu am continuat multă vreme să fiu foarte... român şi să opun o rezistenţă încăpăţînată evidenţelor. Cum aş putea să accept că a fost şi este chiar în halul ăsta. Şi mi-e frică acum că, dacă m-aş întoarce în ţară, aş redeveni „înţelegător“ şi „tolerant“ probabil din aceeaşi frică faţă de acceptarea (dezastruoasă faţă de tine însuţi) a adevărului. Ce se întrevede deocamdată pentru România, este fie un statut abia mascat de nouă republică sovietică, în care opoziţia parlamentară şi presa liberă vor fi doar o notă picantă, fie un fel de „republică bananieră“, în care radicalizarea politică nu va putea lua decît forme teroriste (începînd cu terorismul de stat, acum în floare, sub flamura Frontului). Neîncredere în celălalt, delaţiunea (acum şi mai spectaculoasă, căci publică), trivialitatea agresivă, dispreţul faţă de adversar — toate acestea se pot acum aduna sub o foarte vagă idee de democraţie. În plus, raţionamentul de la distanţă — e normal să fie aşa, nu se putea altfel, ce-ţi închipui, ce-ai fi vrut ? Şi, într-adevăr, sînt tot mai convins că prea multă logică şi ordine în plin absurd strică.

Asta nu e, ţi-ai dat seama, o „corespondenţă de la Paris“, ci o scrisoare fără cap şi coadă. Îţi trimit însă răspunsul la anchetă (ai grijă, te rog, la dactilografiere!), un articol care mi-a apărut în **Esprit**, pe care, dacă vei găsi de cuviinţă, poţi să-l traduci şi să publici, şi un post-scriptum la articol, în cazul în care-l vei pubica. Pentru că mă văd obligat, iar şi iar, la autocritică. Ce vrei, deprinderi comuniste...

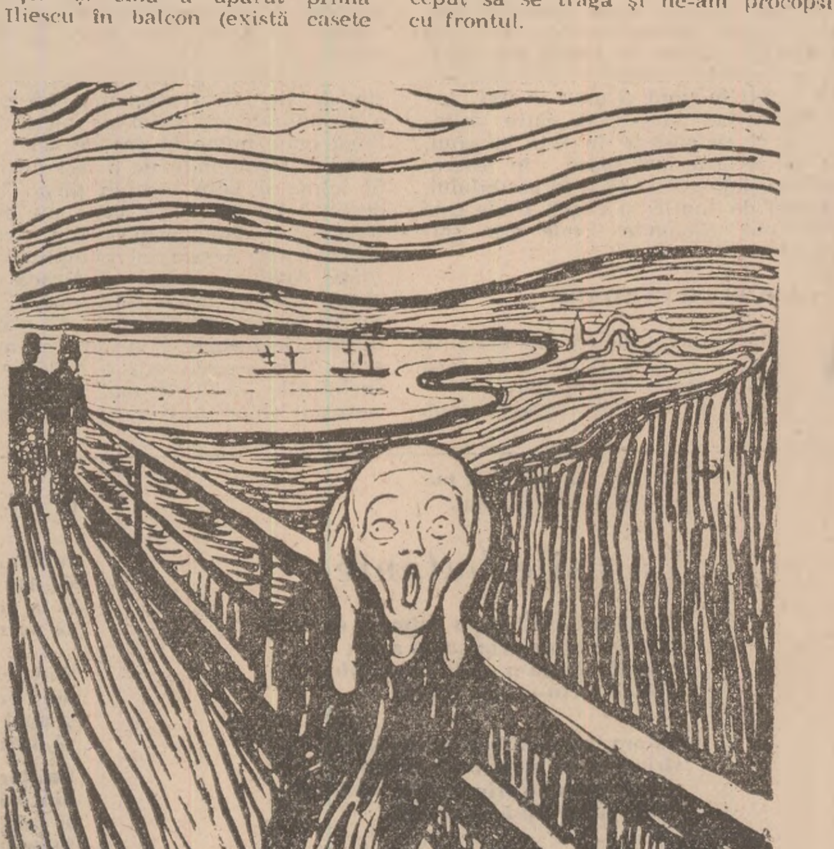
Mihai Dinu GHEORGHIU

...Şi un răspuns

Tu scrii că textul de mai sus este „o scrisoare fără cap şi coadă“, dar eu observ că e o foarte corectă situare a evenimentelor din România din noiembrie încoace — aşa cum s-au putut ele vedea de la Paris. N-ar mai fi de făcut decît nişte mici completări, de dat cîteva răspunsuri pe care tu nu le puteai formula acolo. De pildă, numărul morţilor, şi, mai ales, „repartiţia“ lor în funcţie de reperul cronologic 22 decembrie, ora prînzului, cînd Ceauşescu a fugit. Pentru Bucureşti, ca să iau un exemplu, e simplu, datele au apărut deja în presă: pînă pe 22 la prînz, au fost circa 40 de morţi şi cîteva sute de răniţi; de pe 22, ora 18,30—19, cînd a început din nou să se tragă, au murit peste 400 de oameni, alte cîteva mii fiind răniţi. Cine e de vină? Acum, e încă dificil de răspuns cu certitudine, se pot face numai presupuneri mai mult sau mai puţin întemeiate. Nu mă îndoiesc însă că, **cîndva**, se va şti, iar cineva va fi judecat pentru aceste crime. Apoi, la Sibiu şi la Braşov, aproape toţi morţii sînt de **după** căderea nereuşitului cizmar. Dar acestea sînt lucruri de amănunt, dacă aşa pot fi numite evenimente în urma cărora sute de oameni nevinovaţi şi-au pierdut viaţa.

Totuşi, altceva m-a interesat în scrisoarea ta, anume faptul că ţi-ai dat seama că, indiferent de eventualul complot (care, cred, a început să funcţioneze **după** izbucnirea revoltei de la Timişoara) şi de manipularea mediatică, a existat în România, în decembrie 1989, o revoltă populară anticomunistă în cursul căreia au murit sute de oameni (peste 1 000), iar mai multe mii au fost răniţi. De ce este asta important? Pentru că, **aici**, comunismul s-a prăbuşit prin vărsare de sînge, nu printr-o revoluţie „de catifea“ ca la cehi, nici prin una „ecologică“, cum s-a întîmplat la bulgari. Aici comunismul a fost sîngeros pînă la prezumtivul său sfîrşit.

Ai pomenit de tentativa de guvern Dăscălescu. A mai fost un guvern de 22 de minute al lui Verdeţ. Ele nu au ţinut pentru că „piaţa“ (lumea adunată în Piaţa Palatului) a strigat: „fără comunişti“. E limpede de ce stratagema cu transformarea partidului comunist nu a putut ţine în România şi s-a găsit altă soluţie, mai „frontală“. De altfel, s-a strigat „fără comunişti“ şi cînd a apărut prima oară Iliescu în balcon (există casete înregistrate, am şi eu una), dar a început să se tragă şi ne-am procopsit cu frontul.

Ce să-ţi mai spun ? Că în momentul preluării puterii, ca să nu rămînem „în vid“, conducătorii noştri colaborau excelent cu consilierii lui Ceauşescu, cu şefii securităţii şi armatei? Aşa e dar probabil nici nu se putea altfel. Că în balcon nu s-a tras nici un glonţ, deşi în piaţă mureau sau erau răniţi cu sutele? Aşa e, dar „teroriştii“ erau atît de proşti încît nu ştiau că o Revoluţie trebuie decapitată. Că ar fi fost foarte simplu să fi fost distrus carul de reportaj care transmitea Revoluţia „în direct!“ sau chiar antena televiziunii? Aşa e, dar am stabilit că „teroriştii“ erau nişte cretini. Probabil că ştii toate lucrurile astea, aici cam toată lumea le ştie, dar nu s-a ajuns la formularea concluziilor definitive

În rest, bineînţeles că Revoluţia (eu continui să-i spun aşa, pentru că a fost/este şi aşa ceva) începută în decembrie nu s-a încheiat, pentru că ea nu şi-a desăvîrşit programul schiţat încă din primele clipe ale revoltei şi cristalizat în **Proclamaţia de la Timişoara**. Dacă am dorinţă şi o speranţă, acestea se referă la necesitatea ca desăvîrşirea Revoluţiei să se facă pe cale paşnică. A curs prea mult sînge în România, a existat prea multă violenţă din decembrie încoace. Într-adevăr, prin multe a mai trebuit să treacă biata ţară românească pentru a obţine, deocamdată, mult mai puţin decît au obţinut cei care s-au putut lepăda de comunism aproape în joacă.

Am primit şi următoarele două „scrisori“, cele în care analizezi sociologic situaţia din momentul de faţă. Sînt excelente şi vor fi tipărite în numerele viitoare.

Liviu ANTONESEI

Am încetat brusc să mă mai gîndesc la întoarcere

În drum spre Facultatea de Litere intrăm într-un mic anticariat care anunță, de la ușă, reduceri de prețuri. Începem să discutăm între noi, să răsfoim cărțile, ba chiar cineva — în glumă — le miroase. Mă hotărăsc să cumpăr un Kundera. Spre mirarea tuturor, tînăra blondă care notase pînă atunci într-un caiet tot felul de prețuri îmi răspunde în românește. Așa am cunoscut-o pe Gabriela N., venită de numai două luni în Franța.

R. Înainte de a începe înregistrarea, m-ai rugat să nu-ți dau numele întreg. De ce?

G. Mai întîi pentru că mi se părea cam prea ceremonios tonul; dacă te-ai fi chinuit mereu să-mi pronunți tot numele, probabil c-ai fi ajuns să uiți ce-aveai de gînd să mă întrebi. Pe urmă... pe urmă, — încă nu mi-am pierdut reflexele din țară — m-am gîndit fără să vreau la comentariile de acasă. Cînd n-ai plecat decît de vreo două luni, comentariile încă nu s-au potolit. De altfel, nici n-apuci bine să primești viza și-au și început pariurile: mai vine sau nu? Dacă ne-am putea exporta curiozitățile și indiscreția...

„Ți-a fost vreodată frică pe stradă?"

R. Și, totuși, am să fiu și eu indiscretă: cum și de ce te-ai hotărît să rămîi aici?

G. Eram convinsă c-ai s-ajungi și la asta. Dar mă-ntrebi cam multe deodată. Să-ncep însă cu acel cum. Știi, foarte mulți își închipuie că toți cei care părăsesc țara n-au nici un scrupul, că în capul lor nu e decît ideea de a se îmbogăți cît mai repede și prin orice mijloace. Le mai place să creadă că fiecare și-a făcut dinainte un plan riguros, a știut de mult că va pleca și, bineînțeles, „își va vinde țara". Eu nici n-aveam de gînd să rămîn. Eram convinsă — și așa i-am asigurat și pe cei de acasă — că mă voi întoarce peste trei săptămîni. Mai ales că aveam și un prieten care — știam — avea să m-aștepte.

R. Dar n-a fost să fie așa. Ce s-a întîmplat?

G. Poate e prea pompos spus „șoc", dar nu găsesc un alt cuvînt. Cînd am ajuns aici toate gîndurile de dinainte mi s-au părut foarte caraghioase. N-am mai putut să mă întorc, n-am mai simțit nevoia s-o fac. Pe urmă cînd încă mai șovăiam a intervenit și povestea cu minerii...

R. Iartă-mă că te-ntrerup, dar de cînd am plecat din România, pe tren și aici, toată lumea mă întreabă dac-am fost în țară cînd au venit minerii și cum am scăpat cu viață.

G. Bineînțeles, ei cam exagerează proporțiile. Dar nu e de mirare; spre deosebire de televiziunea română, aici au fost prezentate, nenumărate reportaje. Am văzut cu toții cum au fost sfărîmate capetele tinerilor, cum oameni nevinovați erau loviți și tîrîți pe străzi de așa-zișii mineri care — ca să vezi — au stat trei zile în București și tot murdari de cărbune — au rămas. Pe mine — mă înțelegi — nu m-a mirat cruzimea bătăușilor plătiți, cît plăcerea celor care aplaudau pe stradă. Atunci am încetat brusc să mă mai gîndesc la întoarcere. Ascultă, ți-a fost vreodată frică pe stradă?

R. Da, cred că da...

G. Ei bine, de prin februarie încoace, eu am început să știu ce înseamnă să-ți fie frică pe stradă. Oricine te putea înjura dacă avea chef și dacă mutra ta îi părea mai „intelectuală", de la țiganii înmulțiți prin piețe, pînă la femeile murdare, diforme, abrutizate de nenumărații copii făcuți. Uite, pe la sfîrșitul lui martie sau începutul lui aprilie, într-o zi cînd mă plimbam prin oraș avînd grijă să mă uit doar la vîrful pantofilor, o femeie voinică și bine îmbrăcată începe să urle isterică la mine: „Cin' ți-a dat blugi, mă, țărăniștii?". Minerii din iunie n-au făcut decît să le satisfacă acestor indivizi dorințele de mai demult.

R. Ce m-a uimit aici și m-a făcut să mă simt mult mai bine a fost dezinvoltura oamenilor. Orașele sînt orașe pentru tineri, la optzeci de ani plimbările n-au fost încă suprimate, iar buna dispoziție n-a dispărut.

G. Într-adevăr, aici n-ai sa vezi femei de șaizeci de ani revoltîndu-se împotriva tinerilor care nu merg și nici nu gîndesc cocoșat. Orașele sînt orașe pentru tineri, neîncercînd în nici un caz să te îmbătrînească înainte de vreme. Am auzit destui intelectuali români mirîndu-se că unii dintre cei care vin în străinătate sînt impresionați de străzi, de magazine, de cafenele, de restaunante. „Cum — își zic ei — mulți dintre înaintașii noștri — au văzut altceva". Mă rog, au și ei în felul lor dreptate, însă uitînd un lucru esențial: nu putem crea o populație de filosofi care să mănînce pesmeți, să suporte întunericul și frigul și să se gîndească doar la problemele transcendentale. Vor sau nu vor să recunoască, există o mulțime de tineri care s-au săturat de marea mărinimie a filosofilor de provincie. Cu ei ce facem?

R. Cum ce facem? Nu înțeleg de ce te mai miri: îi „reeducăm" prin toate mijloacele, chiar dacă seamănă destul de mult cu cele de la Pitești. Ce le trebuie lor poftă de viață, ce le trebuie bucurii, ce nevoie au de schimbare? Parcă nu le ajunge? Ori fesenеul, ori filosofia.

„Ca un cobai vorbitor. Și-ncă unul mutant, cu coadă roșie"

R. Am să te-ntreb și pe tine, pentru că asta mă interesează chiar foarte mult. Cum ne privesc, ei, străinii?

G. Ooo, dar despre asta am destule să-ți spun. În fine, la începutul anului ne priveau cu admirație și cu foarte multă încredere; acum însă s-au mai liniștit. Pe mine, de exemplu, m-au privit ca pe un fenomen; în casa prietenilor mei (în care stau și acum) se adunau în fiecare seară destui francezi care mă întrebau de toate, de la ce se găsește de mîncare, pînă la programele universitare și felul în care funcționează închisorile. Mulți, foarte mulți s-au arătat interesați de conflictele cu minoritățile. Ți-am mai spus, cred, că interesul lor începe să fie deja ciudat: parcă ar avea în față un cobai, și-ncă unul cu coadă roșie, un mutant. Sînt respectuoși, dar nu încetează să se mire. Cînd le-am arătat ziarele aduse din țară și le-am tradus cîteva articole, m-au întrebat de ce efectul presei a fost atît de slab...

R. Și eu, de cîte ori apare încă un număr al revistei, mă întreb asta. Chiar de ce?

G. Multă vreme am crezut și eu ca și ceilalți că e din cauza limbajului folosit. Știi, uneori, voi, ziariștii sînteți cam prea abstracți și predispuși la „cugetări". Dar nu e asta sau, mai curînd, nu e numai asta. Mie mi se pare că interdicțiile comuniste li se potriveau destul de bine celor ce — și în absența acestor restricții — nu prea aveau ce oferi. Mulți își apără mediocritatea.

R. Aseară, cînd am stat de vorbă cu studenții francezi, mulți nici nu mai erau atenți la ce le spuneam și nu încetau să se mire că le știm atît de bine limba...

G. Ei, sînt și ei destul de puerili în felul lor și destul de netalentați la limbi străine! Dar avem și noi mesagerii noștri buni care lasă o impresie dezastruoasă. Chiar zilele trecute am întîlnit o studentă de la București — venită cu o bursă — care se chinuia într-o franceză execrabilă să demonstreze cît rău a făcut nației Marian Munteanu și cît de inocenți și de drăgălași au fost minerii patrioți. Mă rog, n-avea decît să creadă orice, dar să știe măcar să se exprime. Altădată, cei care dau bursele ar trebui să știe că o propagandă excesivă are, de obicei, efectul invers.

Au și ei socialiștii lor

R. Acum nu știu dacă e rezultatul influenței reprezenanților noștri, dar am întîlnit cîțiva juni care — pe un ton foarte serios — țineau să-mi atragă atenția asupra pericolelor pe care le reprezintă investigațiile străine. După dînșii, e mult mai bine să suferi de foame, decît să utilizezi ajutorul capitalist, mai ales pe cel american.

G. Cum să-ți explic, au și ei socialiștii lor; e o metodă, așa cum e și purtatul pletelor sau al cerceilor la băieți. Fac o paranteză: în primele zile mi se întîmpla să merg cîte 15—20 de minute în spatele vreunei persoane, fără să-mi dau seama cărui sex aparține. Fetele fac tot posibilul ca să se masculinizeze, se tund prea scurt sau chiar se rad în cap, în vreme ce băieții își etalează buclele. Asocierea a fost spontană, dar îmi dau seama că nu e absolut întîmplătoare. La ce te-ai aștepta de la nișe juni ce par fără vlagă dacă nu la considerații ultramoderne? Pe urmă, e destul de simplu să predici necesitatea „pașilor mici" în cazul unei economii ruinate, cînd n-ai trăit nici o zi în condițiile oferite de respectiva economie falimentară. Dar, în sfîrșit, au și ei socialiștii lor...

50 000 de lire în Veneția

R. Vorbeai mai înainte de „mesagerii" noștri. Nu crezi că francezii ar trebui să fie fericiți? De bine de rău, ei n-au cunoscut decît partea „studioasă", în vreme ce nemții și iugoslavii au fost mai puțin feriți; Berlinul a început deja să se resimtă de pe urma ultimei „invazii" românești.

G. Ce-i drept, n-au ajuns încă și migratorii noștri pe aici, dar, pot să te asigur, că „renumele" a început deja să circule. Francezilor din sud nici nu le e prea greu să-și imagineze asemenea descinderi, dat fiind că-i au aici, pe cap, pe arabi. Pe urmă — nu c-aș fi cu orice chip rasistă — de ce mai umblăm cu eufemisme? Știm la fel de bine și eu și tu că țiganii noștri au cam umplut lumea, prezentîndu-ne deformat nu numai comportamentul, ci chiar și tipul antropologic. Majoritatea străinilor au început să se mire cînd mai văd cîte un român blond.

R. Spuneai că „renumele" s-a răspîndit deja. În ce sens?

G. În sensul cel mai concret. La venirea mea în Franța, m-am oprit și o zi la Veneția. N-aveam bani decît să-mi las valiza la bagaje de mînă, așa că m-am mulțumit cu o plăcintă adusă de acasă și cu dormitul în gară. Am hoinărit toată ziua pînă cînd, obosită, m-am întors în sala de așteptare, să mă odihnesc măcar un ceas. Nici nu reușisem să ațipesc pe banca metalică — făcută, cred, atît de incomodă ca să nu se rămînă în gară — cînd un italian de vreo cincizeci de ani se postează în fața mea. Iugoslavia, mă întreabă. Nu, România. Atunci, fără prea multe comentarii, îmi oferă 30 000 de lire. Pentru ce, îl întreb. La rîndul lui mai întreabă o dată: România? Dau din cap plictisită, în vreme ce italianul „umflă" prețul pînă la 50 000. Se arată total nedumerit că l-am refuzat. Sincer nedumerit. După cum ți-am spus, avem și noi mesageri pe măsură!

Și n-au venit gondolierii, îți dai seama?

G. Acum n-am să te las să mai întrebi nimic, pentru că mi-am amintit încă o întîmplare din Veneția. Majoritatea tinerilor care veneau cu rucsacele-n spate nu prea aveau bani să-și plătească o cameră. Așa că, după miezul nopții, s-au instalat în fața gării, pe trepte, într-o adevărată tabără. Cei mai mulți și-au scos sacii de dormit. Dar în Veneția nu-ți prea vine să dormi, așa că s-au apucat de cîntat. În fine, cred că erau toate națiile posibile, de la polonezi pînă la asiatici și americani, de la portughezi și brazilieni pînă la suedezi. De pe lîngă rucsace au început să apară chitările: nimeni nu mai dormea, se cînta, se dansa, se aplauda. Era aproape două noaptea și polonezii începuseră să parodieze șlagărele comuniste. Un englez roșcovan s-a pornit să înjure comunismul, în vreme ce sud-americanii îl îmblînzeau tot cu ritmuri de lambada. La un moment dat, aproape toți vorbeam într-o limbă ciudată, un amestec de franceză, engleză, italiană și germană, însoțită, bineînțeles, de toate exclamațiile potrivite.

R. Nu-mi vine să cred; și n-au venit gondolierii să facă liniște?

G. Uite că n-au venit, nici ei, nlei pescarii, nici chelnerii din San Marco. Îți dai seama ce lipsiți de personalitate sînt?

Nu schimbăm bani din țările Maghrebului și România

R. Te-ai hotărît să rămîi în Franța, dar cum crezi c-ai să te descurci?

G. Drept să-ți spun, la început mi-a fost frică: nu eram chiar atît de inconștientă încît să-mi închipui că aici e raiul pe pămînt, și, pe de altă parte, știam că nu sînt în stare să rezist unei munci fizice mai grele. De multe ori mi-a trecut prin cap să renunț la hotărîrea luată, alteori făceam tot felul de planuri — care de care mai utopice — cum să fac rost de bani. Într-o dimineață mă îmbrac și mă hotărăsc să intru la Banca Națională. Citisem eu că acolo se schimbă orice fel de bani și mă gîndeam c-ar fi grozav dacă mi-ar da ceva pe sutele pe care le mai găsisem prin buzunare. Mi-am făcut curaj și m-am apropiat de ghișeu. Funcționarul s-a uitat la mine neînțelegînd despre ce e vorba. Pe urmă a crezut că nu aude bine, iar în final a început să rîdă în hohote. Ceilalți s-au apropiat și ei să vadă ce se întîmplă. În mai puțin de două minute, reușisem să provoc o veselie generală. Francezul care supraveghea intrarea îmi mai spune o dată, voind să mă lămurească: „Nu schimbăm bani din țările Maghrebului și România". După cum vezi, avem o forță economică de necontestat...

Nu mai știm să ne bucurăm

R. Deși sîntem în Franța, n-am reușit deloc să scăpăm de obsesiile noastre, n-am vorbit nici o clipă de ce-am văzut aici.

G. E adevărat, am tot despicat firu-n patru, ne-am mirat, ne-am întristat. Îți dai seama, noi sîntem prea bolnavi ca să nu suprapunem mereu peste imaginile de aici imaginea mizeriei de acasă. Prea crispați și nefericiți. Nici nu mai știm să ne bucurăm.

R. Crezi că fac bine că mă întorc?

G. Nu știu, fiecare alege pentru el. Știi ce e rău? Nici exilul nu e o soluție. Acum cel puțin, nicăieri nu mi-e bine. Asta e.

Codruța GAVRIL
Avignon, 4 august 1990

Elena CEAUȘESCU: CARNETE SECRETE

Fuziunea metalelor

Niște savanți străini insistă să mă vadă. Simt că e o capcană. Sînt asistată de niște savanți români. Cînd colo, oamenii voiau să-mi înmîneze o diplomă a Universității din Bonn! I-am primit în salonul mare de la Institut, acela pe care l-am mobilat cu canapele înflorate, și cu acea imensă tapiserie care de altfel mă înfățișează înconjurată de flori.

Au vrut totuși să-mi vorbească despre ultima mea lucrare privind fuziunea metalelor. Nici n-am suflat. M-am gîndit totuși: ce chestie grotescă! Dacă metalele s-ar topi la căldură, ce s-ar întîmpla cu lingura într-o farfurie cu supă fierbinte?

Spirit științific

Treaba asta cu fuziunea metalelor mă obsedează. Odinioară, cînd eram femeie de serviciu într-un laborator de chimie, am remarcat că unele metale, mai mult sau mai puțin solide, se topeau în niște baloane sub care era o flacără.

Mi-am aruncat cerceii în ceainic.

Nu s-a întîmplat nimic.

Să nu mai vie cu tromboane! Pa mine nu ține!

Un strigăt din inimă

Aeroportul din Washington, după o lungă călătorie. Iată-ne în sfîrșit în țara lui Al Capone!

America! America!

Statele Unite au o suprafață mai mare decît aceea a României. Cu asta sînt de acord.

Horoscop

Am decis o vastă epurare la Institutul de Științe deoarece am citit în horoscopul meu: „Să nu aveți încredere în cei care vă înconjoară". Nu cred în treburile astea dar nu se știe niciodată...

Filozofie politică

Capitaliștii poseda mijloacele de producție. Să le dăm Poporului, spune filozoful marxist, poporului reprezentat prin reprezentanții lui.

Națiune

Regal și națiune

De studiat diferența dintre ele din punct de vedere științific.

Cînd totul este naționalizat totul aparține Națiunii, deci conducătorilor Națiunii, care ajută și conduc Națiunea pentru ca ea să rămînă fermă și unită în jurul conducătorilor ei.

Astronomie populară

Luna e mai folositoare ca soarele. Fără ea, noaptea la țară nu s-ar vedea nimic.

Viața de zi cu zi

Video. Un documentar pasionant despre pinguini. Păsările astea adorabile bat din aripile lor prea scurte ca și cum m-ar aplauda. Să cumpăr vreo doi sau trei pinguini. Aplauzele animalelor care nu mă cunosc mi-au mers drept la inimă

De necrezut

Cînd mă gîndesc că Nixon a fost înlăturat pentru c-a pus microfoane! Americanii ăștia chiar sînt niște sălbatici.

De necrezut (continuare)

Mi-am recitit toate fișele. Francezii sînt ceva mai puțin sălbateci decît americanii. Cînd pun microfoane, nu-și destituie pentru atîta președintele. Noi vorbeam despre asta acum vreo zece ani cu generalul de Gaule. Cînd a venit la noi, a căzut de acord cu Nick asupra faptului că trebuie cenzurate jurnalele, filmele, cărțile și că televiziunea trebuie ținută bine în mînă.

Decadență

La Washington, uitîndu-mă pe fereastră, am văzut numai negri. Cred că-s ungurii lor. Tot e un avantaj: îi deosebești mai bine decît pe unguri.

Strategie

Nick mi-a mărturisit ceva. In America toată lumea poate să fie președinte, chiar și-un negru, chiar și-un comedian de western sau un vînzător de alune. Nick speră să se infiltreze în mediile politice pentru a plasa într-o poziție bună unui din agenții noștri din serviciul secret. Am putea dintr-o dată să anexăm Statele Unite fără tancuri.

Afluență

Mă omor să-i explic gîsculiței de Zoe că dacă nu vreau să fac cumpărături în aceleași magazine ca și masele populare e pentru a evita busculada și entuziasmul pe care le trezește negreșit și cea mai nesemnificativă dintre aparițiile mele.

Strigăt

Am auzit un vițel chemîndu-și mama, cum chemam și eu în copilărie revoluția proletară.

Flori

Ador rochiile cu flori. Cînd port una, Nick îmi spune că sînt primăvara socialismului.

Hollywood

După proiectarea de către Comitetul de cenzură a filmului **Faleze de nisip**, Nick era foarte agitat. A strigat. Acest film insistă pe duritatea condiției muncitorilor și nu oriunde, acolo unde e cu adevărat dură, ei în România și tocmai acum! Propagandă! Reuniune de familie pe tema asta: dacă am scrie noi scenariile!

Scenariu

O tînără țărancă fuge prin lanurile de grîu (eu, reprezentata de o încîntătoare tînără româncă. Obraji roșii. Zîmbetul proaspăt) Culegînd maci îl întîlnește pe Nick (Jack Nicholson? Frédéric François?) Dragoste la prima vedere. Merg împreună spre socialism. Pe drum, reacționarii îi prind și-i aruncă-n închisoare. Poporul se indignă și-i eliberează. Sînt purtați triumfător pînă la palat. Plouă cu maci.

Pictură

Nick și cu mine ne ținem de mînă. Baieții tineri în maieuri fac un cerc în jurul nostru. În spate, furnalele fumegă în aerul pur. Un pîrîiaș curge la picioarele noastre. Semăn cu Claudia Cardinale. Pictorul a redat bine strălucirea mea interioară ce exprimă dragostea pentru popor.

Precizare

Sistemul pe care, Nick și cu mine, l-am pus la punct timp de 25 de ani este indestructibil. Va continua mult și bine după noi. Cine rîde la urmă rîde mai bine.

Înălțime

Prințul Philippe e foarte înalt. Se apleacă să-i vorbească lui Nick. Foarte agasant.

Dezolare

Roma. Ce oraș degradat! Orașul a fost foarte bombardat în timpul războiului, dar nu s-au înlăturat ruinele! Italieni — leneși. Totuși, în patruzeci de ani ar fi putut să reconstruiască!

Antichitate

Romani și Români. Trebuie să fie vreo legătură. Și totuși, Bucureștiul nu s-a chemat niciodată Roma. De elucidat!

Femeia tăiată

Am văzut, cred, pentru a cinspea oară Festivalul de Circ la video. Nu reușesc să pricep ce o extraordinar în numărul acestui iluzionist. El taie în două o dansatoare. Ei și? La Securitate facem asta aproape în fiecare zi.

Operă

Corpurile de balet vor fi reduse. Oamenii ăștia dansează toți la fel.

Economie

Unghiul drept care ajunge la 90° e mai economicos cu 10° decît apa.

Dureri de șale

M-a tras curentul zilele trecute în tribună. Discursurile lui Nick sînt prea lungi. Masaje.

Inundații

Veneția. Inspăimîntător. Apă peste tot. Nick a avut rău de mare în drumul nostru de la hotel Cipriani. Aici oamenii își bat joc de tot. Din Canalul Mare ar putea face o stradă frumoasă dacă ar fi aliniate casele și șoseaua debarasată de apa care-o acoperă. Nu înțeleg de ce italienii nu se ocupă.

Clasificare

Trebuie să ștergem trecutul științific. Mă voi ocupa cu reclasificarea speciilor în fiecare dimineață, între zece și doispe

Glasul inimii

Aeroportul din Washington. Călătorie lungă. Iată-ne în sfîrșit în țara lui Al. Capone!

Neobositul constructor al țării

Nick nu doarme destul. Se zvîrcolește în pat. Imposibil să-și găsească somnul dacă nu ascultă vreo oră sau două benzi cu aplauze.

Soluție expeditivă

Nick se plînge neîncetat de balanța comercială. N-are decît s-o arunce și să-și cumpere alta.

Muguri

Am tăiat două crengi înmugurite. Nu m-am înșelat. Era o boală. Și nici o floare. Sînt înconjurată de mincinoși.

Vulgarități

România vine din latina vulgară. Mă întreb care e mai vulgară dintre amîndouă.

Cum trece timpul

Ce mult ne schimbam. Cînd eram muncitoare refuzam să mă spăl pentru a nu semăna cu burghezii. Acum fac băi spumoase în fiecare marți.

Inconștiență

Copiii regelui se plimbă prin Londra fără escortă! Cînd un dizident o să le-arunce-n cap cu fructe stricate o s-o facă mai puțin pe grozavii.

Tien an men

Admir tovarășii care conduc China. Au facturat familiilor agitatorilor gloanțele de plumb cu care au fost executați. De ce să nu facturăm și noi contrarevoluționarilor pe care-i călcăm benzina irosită?

Dovezi

Percheziții la întîmplare. Am dovada că locuitorii Bucureștiului caută să se îmbogățească pe spinarea poporului. Unul dintre ei avea acasă trei banane, cincisprezece cuburi de zahăr și o cratiță plină cu gheare de pui. Acești înfometători vor apare în fața unui tribunal pentru constituirea de fonduri ilegale. Trebuie pedepsiți imediat.

Deviză

I-am propus lui Nick, în plin Consiliu Executiv al Partidului o nouă deviză: „Industrie grea, bucătărie ușoară". Vii aplauze. Sentimentul de a avea dreptate întărește convingerile.

Televiziune

Un membru al Partidului mi-a spus că nu ne-a văzut destul la televizor, pe mine și pe Nick. Într-adevăr, două ore pe zi ajung?

Slogan

Poporul trebuie să slăbească pentru a hrăni cultul.

Voiaj sentimental

Nick și cu mine la Petrești. Casa va rămîne așa cum e pentru a servi de exemplu și loc de reculegere. Pămînt bătucit pe jos. Iată și strachina din care mîncam supa. În spate, cocinele. Uitîndu-mă la porci am devenit militantă.

Autosatisfacție

Am citit cîteva pagini din notele mele, urmărindu-le cu degetul și ceea ce citesc despre mine mă fascinează. Sînt aici toată!

Frontul Salvării Naționale

Nick e îngrijorat în dimineața asta. Mi-a întrerupt siesta pentru a mă consulta. N-ar trebui să schimbăm numele Partidului Comunist, oricît de glorios ar fi el, în Comitet de Salvare Publică sau în Frontul Salvării Naționale? Ar fi același lucru, dar un nume cu desăvîrșire nou ar permite probabil mobilizarea poporului în drumul său spre socialism. Va trebui decis repede, înaintea anunțării viitoarelor restricții de carne și electricitate. Nick vrea să vorbească despre asta cu Militaru și Iliescu.

Traducere și adaptare de Cecilia Călinescu

Fernand BRAUDEL

Mahomet, Coranul, Islamul

Născut spre 570, Mahomet, în primii patruzeci de ani ai vieţii sale, ar fi fost copleşit de necazuri. Această viaţă obscură nu atinge marea istorie decît cînd Profetul intră în al patruzecilea an, spre 610—612. „Intr-o noapte a ultimei decade a Ramadanului, într-o grotă a muntelui Hira", nu departe de Mekka, pe cînd dormita, „se produce infuzia Cuvîntului Increat în lumea relativă, coborîrea Cărţii în inima Profetului". Fiinţa misterioasă îi arăta în vis „un sul de stofă acoperit de semne şi îi dădu ordin să citească... — Nu ştiu să citesc, spuse Mahomet. — Citeşte, repetă însă de două ori Ingerul, strîngînd stofa în jurul gîtului celui ce dormea. — Ce să citesc? — Citeşte, în numele Domnului tău care a creat omul"... „Alesul se reculege, cu conştiinţa că o carte a coborît în inima sa". (E. Dermenghem). Un amănunt, se poate traduce prin **a citi** sau prin a **predica**, astfel că nu vom şti cu siguranţă dacă Profetul ştia sau nu să citească şi să scrie.

Această poveste sfîntă este bine cunoscută. Cà Mahomet, după cuvintele arhanghelului Gabriel (misteriosul vizitator), se consideră trimisul lui Dumnezeu, ultimul, cel mai mare din profeţii tradiţiei biblice, că el întîlneşte, de la început, sprijinul unic al soţiei sale Khadidja şi aproape imediat ostilitatea negustorilor bogaţi din Mekka, rudele sale; că era atunci plin de nesiguranţă, în pragul disperării, al demenţei, al sinuciderii, la ce bun să urmărim, pas cu pas, această „pătimire", aşa cum se reconstituie din mărturii. „spusele" Profetului (hadits) şi din versetele **(surate)** Coranului, această culegere postumă, transmisă de tradiţie, a revelaţiilor lui Mahomet? Esenţială este atenţia la frumuseţea, la forţa explozivă, la „muzica pură" a acestui text „inimitabil" (dovadă că este divin), a acestor predici (pe care le precedau adesea transe groaznice în care Mahomet îşi pierdea pentru mult timp conştiinţa), atenţia la această extraordinară poezie, scandată puternic, pe care traducerea nu reuşeşte s-o ascundă în întregime. Arabia ante-islamică a trăit atunci timpuri homerice: poezia deschide urechile şi inimile.

Ani întregi Profetul nu predică decît unui mic cerc de fideli, cîteva rude, cîţiva nefericiţi, adesea oameni foarte săraci: Mekka, alături de negustorii pe care îi îmbogăţeşte traficul caravanier între Siria, Egipt şi golful Persic, are oamenii ei de corvoadă, artizanii şi sclavii ei. Astfel Bilal, sclavul negru pe care îl răscumpără Abu Bakr (prieten şi viitor socru al Profetului), şi care fu primul **muezzin** al Islamului.

Cît despre bogaţi, ei se sperie de o propagandă care la început i-a făcut să zîmbească, apoi i-a iritat. Ameninţaţi, fidelii lui Mahomet sînt obligaţi să plece, unii în Etiopia creştină alţii, vreo 60, în oaza Yatrib, la nord de Mekka. Mahomet se refugiază şi el aici: Yatrib va fi oraşul Profetului (Medina), această fugă (Hegira) punctul de plecare al erei musulmane (20 septembrie 622). Observaţi, dar este un detaliu minuscul, se pare că Medina era deja numele oraşului înainte de Hegira.

Pe atunci era un oraş pe trei sferturi ţărănesc, cu două triburi arabe, ostile unul altuia, şi cu importante fracţiuni evreieşti, mai mult sau mai puţin negustoreşti. În privinţa acestora din urmă, politica lui Mahomet va trece de la simpatie la neîncredere, apoi la ostilitate. Rugăciunea, orientată pînă atunci spre Ierusalim, se va face în direcţia Mekkăi. Aceasta, într-un climat de război continuu: pentru a trăi, musulmani fugari fac incursiuni la vecinii lor, hărţuiesc lungile linii caravaniere ale mekkanilor. Acest război de zece ani permite în final Profetului să se întoarcă în Mekka ca un stăpîn, nu fără a fi arătat, în cursul unor dificultăţi atroce, un simţ deosebit al deciziei şi nu mai puţin, prudenţa şi toleranţa sa.

Religie revelată, edificată puţin cîte puţin prin versetele a ceea ce va fi Coranul, prin cuvintele şi actele Profetului, Islamul (supunere lui Dumnezeu) se afirmă cu o simplicitate exemplară.

Cei „cinci stîlpi" sînt: afirmarea unui singur Dumnezeu, Allah, al cărui trimis este Mahomet — **şahada**; rugăciunea repetată de cinci ori pe zi; postul de 29—30 zile, al Ramadanului; pomană săracilor; pelerinajul la Mekka. **Jihad,** războiul sfînt, nu face parte din prescripţiile fundamentale, deşi este chemat să joace în curînd un rol foarte important.

Simbolica religioasă a Islamului nu oferă nici un mister, deşi numeroase puncte sînt controversate şi deschid diverse porţi asupra interpretărilor complicate ale misticii. Teologia islamică n-are nimic de invidiat, din acest punct de vedere, celei creştine: amîndouă menajează spiritul de căile dificile.

În ce priveşte rugăciunea, Profetul s-a inspirat din practica creştină şi evreiască. Şi a fost, din contra, fidel tradiţiei arabe şi mekkane în privinţa pelerinajului. El a păstrat, de fapt, obiceiurile vechilor pelerinaje legate unul de altul, la Kaaba din Mekka şi la muntele Arafat, în vecinătatea oraşului, probabil o veche sărbătoare a primăverii şi o veche sărbătoare a toamnei; prima analoagă cu sărbătoarea Tabernacolelor din Vechiul Testament. Aceste vechi practici, al căror sens profund se pierduse în noaptea timpurilor, sînt retranscrise într-un limbaj nou. „Mahomet anexă vechea instituţie, justificînd-o a posteriori printr-un fel de legendă **culturală**: Abraham, pretindea el, în timpul său, cu fiul Ismael, strămoşul arabilor, organizase cultul Sfintei Kaaba şi ceremoniile pelerinajului. Astfel era fondată prioritatea Islamului faţă de iudaism, creat de Moise, şi faţă de creştinism, legat de Isus Este de ajuns să se explice această raportare la Abraham prin calcul politic, prin dorinţa de prioritate? Religiile nu-şi au logica lor religioasă? adevărurile lor? Este ceea ce propune Yuakim Mubarac (Abraham în Coran, 1958). Pentru Louis Massiognon: „Islamul salută în Abraham pe primul din musulmani, ceea ce este adevărat, teologic adevărat".

Esenţial este de a înţelege pînă la ce punct credinţa şi practici religioase apasă viaţa musulmanului, impunîndu-i o disciplină strictă. Totul pentru el (inclusiv dreptul), decurge din Coran. Practica religioasă este mai vie în Islam astăzi decît în ţările creştine. „De 1360 de ani, scrie Louis Massignon (în 1955), în fiecare an la Arafat sînt aprox. 150 000 de pelerini din toate ţările". Şi într-una sat din Egipt tot atîţi pelerini, cîţi „pascalizanţi" într-un sat din Franţa. Avantajul este evident de partea Islamului. Dar trebuie oare să-l atribuim neapărat unei **credinţe mai vii**? Creştinismul a trebuit să facă faţă unor încercări interne, acelea ale civilizaţiei pe care o poartă, încercări pe care pînă acum Islamul abia le-ar fi întrezărit. Acesta nu rămîne sprijinit pe societăţile vechi, arhaice, unde riturile religioase se perpetuează ca şi celelalte gesturi sociale, ca şi restul vieţii înseşi?

Arabia: problema unei culturi abia urbanizate

În succesul lui Mahomet şi expansiunea Islamului, ce rol a jucat, de fapt, imensa peninsulă arabică? Răspunsul nu e simplu.

■ **Intîietatea urbană: Mahomet a trăit, a construit (dacă se poate spune) în mediu urban, în marginea unei Arabii primitive încă, la Mekka.**

Fără îndoială în oraşele siriene — mai mult decît în Arabia însăşi — va fi cunoscut Mahomet, însoţitor de caravane înainte de revelaţie, mediile iudaizante şi creştine. Prescripţiile sale presupun, în orice caz, un cadru urban, chemările muezzinului, rugăciunea în comun vinerea, vălul femeilor, demnitatea cerută fidelilor şi imanilor lor (adevăratul cuvînt este **imam**, conducătorul rugăciunii). Toate acestea nu sînt posibile fără martori, fără mulţime, fără aglomeraţie urbană.

Centrele credinţei, în acest prim Islam, sînt deci oraşele, o situaţie care evocă pe aceea a Bisericii creştine la începuturile ei în Occident: necredinciosul nu era atunci ţăranul, paganus, păgînul?

■ **Stranii „ţărani", este adevărat, beduinii Arabiei. Încă la începutul secolului XX era posibil să-i găseşti cu specificul lor, aşa cum ai putea să-i întîlneşti şi astăzi.**

Un islamolog, Robert Montagne (1893—1954), a scris o foarte frumoasă carte despre această Civilizaţie a deşertului, pe care un etnograf ar refuza să o numească, fără îndoială, altfel decît **cultură**.

Nu sînt oraşe, într-adevăr, şi cînd există, cît sînt de elementare! Yatrib, în momentul Hegirei, nu este nici chiar Teba, în Beoţia, pe timpul lui Epaminondas! În jurul acestor „oraşe", în văile avînd un minimum de apă, **cîţiva ţărani sedentari**, şerbi legaţi de glie, dar în număr mic. **Majoritatea arabilor este constituită de nomazi**, „asemănători roiurilor de albine", formînd foarte mici grupuri sociale: familii patriarhale, „sub-fracţiuni", „fracţiuni", „triburi", „confederaţii de triburi". (O fracţiune are 100, pînă la 300 de corturi, un trib, 3 000 de persoane).

Viaţa cotidiană aleargă după „iarba care fuge".

Cu cămila de povară şi cămila albă de cursă, nomazii oscilează, pe căi adesea de 1 000 de kilometri, de la nord la sud şi invers. Crescător de oi, beduinul nu este decît un şauya, un imitator. Sub el, crescătorul de boi sau de bivoli este din ultima categorie, aceea a îngrozitorilor sedentari.

În sudul şi în centrul Arabiei, nomadismul cămilar îşi păstrează puritatea, pretenţiile la nobleţe. Aceste triburi nobile sînt mereu în război: cele mai puternice vînează pe cele mai slabe. Deşertul, suprapopulat, respinge astfel în afară surplusurile sale umane, ieşirea operîndu-se de obicei pe drumurile Apusului: puntea Sinaiului, panglica îngustă a Nilului nu sînt obstacole spre Sahara şi spre ţările Apusului.

Nu fără ezitări, Arbia beduinilor a pus în slujba Islamului forţa sa combativă excepţională. Nomazii nu se vor converti de azi pe mîine. Fără întrerupere, ei vor rămîne războinici, instabili. În Spania cucerită, în timpul califilor omeyyazi, certurile se aprind din nou, între partidele din Yemen şi Qais, la mii de poşte de ţările şi certurile de origine.

La moartea Profetului, de altfel, toţi nomazii aparent supuşi, s-au răsculat. Represiunea a fost lungă, şi **succesorul** lui Mahomet, califul Omar (634—644), n-a găsit o mai bună soluţie la aceste certuri infernale, decît să arunce cavaleri şi cămilari în **Jihad:** mod, în acelaşi timp, de a-i îndepărta de Arabia şi de a evita certurile între triburi.

Beduinii vor realiza astfel primele cuceriri ale Islamului. Pe parcursuri imense, trebuie să ne imaginăm drumul acestor grupuri mărunte, a acestor popoare în miniatură, cu convoiurile lor, cu corturile din păr de cămilă şi de capră, transportîndu-şi cu ei obiceiurile, moravurile, morga, această profundă dorinţă a păstorilor de a rămîne păstori, acest dispreţ pentru viaţa înăbuşitoare a sedentarului. Un adevărat bombardament se operează, de către aceste corpuscule, a vastului spaţiu pe care-l va umple spre vest cucerirea musulmană.

■ **„Civilizaţie" şi „cultură" în lumea islamică: rolul triburilor arabe atrage atenţia asupra felului în care Islamul, această civilizaţie care va fi în curînd aşa de rafinată, şi-a bazat succesiv aproape toate reuşitele pe forţele vii ale „culturilor" războinice, pe popoarele primitive pe care el le-a asimilat de fiecare dată şi le-a „civilizat" rapid.**

Triburile arabe i-au oferit timp de un secol prima din aceste reuşite. Apoi cu muntenii fruşti ai Africii de Nord, berberii, islamul cucereşte Spania, apoi construieşte Egiptul Fatimid. În sfîrşit, el se va servi de turco-mongoli, nomazi pe care îi găsea la porţile sale, aproape la el acasă, în Asia centrală: şi pe care a ştiut să-i convertească. Din secolul X, mercenarii turci formează esenţialul armatelor califilor de la Bagdad, rămînînd soldaţi minunaţi, arcaşi, cavaleri extraordinari.

Mercenari ieri, stăpîni mîine, turcii selgiucizi, apoi turcii osmanlîi vor fi noii prinţi ai Islamului.

Poate că este o lege a destinului Islamului să atragă să folosească popoarele primitive care înconjură sau îi întretaie teritoriile, dar să sucombe, de asemenea, sub greutatea violenţei lor. Apoi totul se restabileşte şi se cicatrizează. Războinicul primitiv, eficace, dispare în viaţa urbană atotputernică a Islamului.

Trad. N.I.

Grammaire des Civilisations
(Arthaud-Flammarion)
1987

O enigmă şi un blestem

Probabil că ţiganii sunt una dintre puţinele seminţii care nu au şi, se pare, nici nu doresc să aibă o patrie. Pentru locuitorii alături de care trăiesc ei reprezintă cu siguranţă străinul absolut. *De aici mefienţa, sentimentele de repulsie şi — de ce nu ? — anxietate, cu care sunt privite aceste fiinţe fără-de-loc, în jurul cărora s-a născut un şir întreg de fantasme sumbre. Ca întotdeauna străinul este demonizat i se pun în seamă toate relele, pare a fi mereu încărcat de puteri malefice, atentînd la omogenitatea comunităţii Ţiganul este cel care poate dezlănţui atît forţele răului cît şi pe acelea ale binelui. Pierdutul obicei al paparudelor ar fi o dovadă a acestei ambiguităţi sub care stă „figura" străinului. Multă vreme din rîndul ţigăncilor s-a recoltat specia aşa-ziselor „vrăjitoare", aliate ale duhurilor maligne şi înzestrate cu darul ghicirii unui viitor incert. Cît adevăr se ascunde sub aceste fantasme, cărora încă le mai dăm, uneori, crezare ? Se cunoaşte, pesemne, anecdota cu ţiganca prezicînd încă necunoscutului Eugen Ionescu o strălucită carieră în domeniul dramaturgiei şi asta în anii '30, cînd academicianul francez nici nu gîndise probabil la această buclă a destinului său.*

Ţiganii au fost „demonizaţi" nu atît pentru modul lor de a fi ci pentru că dintotdeauna cel care se ţine deoparte, intrusul, omul periferiei, a-patridul total iscă în mentalitatea sedentarului o serie de temeri : nomadul poate fi oricînd purtătorul flagelului şi, în consecinţă, este într-una pasibil să devină „ţapul ispăşitor", victima care trebuie sacrificată pentru îmbunarea celui malefic. Veniţi în ţinuturile valahe prin secolul al 13-lea, credinţele medievale şi-au pus amprenta de îndată pe aceste fiinţe rătăcitoare, mînate mereu de demonul nomadismului şi care nu au putut fi nicînd şi niciunde „asimilate". Această condiţie de străini, la care nu au vrut niciodată să renunţe, resimţind-o ca pe un dat fatal, se pare, este ceea ce îi diferenţiază şi de poporul evreu şi de cel armean, ca să dau numai două exemple la îndemînă. Ţiganul este acasă peste tot, fără a fi niciunde, totuşi, acasă. Pentru noi el vine pe neaşteptate din necunoscut, dintr-o beznă misterioasă şi adesea angoasantă, pentru a se retrage iarăşi în obscuritatea stranie şi aţîţătoare din care a ieşit. Această seminţie nefericită stă sub o dramă pe care nu o trăieşte însă. Ea reprezintă în plin secol 20 un reziduu al nomadismului de odinioară, un mod de a vieţui anulat de civilizaţie cu secole bune în urmă. Iar cea ce-i mai curios este că acest popor nu se poate regăsi sau, mai bine spus, reculege, nici măcar în acea Carte care a constituit cîteva milenii Centrul din care se regenera periodic naţia hebree. Am văzut de curînd un Nou Testament grafiat în ţigăneşte, dar acest fapt e mai degrabă o curiozitate, decît o încercare serioasă de a coagula într-o patrie reală acea Europă a ţiganilor, care nu ţine seama nici de graniţe şi nici de cutume locale. Enigma acestui popor este sortită să dureze. Pentru că este ceva cu totul ciudat acest refuz al locului fix, ceva care vine în contra firescului instinct de a avea un loc al tău, un oraş, o cetate, un Templu. Şi din această enigmă nu putea să nu irumpă o întreagă mitologie populară, un set de legende în care pitorescul se amestecă pînă la deplina confuzie cu fantasticul, care atrag şi înspăimîntă totodată. Poate că nicăieri tot acest amestec greu de prins raţional, imageria care ne populează inconştientul, n-au fost mai strălucit exprimate decît în nuvela lui Eliade, La ţigănci. *Pentru că personajul de acolo se pierde în labirintul propriei sale reverii asupra „ţigăncii", în propriile sale întortocheate fantasme.*

Cartea din care am tradus fragmentele care urmează este mai degrabă citată decît citită. Dedicată Bucureştilor din anii interbelici, această lucrare, care a avut un larg ecou în epocă, aparţine unui străin lipsit de orice parti pris ; *se pare că adeseori ceea ce vede cineva venit din afară, dezbărat de orice prejudecată, capătă un luciu straniu, ca şi cum ne-am privi într-o oglindă fără a ne putea recunoaşte. Am observat adesea acest fenomen : vocea înregistrată ne apare ca străină, chipul la fel. Iar cînd autorul are un acut spirit de observaţie, cum a fost cazul lui Paul Morand, se întîmplă să aflăm adesea ceva nou despre fiinţa noastră, pe care o credeam fără secrete. Însă mai interesant mi s-a părut să „decupez", acel fragment în care un străin ne descrie un alt străin acela de lîngă noi, ţiganul. Este un soi de joc al oglinzilor care multiplică. Ceea ce mi s-a părut de asemenea remarcabil (deşi firesc pînă la urmă) este privirea lipsită de orice resentiment, repulsie sau dorinţă de a victimiza, cu care Paul Morand vorbeşte despre o seminţie nedoborîtă de blestemul istoric pe care îl poartă cu nepăsare. Ediţia folosită este cea intitulată* Bucarest, *Librairie Plon, 1935, pp. 141—146, capitolul intitulat* Tziganes. *Titlul ca şi subtitlurile aparţin traducătorului.*

V. G.

Paul MORAND

ŞATRA URCĂ LA CER

Ţiganii semnifică Extremul Orient al acestui Orient apropiat. Către secolul al treisprezecelea s-au oprit pe malurile Dunării. Veneau din Egipt sau din munţii Urali ? Sau părăsiseră în grabă India, invadată de către Timur Lenk ? (Astăzi încă mai numim **hoarde** ţigăneşti triburile lor rătăcitoare). Tătarii care îi făcuseră robii lor i-au adus în Europa odată cu tot calabalîcul care-i urma. Cu toate că au migrat pînă în Scoţia şi chiar pînă la New-York, ţiganii par să aibă o predilecţie pentru aceste ţinuturi vecine Thraciei, în care vrăjitorii sunt regi, pentru aceşti munţi ai Transilvaniei, în care filoanele de aur somnolează sub pămînt, pentru aceste cîmpii în care oamenii simpli cîntă şi cînd suferă şi cînd sunt fericiţi. Ţiganii n-au renunţat la obiceiul de a purta sub braţ instrumentele lor muzicale, pe care le folosesc cu un atît de straniu talent

Masoneria desculţilor

Printr-un contrast singular, aceşti nomazi care dorm la umbra căruţelor, cu care rătăcesc fără ţintă, s-au dedicat construirii caselor altora. Pretutindeni de-a lungul schelelor, îi vedem mergînd grăbit, împreună cu femeile lor cu picioarele goale, cu trupurile goale zărindu-se printre zdrenţe, încovoiaţi sub mormanele de cărămizi, a căror culoare şi miros de pămînt ars o au şi corpurile lor, asemănători şirurilor de furnici roşii. Multă vreme robi ai boierilor, ei au primit libertatea acum aproape un secol, ca pe un dar lipsit de importanţă ; dar au rămas în continuare nişte **paria** ; şi asta nu e pentru că se înveşmîntează cu zdrenţe multicolore sau cu straie vechi, nici pentru că numai ei acceptă să se ocupe cu nişte meserii respingătoare sau pentru că trăiesc la periferia societăţii, ci pentru că fac parte dintr-o rasă diferită, o rasă cu buzele vineţii, cu ochii brun închis, gălbui, cu urechile şi cefele negroide, cu părul creţ.

Poeţii sosurilor olandeze

Ţiganii se împart în clanuri (şatre), după meserii ; muzicanţii sau **lăutarii (în română în text, n.m.vg.)** — adică, probabil, **lăudători,** cîntăreţi de melodii vesele — **ursarii (în română în text, n.m.vg.)** sau dresorii de urşi, **lingurarii (idem),** sau turnătorii de linguri, care prelucrează metalele... În oricare ţară s-ar afla, ei spoiesc cu cositor tingirile ; la Chicago, Grenada, Braşov sau în munţii Jura, i-am văzut mereu sudînd sau topind vergele de cositor ; ei trec spre seară prin cîmpia română însoţiţi fiecare de femeia lor, care poartă o lampă şi nişte foale enorme, sau urmaţi de un urs pe care-l ţin înlănţuit de nas ; cu mult înainte de a se fi oprit în faţa porţilor, iepele şi-au culcat pe spate lungile lor urechi şi au nechezat în grajduri ; pe măsură ce se apropie, se aude răsunînd în stănoagele de lemn loviturile surde ale copitelor. Bietul urs blînd, abia cu puţin mai păros decît stăpînul său, afumat în bîrlogul său din Carpaţi, odinioară, într-o dimineaţă de iarnă, se leagănă acum, după ce a fost lovit cu un băţ în spatele capului ; ţiganul l-a prins mic de tot şi l-a învăţat să danseze punîndu-l cu labele pe o tablă fierbinte ; el dansează trist, în timp ce bărbatul care îl acompaniază cu o tamburină îi făgăduieşte, psalmodiind pe un ton gutural, pîine şi măsline. Şi mai există o meserie în care ţiganii excelează, aceea de bucătar ; dotaţi de la natură, ei posedă reţete minunate, pe care le deţin neîndoielnic după o tradiţie orală de la străbunii lor care au servit în bucătăriile boierilor de altădată îndrumaţi de meşteri francezi ; i-am văzut improvizînd sosuri olandeze, sosuri albe, uimitoare, cărora le ignoră fireşte originea occidentală.

Iarna ţiganilor

În timpul iernii ţiganii se răresc. Ca nişte oameni ai cavernelor, ei se culcă, în lipsă de lumină, la căderea nopţii ; ca să nu înghețe, îşi aştern cu toţii mormane de paie şi îşi prind cu nasturi veşmintele de acelea ale vecinului. Cînd se face frumos afară ies din văgăunile lor ; copiii concepuţi în timpul acestor nopţi obscure mişună în patru labe în făgaşele lăsate de căruţe ; la cinci ani sunt lăsaţi singuri cu o vioară construită dintr-o bucată de lemn şi din două maţe de pisică şi păzesc bîrlogul.

Sunt răpitoare de la 14 la 17 ani

Femeile se duc în oraş pentru a cerşi sau pentru ca să vîndă flori şi gazete ; cu pieptul bogat sub cămaşa ruptă, îmbrăcate cu uriaşe fuste de pînză murdară, puse unele peste altele, cu capul strîns într-o batistă avînd o culoare ţipătoare, ele stau aşezate pe vine în faţa coşurilor rotunde pline de hiacint, pîndind la ieşirea marilor hoteluri sau a cofetăriilor. Din gura lor iese o melopee neîntreruptă : că vă oferă micsandre, întinzîndu-vă sugacii lor despuiaţi, că vă oferă gazete, ele vă vorbesc pe nas fără încetare de foarte aproape, trăgîndu-vă de braţ, împiedicîndu-vă mersul, fără să bage în seamă refuzurile brutale, imposibil de îndepărtat. Poliţia le impune locuri fixe de staţionare, dar ţigăncile nu ţin cont de asta. Sunt răpitoare de la paisprezece la şaptesprezece ani, avînd cei mai frumoşi sîni, cea mai frumoasă dantură din lume; dar se vestejesc foarte repede.

Comerţul afrodisiac

Bărbaţilor nu le place capitala; dacă sunt **lăutari,** se tem de concurenţa radioului şi a jazzului preferînd provincia şi marile burguri în care se vădesc, de asemenea, buni agenţi electorali şi excelenţi cunoscători de cai. E un lucru rar ca un ţigan să se îmbogăţească... în afara celor specializaţi în comerţul cu femei ; în acest caz, instalaţi nu departe de Crucea de Piatră (cartier în care fetele locuiesc în cămăruţe separate de mici curţi care amintesc oarecum prin pitoresc **Mangue** din Rio) ei supraveghează micul lor comerţ afrodisiac cu o competenţă căpătată în trecutul lor de geambaşi : duminica închiriază o trăsură şi-şi duc pensionarele la iarbă verde, în timp ce nevestele lor se ocupă cu ghicitoria în palmă, în zaţul de cafea, bobii aruncaţi pe fundul unei site răsturnate sau în plumbul topit. Ele vînd, de asemenea, coliere, talismane, plăcîndu-le compania celor proaspăt decedaţi : se înfăţişează la priveghiurile funebre la care bocesc cu atît mai multă fervoare profesională cu cît înmormîntarea este mai simandicoasă, **iar coliva (în româneşte în text, n.m.vg.)** mai mare, această prăjitură proprie funeraliilor, care se aşează pe mormînt şi este ornată adesea cu portretul de zahăr al defunctului, prevăzut cu favorite de ciocolată, pe care le ling pe ascuns copiii ; sau, aşezate pe marginea trotuarului ele cată spre cer cu faţa lor mai neagră decît aceea a icoanelor.

Visează la o Palestină ţigănească pe malurile Gangelui

Nu se cunoaşte numărul ţiganilor pentru că ei scapă recesămintelor şi, pe cît posibil, serviciului militar. Autorităţile au încercat să le ofere cărţi de identitate colective, însă fără mare succes. Uneori, pentru a-i fixa, municipalităţile le acordă o rază de acţiune de cinci kilometri ca să lea dea iluzia nomadismului. Ţiganii au un rege, Mihail II Kwik, ales acum doi ani, într-un loc din apropierea Varşoviei, de către delegaţii triburilor, care au votat prin apăsare cu degetul : acest monarh absolut e urmat de un consiliu de miniştri ambulant ; el este acela care face dreptate, însă delictele comise nu sunt pedepsite decît dacă sunt de resortul dreptului ţigănesc, cod tradiţional şi oral. Există o Europă a ţiganilor care se suprapune alteia şi ale cărei naţiuni nu sunt decît despărţăminte vremelnice ; în fiecare ţară un voievod îl reprezintă pe rege. Mihail al II-lea visează să întemeieze o varietate de sionism şi să obţină din partea guvernămîntului britanic dreptul de a crea pe malurile Gangelui originar o mică Palestină pentru poporul său..

prezentare şi traducere de
Valeriu GHERGHEL

Administraţia : Bucureşti. Calea Victoriei 115. tel. (90) 506618.
REDACŢIA : IAŞI, Casa cu absidă, Centrul civic: telefon (981) 16242
PREŢUL UNUI EXEMPLAR : LEI 5

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA — Sector export-import presă P.O. Box 12—201. telex 10376 prsfir Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66, sector 1.